

ประวัติยุคก่อนอาณาจักรสุโขทัย

เดิมที สุโขทัย เป็นสถานีการค้าของแคว้นละโว้ (ลวรัฐ) ของอาณาจักรขอม บนเส้นทางการค้าผ่านคาบสมุทรระหว่างอ่าวมะตะมะ กับเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง (ประเทศลาว) คาดว่าเริ่มตั้งเป็นสถานีการค้าในราวพุทธศักราช ๑๗๐๐ ในรัชสมัยของพระยาธรรมิกราช กษัตริย์ละโว้ โดยมีพ่อขุนศรีนาวนำถมเป็นผู้ปกครองและดูแลกิจการภายในเมืองสุโขทัย และศรีสัชชนาลัย ต่อมาเมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถมสวรรคต ขอมสबाटโฆลญล่ำพง ซึ่งเป็นคัลล่ำๆกัผู้ตรวจราชการจากลวรัฐ เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองสุโขทัย จึงส่งผลให้ พ่อขุนผาเมือง (พระราชโอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถม) เจ้าเมืองรัต และ พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ตัดสินพระทัยจะยึดดินแดนคืน การชิงเอาอำนาจจากผู้ครองเดิมคือ อาณาจักรขอม เมื่อปี พ.ศ. ๑๗๘๑ และสถาปนาเอกราช ให้กรุงสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีของชาวไทย โดยไม่ขึ้นตรงกับรัฐใด

และพ่อขุนผาเมือง ก็กลับยกเมืองสุโขทัย ให้พ่อขุนบางกลางหาวครอง พร้อมทั้ง พระแสงขรรค์ชัยศรี และพระนาม กำมรตงอัญศรีอินทรบดินทราทิตย์ ซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงพระราชทานให้พ่อขุนผาเมือง ก่อนหน้านี้ โดยคาดว่า เหตุผลคือพ่อขุนผาเมืองมีพระนางสิริพระมเหสี (ราชธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗) ซึ่งพระองค์เกรงว่าชาวสุโขทัยจะไม่ยอมรับ แต่ก็กลัวว่าทางขอมจะไม่ไว้ใจจึงมอบพระนามพระราชทาน และพระแสงขรรค์ชัยศรี ขึ้นบรมราชาภิเษก พ่อขุนบางกลางหาว ให้เป็นกษัตริย์ เพื่อเป็นการตบตาราชสำนักขอม

อาณาจักรสุโขทัย

หลังจากมีการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานี และมีพ่อขุนศรีอินทรทราทิตย์ เป็นปฐมกษัตริย์แล้ว พระองค์ทรงดูแลพระราชอาณาจักร และบำรุงราษฎรเป็นอย่างดี

พระมหากษัตริย์พระองค์ที่สาม พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงพระปรีชาสามารถทั้งในด้านนิติศาสตร์ การปกครอง กฎหมาย วิศวกรรม ศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น ผลงานของพระองค์ที่ปรากฏให้เห็น อาทิ ศิลจารึกที่ค้นพบในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อธิบายถึงความ เป็นมา ลีลาชีวิตของชาวสุโขทัยโบราณ น้ำพระทัยของพระมหากษัตริย์ การพิพากษาอรรถคดี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีผลงานทางวิศวกรรมชลประทาน คือ เขื่อนสรีดภงค์ที่เป็นการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามแล้ง มีการทำท่อส่งน้ำจากตัวเขื่อนมาใช้ในเมือง

พระมหากษัตริย์ที่ทรงทำนุบำรุงศาสนามากที่สุดคือ พระเจ้าลิไท ในรัชสมัยของพระองค์มีการสร้างวัดมากที่สุด กษัตริย์พระองค์สุดท้ายในฐานะรัฐอิสระ คือ พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) ต่อจากนั้น อาณาจักรได้ถูกแบ่งส่วนออกเป็นอาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรล้านนา จนในที่สุด อาณาจักรทั้งหมด ก็ถูกรวมศูนย์ เข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

ความเจริญรุ่งเรือง

ด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจสมัยสุโขทัยเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ดังข้อความปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ "...ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองคำ..." และ "...เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว..." ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยระบบการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติ เช่นสังคมไทยส่วนใหญ่ในชนบทปัจจุบัน

ด้านสังคม ความเชื่อ และศาสนา

การใช้ชีวิตของผู้คนในสมัยสุโขทัยมีความอิสระเสรี มีเสรีภาพอย่างมากเนื่องจากผู้ปกครองรัฐให้อิสระแก่ไพร่ฟ้า และปกครองผู้ใต้ปกครองแบบพ่อปกครองลูก ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่า "...ด้วยเสียงพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน..."

ด้านความเชื่อและศาสนา สังคมยุคสุโขทัยประชาชนมีความเชื่อทั้งเรื่องวิญญาณนิยม (Animism) ไสยศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู และพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้านที่ ๓ ว่า "...เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีกุฏิวิหารปู้ครุอยู่ มีสรีดพงส์ มีป่าพร้าว ป่าลาง ป่าม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขรรค์พุงผี เทพยาดาในเข้านั้นเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เทียว เมืองนี้ดี ผีไหว้ปดี พลีปลุก ผีในเข้านั้นบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย..."

ส่วนด้านศาสนา ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราช ในวันพระ จะมีภิกษุเทศนาสั่งสอน ณ ลานธรรมในสวนตาล โดยใช้ พระแท่นมนังคศิลาอาสน์ เป็นอาสนะสงฆ์ ในการบรรยายธรรมให้ประชาชนฟัง ยังผลให้ประชาชนในยุคนี้นิยมปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีการถือศีล โอยทานกันเป็นปกติวิสัย ทำให้สังคมโดยรวมมีความสงบสุขร่มเย็น

ด้านการปกครอง

ด้านการปกครองสามารถแยกกล่าวเป็น ๒ แนว ดังนี้

ในแนวราบ

จัดการปกครองแบบพ่อปกครองลูก กล่าวคือผู้ปกครองจะมีความใกล้ชิดกับประชาชน ให้ความเป็นกันเอง และความยุติธรรมกับประชาชนเป็นอย่างมาก เมื่อประชาชนเกิดความเดือดร้อนไม่ได้รับความเป็นธรรมสามารถร้องเรียนกับพ่อขุนโดยตรงได้ โดยไปยื่นกระดิ่งที่แขวนไว้ที่หน้าประตูที่ประทับ ดังข้อความในศิลาจารึกปรากฏว่า "...ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าใส..." นั่นคือเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถมาสั่งกระดิ่งเพื่อแจ้งข้อร้องเรียนได้

ในแนวคิด

ได้มีการจัดระบบการปกครองขึ้นเป็น ๔ ชั้น คือ

พ่อขุน เป็นชนชั้นผู้ปกครอง อาจเรียกชื่ออย่างอื่น เช่น เจ้าเมือง พระมหากษัตริย์ หากมีโอรสก็จะเรียก "ลูกเจ้า"

ลูกขุน เป็นข้าราชการประจำ ข้าราชการที่มีตำแหน่งหน้าที่ช่วงปกครองเมืองหลวง หัวเมืองใหญ่ น้อย และภายในราชสำนัก เป็นกลุ่มคนที่ใกล้ชิดและได้รับการไว้วางใจจากเจ้าเมืองให้ปฏิบัติหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ไพร่ฟ้า

ไพร่หรือสามัญชน ได้แก่ราษฎรทั่วไปที่อยู่ในราชอาณาจักร (ไพร่ฟ้า)

ทาส ได้แก่ชนชั้นที่ไม่มีอิสระในการดำรงชีวิตอย่างสามัญชนหรือไพร่ (อย่างไรก็ตามประเด็นทาสนี้ยังคงถกเถียงกันอยู่ว่ามีหรือไม่)

ความสัมพันธ์กับต่างชาติ

จักรวรรดิมองโกล

กองทัพจักรวรรดิมองโกลแผ่แสนยานุภาพโดดเด่นที่สุดเป็นช่วงเดียวกับการตั้งกรุงสุโขทัย ในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ (ค.ศ. ๑๒๕๗) ซึ่งเป็นอาณาจักรของตนอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรก

หลักฐานสำคัญในพงศาวดารหงวนฉบับเก่า เล่มที่ ๒ แปลเรื่องราวการติดต่อระหว่างอาณาจักรสุโขทัยกับราชวงศ์มองโกล ได้สรุปไว้ว่ากุบไลข่านทรงปรึกษาขุนนางข้าราชการระดับสูงเกี่ยวกับการเตรียมทัพไปปราบปรามแคว้นต่างๆ ทางใต้ มีสุโขทัย ละโว้ สุมาตรา และอื่นๆ เป็นเมืองขึ้น ปรากฏว่าขุนนางชื่อเจี๋ย หลู่ นำตาไม่เห็นด้วยและได้กราบบังคมทูลเสนอแนะให้ทรงชักชวนให้ผู้นำดินแดนต่างๆ อ่อนน้อมยอมสนับสนุนก่อน หากไม่ยอมจึงยกกองทัพไปโจมตี นี่คือเหตุผลประการหนึ่งที่กุบไลข่านทรงส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรี และขอให้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังราชสำนักมองโกล เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่ออาณาจักรมองโกล ปรากฏว่ามีอาณาจักรในดินแดนต่างๆ กว่า ๒๐ อาณาจักรยอมรับข้อเสนอ รวมทั้งอาณาจักรสุโขทัยด้วย (ช่วงระหว่างประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๒ – ๑๘๒๕)

พงศาวดารหงวนฉบับเก่า เล่มที่ ๑๒ เป็นหลักฐานสำคัญที่กล่าวถึงคณะทูตชุดแรกจากอาณาจักรมองโกลในสมัยกุบไลข่าน เดินทางมายังอาณาจักรสุโขทัยในเดือนพฤศจิกายนปี พ.ศ. ๑๘๒๕ (ค.ศ. ๑๒๘๒) ทูตคณะนี้นำโดยเหอจี จี นายทหารระดับสูงเป็นหัวหน้าคณะ แต่ขณะนั่งเรือแล่นผ่านฝั่งทะเลอาณาจักรจามปา ได้ถูกจับกุมและถูกประหารชีวิต ผลจากคณะทูตนี้ถูกประหารชีวิตก่อนจะเดินทางไปยังอาณาจักรสุโขทัยทำให้อาณาจักรสุโขทัยไม่ทราบว่ามีมองโกลพยายามส่งทูตมาติดต่อ

พงศาวดารหงวนฉบับเก่า เล่มที่ ๑๗ กล่าวถึงคณะทูตมองโกลชุดที่สองเดินทางมายังอาณาจักรสุโขทัยในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ (ค.ศ. ๑๒๙๒) ภายหลังจากข้าหลวงใหญ่ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อยของมณฑลกวางตุ้ง ได้ส่งคนอัญเชิญพระราชสาส์นอักษรทองคำของกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยไปยังนครหลวงข่านมาลิก (ต้าตู หรือปักกิ่งปัจจุบัน) คณะทูตมองโกลชุดที่สองได้อัญเชิญพระบรมราชโองการของกุบไลข่านให้พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเฝ้า พระบรมราชโองการนี้แสดงให้เห็นนโยบายของอาณาจักรมองโกลเรียกร้องให้ผู้นำของอาณาจักรต่างๆ ไปเฝ้ากุบไลข่าน แต่มีได้บังคับให้เป็นไปตามนี้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงก็ได้ปฏิบัติตามแต่ประการใด

พงศาวดารหงวนฉบับเก่า เล่มที่ ๑๘ กุบไลข่านได้ส่งคณะทูตชุดที่สามมาสู่โขทัย โดยได้อัญเชิญพระบรมราชโองการให้พ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเฝ้า หากมีเหตุขัดข้องให้ส่งโอรสหรือพระอนุชาและอำมาตย์ผู้ใหญ่เป็นตัวประกัน ซึ่งปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงก็ได้ปฏิบัติตาม แต่ส่งคณะทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปแทน

อาณาจักรล้านนา

ในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ พญามังราย (พ.ศ. ๑๘๐๔ - ๑๘๕๔) ได้มีคำสั่งให้สร้างเมืองใหม่ขึ้นมาโดยใช้ชื่อว่าเจียงใหม่ (เชียงใหม่) เพื่อที่จะเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ของอาณาจักรล้านนา ครั้งนั้นพ่อขุนรามคำแหงมหาราชและพญาเมือง ได้เสด็จมาช่วยด้วย

อาณาจักรอยุธยา

หลังจากมีการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา แรกนั้นสุโขทัยและอยุธยาไม่ได้เป็นมิตรต่อกัน แต่ด้วยชัยภูมิที่เหมาะสมกว่า ทำให้อยุธยาเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ประกอบกับปัญหาการเมืองภายในของสุโขทัยมิได้เป็นไปโดยสงบ มีการแย่งชิงราชสมบัติกันระหว่าง พระยาบานเมือง พระยาราม ยังผลให้อยุธยาสบโอกาสเข้าแทรกแซงกิจการภายใน ในรัชกาลนี้มีการรับไมตรีจากอยุธยาโดยการสมรสระหว่างราชวงศ์พระร่วง กับราชวงศ์สุพรรณภูมิ โดยมีพระรามเสวร ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นราชบุตรจากสองราชวงศ์

จนสิ้นรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) พระยายุทธิษฐิระซึ่งเดิมที่อยู่ศรีสขนาลัย ได้เข้ามาครองเมืองสุโขทัย และเมื่อแรกที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสด็จขึ้นผ่านภิกขุ เป็นพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าขณะนั้น พระยายุทธิษฐิระ เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ ที่ได้เพียงตำแหน่งพระยาสองแคว เนื่องด้วย สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเคยดำริไว้สมัยทรงพระเยาว์ว่า หากได้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ จะขู่ว่าจะเกลี้ยพระยายุทธิษฐิระให้ได้เป็นพระร่วงเจ้าสุโขทัย พ.ศ. ๒๐๑๑ พระยายุทธิษฐิระจึงเอาใจออกห่างจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ไปขึ้นกับ พระยาดิลกราช กษัตริย์ล้านนาในขณะนั้น เหตุการณ์นี้ส่งผลให้เกิดการเฉลิมพระนามกษัตริย์ล้านนา จากพระยา เป็น พระเจ้า เพื่อให้เสมอกันด้วยกรุงศรีอยุธยา พระนามพระยาดิลกราช จึงได้รับการเฉลิมเป็นพระเจ้าดิลกราช

หลังจากที่พระยายุทธิษฐิระ นำสุโขทัยออกจากอยุธยาไปขึ้นกับล้านนา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงทรงเสด็จจากกรุงศรีอยุธยา กลับมาพำนัก ณ เมืองสรลวงสองแคว พร้อมทั้งสร้างกำแพงและค่ายคู ประตูหอรบ แล้วจึงสถาปนาขึ้นเป็นเมือง พระพิขณุโลกสองแคว เป็นราชธานีฝ่ายเหนือของอาณาจักรแทนสุโขทัย ในเวลาเจ็ดปีให้หลัง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงตีเอาสุโขทัยคืนได้ แต่เหตุการณ์ทางเมืองเหนือยังไม่เข้าสู่ภาวะที่น่าไว้วางใจ จึงทรงตัดสินพระทัยพำนักยังนครพระพิขณุโลกสองแควต่อจนสิ้นรัชกาล ส่วนทางอยุธยา นั้น ทรงได้สถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พระราชโอรส เป็นพระมหาอุปราช ดูแลอยุธยาและหัวเมืองฝ่ายใต้

ด้วยความที่เป็นคนละประเทศมาก่อน และมีสงครามอยู่ด้วยกัน ชาวบ้านระหว่างสุโขทัยและอยุธยา จึงมิได้ปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จึงต้องแยกปกครอง โดยพระมหากษัตริย์อยุธยา จะทรงสถาปนาพระราชโอรส หรือพระอนุชา หรือพระญาติ อันมีเชื้อสายสุโขทัย ปกครองพิขณุโลกในฐานะราชธานีฝ่ายเหนือ และควบคุมหัวเมืองเหนือทั้งหมด

พ.ศ. ๒๑๒๗ หลังจากชนะศึกที่แม่น้ำสะโตงแล้ว พระนเรศวรโปรดให้เทครัวเมืองเหนือทั้งปวง (ตาก สุโขทัย ศรีสัชนาลัย พิษณุโลก กำแพงเพชร ชัยบุรี ศรีเทพ) ลงมาไว้ที่อยุธยา เพื่อเตรียมรับศึกใหญ่ พิษณุโลกและหัวเมืองเหนือทั้งหมดจึงกลายเป็นเมืองร้าง หลังจากเทครัวไปเมืองใต้ จึงสิ้นสุดการแบ่งแยก ระหว่างชาวเมืองเหนือ กับชาวเมืองใต้ และถือเป็นการสิ้นสุดของรัฐสุโขทัยโดยสมบูรณ์ เพราะหลังจากนี้ ๘ ปี พิษณุโลกได้ถูกฟื้นฟูอีกครั้ง แต่ถือเป็นเมืองเอกในราชอาณาจักร มิใช่ราชธานีฝ่ายเหนือ

ในด้านวิชาการ มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอเพิ่มเติมว่า เหตุการณ์อีกประการ อันทำให้ต้องเทครัว เมืองเหนือทั้งปวงโดยเฉพาะพิษณุโลกนั้น อยู่ที่เหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ บนรอยเลื่อนวังเจ้า ในราว พุทธศักราช ๒๑๒๗ แผ่นดินไหวครั้งนี้ส่งผลให้ตัวเมืองพิษณุโลกทรุดลงไป แม่น้ำแควน้อย ก็เปลี่ยน เส้นทางไม่ผ่านเมืองพิษณุโลก แต่ไปบรรจบกับแม่น้ำโพ (ปัจจุบันคือแม่น้ำน่าน) ที่เหนือเมืองพิษณุโลกขึ้นไป และยังส่งผลให้พระศรีรัตนมหาธาตุพิษณุโลก หักพังทลายในลักษณะที่บูรณะคืนได้ยาก ในการฟื้นฟูจึง กลายเป็นการสร้างพระปรางค์แบบอยุธยาครอบทับลงไปแทน

รายพระนามพระมหากษัตริย์สุโขทัย

ราชวงศ์นำถม (ราชวงศ์ผาเมือง)

พ่อขุนศรีนาวนำถม ครองราชย์ปีใดไม่ปรากฏ - พ.ศ. ๑๗๒๔

ขอมสบาดโขลญลำพง

ขอมสบาดโขลญลำพง (พ.ศ. ๑๗๒๔ - พ.ศ. ๑๗๘๐)

ราชวงศ์พระร่วง

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ.ศ. ๑๗๘๐- สวรรคตปีใดไม่ปรากฏ (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๑))

พ่อขุนบานเมือง (หลังพ่อขุนศรีอินทราทิตย์สวรรคต - พ.ศ. ๑๘๒๒)

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๒ - พ.ศ. ๑๘๔๒) (ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า พ่อขุนรามราช)

ปู่ใสสงคราม (รักษาราชการชั่วคราวแทน พญาเลอไทย ซึ่งขณะนั้นไม่ได้อยู่ในเมืองสุโขทัย)

พญาเลอไทย (พ.ศ. ๑๘๔๒ - พ.ศ. ๑๘๓๓)

ราชวงศ์นำถม

พญาจันนำถม (พ.ศ. ๑๘๓๓ - พ.ศ. ๑๘๙๐)

ราชวงศ์พระร่วง

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) (พ.ศ. ๑๘๙๐ - พ.ศ. ๑๙๑๓)

พระมหาธรรมราชาที่ ๒ (ลือไทย) (พ.ศ. ๑๙๑๓ - พ.ศ. ๑๙๓๑) (ตกเป็นประเทศราชของอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๙๒๑)

พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (ไสยลือไทย) (พ.ศ. ๑๙๓๑ - พ.ศ. ๑๙๖๒)

พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) (พ.ศ. ๑๙๖๒ - พ.ศ. ๑๙๘๑)

พระยาอุทิศธรรม (พ.ศ. ๑๙๙๑ - พ.ศ. ๒๐๑๑) (เป็นประเทศราชล้านนาในปี พ.ศ. ๒๐๑๑)^[๒]

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๒๐๑๑ - พ.ศ. ๒๐๓๑) (สถาปนา และประทับ ณ พิษณุโลก จนสิ้นรัชกาล)

พระเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๓๑ - พ.ศ. ๒๐๓๔) (ตำแหน่งพระมหาอุปราช)

พระอาทิตย์วงศ์ (พระหน่อพุทธางกูร) (พ.ศ. ๒๐๓๔ - พ.ศ. ๒๐๗๒) (ตำแหน่งพระมหาอุปราช)

พระไชยราชา (พ.ศ. ๒๐๗๒ - พ.ศ. ๒๐๗๗) (ตำแหน่งพระมหาอุปราช)

ราชวงศ์สุโขทัย

พระมหาธรรมราชา (ขุนพิเรนทรเทพ) (พ.ศ. ๒๐๗๗ - พ.ศ. ๒๑๑๑) (เจ้าราชธานีฝ่ายเหนือ)

พระนเรศวร (หลังเสด็จกลับจากหงสาวดี - พ.ศ. ๒๑๒๗) (ตำแหน่งพระมหาอุปราช)

อ้างอิงและหมายเหตุ

๑. ^ พญาจันทราธิราช มาจากสายราชวงศ์จันทราธิราช(ผาเมือง) แต่ในตำราประวัติศาสตร์ยังถือว่าท่านเป็น "ราชวงศ์พระร่วง" (อภิปราย)
๒. ^ พระยาอุทิศธรรม ครองศรีสัตนาไลย ซึ่งขณะนั้นมีฐานะเป็นเมืองสำคัญเหนือกว่าพิษณุโลก
๓. ^ ราชการสงครามในสมัยสมเด็จพระนเรศวร หอมรดกไทย กองทัพบก

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระปรมาภิไธย	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช
พระอิสริยยศ	พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย
พระราชบิดา	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
พระราชมารดา	พระนางเสือง
การครองราชย์	
ราชวงศ์	ราชวงศ์พระร่วง
ทรงราชย์	พ.ศ. ๑๘๒๒ - พ.ศ. ๑๘๖๐ (โดยประมาณ)
ระยะเวลาครองราชย์	๔๐ ปี (โดยประมาณ)
รัชกาลก่อนหน้า	พ่อขุนบานเมือง
รัชกาลถัดมา	พญาไสสงคราม

พ่อขุนรามคำแหง หรือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัยในราชวงศ์พระร่วง เป็นโอรสของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และพระนางเสือง ทรงเป็นผู้ประดิษฐ์อักษรไทยที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑

ทรงเป็นนักรบ

ความเป็นนักรบของพระองค์นั้น เห็นได้ตั้งแต่ยังมีได้ครองราชย์ พระองค์ทรงได้รับชนะในการกระทำยุทธหัตถีกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระราชบิดา และทรงเป็นจอมทัพในการทำสงครามขยายอาณาเขตตลอดรัชสมัยของพระบิดา และพ่อขุนบานเมือง

ทรงนักปกครอง

พระองค์ทรงมีพระเมตตาเอาพระทัยใส่ในทุกข์สุขของประชาชน โดยการสนับสนุนการประกอบอาชีพอย่างเสรี ทรงยกเลิกจังกอบ ซึ่งเป็นภาษีที่คิดตามความกว้างของเรือ ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินตลอดจนเสรีภาพให้แก่ราษฎร

ทรงเป็นนักการทูตที่หลักแหลม

พระองค์มีนโยบายกระชับมิตรกับดินแดนต่างๆทั้งที่ใกล้เคียง และแม้แต่ดินแดนอันห่างไกลที่มีอำนาจ เช่น ล้านนา พะเยา ศิริธรรมนคร (นครศรีธรรมราช) ตลอดจนถึงจีน นอกจากนี้ยังปรากฏทรงให้ความช่วยเหลือสนับสนุนรัฐที่มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารด้วย เช่น มอญ และล้านช้าง เป็นต้น

ทรงเป็นนักปราชญ์

พระองค์นั้นทรงเห็นความสำคัญของพระศาสนา พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก และสนับสนุนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดังปรากฏว่า พระองค์ทรงนิมนต์พระเถระจากเมืองศิริธรรมนคร มาสถาปนาพระพุทธศาสนาถิลิ่งกวางศิโนสุโขทัย ทรงจัดสร้างพระอารามทั้งในและนอกราชธานี รวมทั้งทรงสนับสนุนการเผยแผ่หลักธรรมและการสร้างศาสนวัตถุอีกด้วย นอกจากนี้พระราชกรณียกิจทางด้านพระศาสนาแล้วยังมีความสำคัญเช่นกันคือ ทรงส่งเสริมความเจริญทางภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น คือ การประดิษฐ์อักษรไทย หรือ ลายสือไทย เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการประดิษฐ์ลายสือไทย จนถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของพระองค์อีกด้วย และเนื่องจากพระองค์ทรงทำคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ปวงชนชาวไทย จึงยกย่องให้พระองค์ทรงเป็น "มหาราช" พระองค์แรกแห่งประวัติศาสตร์ไทย

อาณาจักรอยุธยา

ประวัติศาสตร์ไทย

บ้านเชียง	ประมาณ ๕๐๐๐ ปีที่แล้ว
ทวารวดี	พุทธศตวรรษที่ ๕ ถึง ๑๕
ศรีวิชัย	พุทธศตวรรษที่ ๕ ถึง ๑๘
ตามพรลิงค์	พุทธศตวรรษที่ ๗ ถึง ๑๙
ละโว้	พ.ศ. ?
หริภุญชัย	พ.ศ. ๑๒๐๖ - ๑๘๓๖

ชนชาติไทย

เชียงแสน	พ.ศ. ๑๐๘๘ - ๑๑๘๑
เงินยางเชียงแสน	พ.ศ. ๑๑๘๑ - ๑๘๐๕
สุโขทัย	พ.ศ. ๑๗๘๑ - ๑๙๘๑
ล้านนา	พ.ศ. ๑๘๐๒ - ๒๔๘๒
อยุธยา	พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐
ธนบุรี	พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕
รัตนโกสินทร์	พ.ศ. ๒๓๒๕ - ปัจจุบัน
- ปฏิรูปการปกครอง	พ.ศ. ๒๔๗๕

อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขอม ลังกาสูกะ ล้านช้าง หงสาวดี ปัตตานี ฯลฯ

อาณาจักรอยุธยา เป็นอาณาจักรของไทยในอดีต มีหลักฐานของการเป็นเมืองในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ โดยมีร่องรอยของที่ตั้งเมือง โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเรื่องราวเหตุการณ์ในลักษณะตำนาน พงศาวดารไปจนถึงศิลาจารึก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานร่วมสมัยที่ใกล้เคียงเหตุการณ์มากที่สุด ว่าก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๑๘๙๓ นั้น ได้มีบ้านเมืองตั้งอยู่ก่อนแล้ว มีชื่อเรียกว่า เมืองอโยธยา หรือ *อโยธยาศรีรามเทพนคร* หรือ เมืองพระราม มีที่ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของเกาะ เมืองอยุธยาเป็นเมืองที่มีความเจริญทางการเมืองการปกครอง และมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองแห่งหนึ่ง มีการใช้กฎหมายในการปกครอง ๓ ฉบับ คือ พระอัยการลักษณะเบ็ดเสร็จ พระอัยการลักษณะทาส และพระอัยการลักษณะกัณฑ์

ประวัติศาสตร์

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือ พระเจ้าอู่ทอง ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๕ ปีชาล จุลศักราช ๗๑๒^[๑] ตรงกับวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๑๘๙๓^[๒] กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรสยาม มีชื่อตามพงศาวดารว่า **กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์อุดมพระราชนิเวศน์มหาสถาน** ดำรงมั่นคงสืบต่อยาวนานถึง ๔๑๗ ปี จนถึงวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ มีประวัติในการปกครอง การกอบกู้อิสรภาพ วิศวกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีมากมาย เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ดังคำกล่าวที่ว่า "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ทั่วทั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังมากไปด้วย วัดวาอาราม ปราสาท พระราชวัง ปุชนียสถาน และปุชณียวัตถุมากมาย

อาณาจักรอยุธยามีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาถึง ๓๔ พระองค์ และมีพระราชวงศ์ผลิตเปลี่ยนกันครองรวม ๕ ราชวงศ์

๑. ราชวงศ์อู่ทอง มี ๓ พระองค์
๒. ราชวงศ์สุพรรณภูมิ มี ๑๓ พระองค์
๓. ราชวงศ์สุโขทัย มี ๗ พระองค์
๔. ราชวงศ์ปราสาททอง มี ๔ พระองค์
๕. ราชวงศ์บ้านพลูหลวง มี ๖ องค์

กรุงศรีอยุธยาสูญเสียเอกราชแก่พม่า ๒ ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๑๑๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกู้เอกราชคืนมาได้ในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ และเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชในปลายปีเดียวกัน แล้วทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ กวาดต้อนผู้คนจากกรุงศรีอยุธยาไปยังกรุงธนบุรีเพื่อสร้างบ้านเมืองแห่งใหม่ให้มั่นคง แต่กรุงศรีอยุธยาก็ไม่ได้กลายเป็นเมืองร้าง ยังมีคนที่รักถิ่นฐานบ้านเดิมอาศัยอยู่ และมีราษฎรที่หลบหนีไปอยู่ตามปากกลับเข้ามาอาศัยอยู่รอบ ๆ เมือง รวมกันเข้าเป็นเมืองจนทางการยกเป็นเมืองจัตวาเรียกว่า "เมืองกรุงเก่า"

พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลำดับ	พระนาม	ปีที่ครองราชย์	พระ ราชวงศ์
๑	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง)	๑๘๙๓ - ๑๙๑๒ (๑๙ ปี)	อู่ทอง
๒	สมเด็จพระรามศวร (โอรสพระเจ้าอู่ทอง) ครองราชย์ครั้งที่ ๑	๑๙๑๒ - ๑๙๑๓ (๑ ปี)	อู่ทอง
๓	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว)	๑๙๑๓ - ๑๙๓๑ (๑๘ ปี)	สุพรรณภูมิ
๔	สมเด็จพระเจ้าทองลั่น (โอรสขุนหลวงพะงั่ว)	๑๙๓๑ (๗ วัน)	สุพรรณภูมิ
	สมเด็จพระรามศวร ครองราชย์ครั้งที่ ๒	๑๙๓๑ - ๑๙๓๘ (๗ ปี)	อู่ทอง
๕	สมเด็จพระราชาธิราช (โอรสพระรามศวร)	๑๙๓๘ - ๑๙๕๒ (๑๔ ปี)	อู่ทอง
๖	สมเด็จพระอินราชาธิราช (เจ้านครอินทร์) โอรสพระอนุชาของขุน หลวงพะงั่ว	๑๙๕๒ - ๑๙๖๗ (๑๖ ปี)	สุพรรณภูมิ
๗	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) โอรสเจ้านครอินทร์	๑๙๖๗ - ๑๙๙๑ (๑๖ ปี)	สุพรรณภูมิ
๘	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (โอรสเจ้าสามพระยา)	๑๙๙๑ - ๒๐๓๑ (๔๐ ปี)	สุพรรณภูมิ
๙	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (โอรสพระบรมไตรโลกนาถ)	๒๐๓๑ - ๒๐๓๔ (๓ ปี)	สุพรรณภูมิ
๑๐	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (โอรสพระบรมไตรโลกนาถ)	๒๐๓๔ - ๒๐๗๒ (๓๘ ปี)	สุพรรณภูมิ

- ๑๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (พระอนุชาต่างมารดาพระรามาธิบดีที่ ๒๐๗๒ - ๒๐๗๖ สุพรรณภูมิ
(๔ ปี)
- ๑๒ สมเด็จพระรัษฎาธิราชกุมาร (โอรสพระบรมราชาธิราชที่ ๔) ๒๐๗๖ - ๒๐๗๗ สุพรรณภูมิ
(๑ ปี)
- ๑๓ สมเด็จพระไชยราชาธิราช (โอรสพระรามาธิบดีที่ ๒) ๒๐๗๗ - ๒๐๘๙ สุพรรณภูมิ
(๑๒ ปี)
- ๑๔ สมเด็จพระยอดฟ้า (พระแก้วฟ้า) (โอรสพระไชยราชาธิราช) ๒๐๘๙ - ๒๐๙๑ สุพรรณภูมิ
(๒ ปี)
- ๑๕ ขุนวรวงศาธิราช (สำนักประวัติศาสตร์บางแห่งไม่ยอมรับว่าเป็น กษัตริย์) ๒๐๙๑ (๔๒ วัน) อุทอง
- ๑๖ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระเทียรราชา) ๒๐๙๑ - ๒๑๑๑ สุพรรณภูมิ
(๒๐ ปี)
- ๑๗ สมเด็จพระมหินทราธิราช (โอรสพระมหาจักรพรรดิ) ๒๑๑๑ - ๒๑๑๒ สุพรรณภูมิ
(๑ ปี)
- ๑๘ สมเด็จพระมหาธรรมราชา (ราชบุตรเขยในพระมหาจักรพรรดิ) ๒๑๑๒ - ๒๑๓๓ สุโขทัย
(๒๑ ปี)
- ๑๙ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (โอรสพระมหาธรรมราชา) ๒๑๓๓ - ๒๑๔๘ สุโขทัย
(๑๕ ปี)
- ๒๐ สมเด็จพระเอกาทศรถ (โอรสพระมหาธรรมราชา) ๒๑๔๘ - ๒๑๕๓ สุโขทัย
(๕ ปี)
- ๒๑ พระศรีเสาวภาคย์ (โอรสพระเอกาทศรถ) ๒๑๕๓ - ๒๑๕๔ สุโขทัย
(๑ ปี)
- ๒๒ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (โอรสพระเอกาทศรถ) ๒๑๕๔ - ๒๑๗๑ สุโขทัย
(๑๗ ปี)

๒๓	สมเด็จพระเชษฐาธิราช (โอรสพระเจ้าทรงธรรม)	๒๑๗๒ (๘ เดือน)	สุโขทัย
๒๔	สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ (โอรสพระเจ้าทรงธรรม)	๒๑๗๒ (๒๘ วัน)	สุโขทัย
๒๕	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ออกญาโกษาธิบดี)	๒๑๗๒ - ๒๑๙๙ (๒๗ ปี)	ปราสาท ทอง
๒๖	สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย (โอรสพระเจ้าปราสาททอง)	๒๑๙๙ (๓ - ๔ วัน)	ปราสาท ทอง
๒๗	พระศรีสุธรรมราชา (อนุชาพระเจ้าปราสาททอง)	๒๑๙๙ (๓ เดือน)	ปราสาท ทอง
๒๘	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (โอรสพระเจ้าปราสาททอง)	๒๑๙๙ - ๒๒๓๑ (๓๒ ปี)	ปราสาท ทอง
๒๙	สมเด็จพระเพทราชา	๒๒๓๑ - ๒๒๔๖ (๑๕ ปี)	บ้านพลู หลวง
๓๐	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ)	๒๒๔๖ - ๒๒๕๑ (๖ ปี)	บ้านพลู หลวง
๓๑	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (โอรสพระเจ้าเสือ)	๒๒๕๑ - ๒๒๗๕ (๒๔ ปี)	บ้านพลู หลวง
๓๒	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (โอรสพระเจ้าเสือ)	๒๒๗๕ - ๒๓๐๑ (๒๖ ปี)	บ้านพลู หลวง
๓๓	สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (โอรสพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)	๒๓๐๑ (๒ เดือน)	บ้านพลู หลวง
๓๔	สมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) (โอรสพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)	๒๓๐๑ - ๒๓๑๐ (๙ ปี)	บ้านพลู หลวง

วีรสตรีแห่งกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระสุริโยทัย
พระวิสุทธิกษัตริย์
พระสุพรรณกัลยา

อ้างอิง

๑. ^ ลำจุล ฮวบเจริญ, เกียรติพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, กรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๔๘, หน้า ๒
๒. ^ เรื่องของไทยในอดีต
๓. วิชาการ.คอม
๔. หอมรดกไทย

แหล่งข้อมูลอื่น

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๑-๒
รวมบทความประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระปรมาภิไธย	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒
วันพระราชสมภพ	พ.ศ. ๒๐๙๘
วันสวรรคต	๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๑๔๘
พระอิสริยยศ	พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา
พระราชบิดา	สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช
พระราชมารดา	พระวิสุทติกษัตริย์

การครองราชย์

ราชวงศ์	ราชวงศ์สุโขทัย
ทรงราชย์	๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๑๓๓ - ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๑๔๘
ระยะเวลาครองราชย์	๑๕ ปี
รัชกาลก่อนหน้า	รมราชาธิราช
รัชกาลถัดมา	สมเด็จพระเอกาทศรถ

พระบาทสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒ (พระนเรศวรมหาราช) มีพระนามเดิมว่าพระองค์ดำพระราชโอรสในสมเด็จพระมหาธรรมราชาและพระวิสุทธิกษัตริย์ (พระราชธิดาของสมเด็จพระศรีสุริโยทัยและสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) พระองค์เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อ พ.ศ.๒๐๙๘ ที่เมืองพิษณุโลกทรงมีพระเชษฐภคินีคือพระสุพรรณกัลยาทรงมีพระอนุชาคือสมเด็จพระเอกาทศรถ(องค์ขาว) และทรงเป็นพระราชนัดดาของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย พระนามของพระองค์ปรากฏในลายลักษณ์อักษรหลายฉบับ เช่น พระนเรศวรราชาธิราช พระนเรศวร องค์ดำ จึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่าพระนาม นเรศวรได้มาจากที่ใด สันนิษฐานเบื้องต้นว่า เพี้ยนมาจากสมเด็จพระนเรศวร วรราชาธิราช เป็น สมเด็จพระนเรศวร ราชาธิราช เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๑๓๓ รวมสิริดำรงราชสมบัติ ๑๕ ปี เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๑๔๘ รวมพระชนมพรรษา ๕๐ พรรษา

ราชการสงครามในสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งของชาติไทย พระองค์ได้กู้อิสรภาพของไทยจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรก และได้ทรงแผ่อำนาจของราชอาณาจักรไทยอย่างกว้างใหญ่ไพศาล นับตั้งแต่ประเทศพม่าตอนใต้ทั้งหมด นั่นคือ จากฝั่งมหาสมุทรอินเดียทางด้านตะวันตก ไปจนถึงฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิกทางด้านตะวันออก ทางด้านทิศใต้ตลอดไปถึงแหลมมลายู ทางด้านทิศเหนือก็ถึงฝั่งแม่น้ำโขงโดยตลอด และยังรวมไปถึงรัฐไทยใหญ่บางรัฐ

พระองค์ได้ทำสงครามเข้าไปในประเทศที่เป็นข้าศึกของไทย ในทุกทิศทาง จนประเทศไทยอยู่เป็นปกติสุขปราศจากศึกสงคราม เป็นระยะเวลายาวนาน พระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ทั้งสิ้นทั้งปวงของพระองค์ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของบ้านเมืองและคนไทยทั้งหมด ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ จะอยู่ในสนามรบและชนบทโดยตลอด มิได้ว่างเว้น แม้แต่เมื่อเสด็จสวรรคต ก็เสด็จสวรรคตในระหว่างเดินทางไปปราบศัตรูของชาติไทย นับว่าพระองค์ได้ทรงสละพระองค์ เพื่อชาติบ้านเมืองโดยสิ้นเชิง สมควรที่ชาวไทยรุ่นหลังต่อมา ได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ และจดจำวีรกรรมของพระองค์ เทอดทูลไว้เหนือเกล้า ฯ ไปตราบชั่วกาลนาน

พระราชประวัติเมื่อทรงพระเยาว์กับชีวิตและการศึกษาในหงสาวดี

ตลอดระยะเวลาในวัยเยาว์ของพระนเรศวรทรงใช้ชีวิตอยู่ในพระราชวังจันทน์ เมืองพิษณุโลก จนกระทั่งเมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าเมืองพิษณุโลก ยอมอ่อนน้อมต่อแห่งหงสาวดี และทำให้พิษณุโลกต้องแปรสภาพเป็นเมืองประเทศราชหงสาวดีไม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าบุเรงนองได้ทรงขอพระนเรศวรไปเป็นองค์ประกันที่หงสาวดี ทำให้พระองค์ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนตั้งแต่วัยพระชนม์อายุเพียง ๙ พรรษา

นอกจากพระองค์แล้วยังมีองค์ประกันจากเมืองอื่น ๆ ที่เป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีเป็นจำนวนมาก พระเจ้าบุเรงนองนั้นทรงให้เหล่าองค์ประกันได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอย่างดี พระนเรศวรทรงใช้เวลา ๘ ปีเต็มในหงสาวดีศึกษายุทธศาสตร์ของพม่า พระองค์ทรงศึกษาวิชาศิลปศาสตร์ และวิชาพิชัยสงคราม ทรงนิยมในวิชาการรบทัพจับศึก พระองค์ทรงมีโอกาสศึกษา ทั้งภายในราชสำนักไทย และราชสำนักพมามอญ และได้ทราบยุทธวิธีของชาวต่างชาติต่าง ๆ ที่มารวมกันอยู่ในกรุงหงสาวดีเป็นอย่างดี เช่น ชาวโปรตุเกส สเปน หรือชาวพม่าเอง ทรงนำหลักวิชามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับเหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมในการทำศึกได้เป็นเลิศ ดังเห็นได้จากการสงครามทุกครั้งของพระองค์ ยุทธวิธีที่ทรงใช้ ได้แก่ การใช้คนจำนวนน้อย เอาชนะคนจำนวนมาก และยุทธวิธีการรบแบบกองโจร พระองค์ทรงนำมาใช้ก่อนจอมทัพที่เลื่องชื่อในยุโรป

นอกจากนั้น หลักการสงครามที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เช่น การดำรงความมุ่งหมาย หลักการรุก การอ้อมกำลัง และการรวมกำลัง การดำเนินกลยุทธ์ ความเด็ดขาดในการบังคับบัญชา การระวังป้องกัน การจู่โจม ฯลฯ พระองค์ก็ทรงนำมาใช้อย่างเชี่ยวชาญ และประสบผลสำเร็จอย่างงดงามมาโดยตลอด เนื่องจากการที่พระองค์มีชีวิตอยู่ในฐานะองค์ประกันทำให้ทรงมีความกดดันสูงจากมังกะยอชวา (พระราชโอรสในพระเจ้านั้นทบุเรง) จึงทรงมีแรงผลักดันที่จะกอบกู้อิสรภาพให้กับบ้านเมืองของพระองค์ เช่น จากการชนไก่ของพระองค์กับมังกะยอชวา เป็นต้น รวมทั้งการเหยียดหยามว่าเป็นเชลย จากพวกพม่าด้วย

ดำรงยศเป็นพระมหาอุปราช

หลังจากที่พระเจ้าบุเรงนอง ตีกรุงศรีอยุธยาแตก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ มะเส็งสก วันอาทิตย์ เดือน ๙ แรม ๑๑ ค่ำ และได้สถาปนาสมเด็จพระมหาธรรมราชาครองกรุงศรีอยุธยาในฐานะประเทศราชของหงสาวดีต่อไป หลังจากนั้น พระนเรศได้หนีกลับมาไทยโดยที่บุเรงนองยินยอมด้วยอันเนื่องมาจากพระสุพรรณกัลยาได้ขอไว้ โดยที่บุเรงนองยินยอม หลังจากที่พระองค์ดำกลับมากรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ทรงพระราชทานนามให้ว่า พระนเรศวร และโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระมหาอุปราชไปปกครองเมืองพิษณุโลก ทรงปกครองเมืองอย่างดีและทรงเริ่มเตรียมการที่จะกอบกู้เอกราชของกรุงศรีอยุธยา

การประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ภาพจากภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ. ๒๕๕๐) รับผิดชอบโดย พ.ต.วันชนะ สวัสดิ์

การประกาศอิสรภาพ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๒๖ พระเจ้าอังวะเป็นกบฏ เนื่องจากไม่พอใจทางกรุงหงสาวดีอยู่หลายประการ จึงแข็งเมือง พร้อมกับเกลี้ยกล่อมเจ้าไทยใหญ่อีกหลายเมืองให้แข็งเมืองด้วย พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงจึงยกทัพหลวงไปปราบ ในการณ์นี้ได้สั่งให้เจ้าเมืองแปร เจ้าเมืองตองอู และเจ้าเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งทางกรุงศรีอยุธยาด้วย ให้ยกทัพไปช่วย ทางไทย สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดให้สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปแทน สมเด็จพระนเรศวรยกทัพออกจากเมืองพิษณุโลก เมื่อวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะแม พ.ศ. ๒๑๒๖ พระองค์ยกทัพไทยไปช้า ๆ เพื่อให้การปราบปรามเจ้าอังวะเสร็จสิ้นไปก่อน ทำให้พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุเรงแคลงใจว่าทางไทยคงจะถูกพระเจ้าอังวะชักชวนให้เข้าด้วย จึงสั่งให้พระมหาอุปราชฯ คุ่มทัพรักษากรุงหงสาวดีไว้ ถ้าทัพไทยยกมาถึงก็ให้ต้อนรับ และหาทางกำจัดเสีย และพระองค์ได้สั่งให้พระยามอญสองคน คือ พระยาเกียรติและพระยาราม ซึ่งมีสมัครพรรคพวกอยู่ที่เมืองแครงมาก และทำนองจะเป็นผู้คุ้นเคยกับสมเด็จพระนเรศวรมาแต่ก่อน ลงมาคอยต้อนรับทัพไทยที่เมืองแครง อันเป็นชายแดนติดต่อกับไทย พระมหาอุปราชฯ ได้ตรัสสั่งเป็นความลับว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกกองทัพขึ้นไป ถ้าพระมหาอุปราชฯ ยกเข้าตีด้านหลังหน้าเมื่อใด ให้พระยาเกียรติและพระยาราม คุ่มกำลังเข้าตีกระหนาบทางด้านหลัง ช่วยกันกำจัดสมเด็จพระนเรศวรเสียให้จงได้

พระยาเกียรติกับพระยาราม เมื่อไปถึงเมืองแครงแล้ว ได้ขยายความลับนี้แก่พระมหาเถรคันฉ่อง ผู้เป็นอาจารย์ของตน ทุกคนไม่มีใครเห็นดีด้วยกับแผนการของพระเจ้ากรุงหงสาวดี เพราะมหาเถรคันฉ่องกับสมเด็จพระนเรศวร เคยรู้จักชอบพอกันมาก่อน

กองทัพไทยยกมาถึงเมืองแครง เมื่อวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๒๗ โดยใช้เวลาเดินทัพเกือบสองเดือน กองทัพไทยตั้งทัพอยู่นอกเมือง เจ้าเมืองแครงพร้อมทั้งพระยาเกียรติกับพระยารามได้มาเฝ้าฯ สมเด็จพระนเรศวร จากนั้นสมเด็จพระนเรศวรได้เสด็จไปเยี่ยมพระมหาเถรคันฉ่อง ซึ่งคุ้นเคยกันดีมาก่อน พระมหาเถรคันฉ่องมีใจสงสาร จึงกราบทูลถึงเรื่องการคิดร้ายของทางกรุงหงสาวดี แล้วให้พระยาเกียรติกับพระยาราม กราบทูลให้ทราบตามความเป็นจริง เมื่อพระองค์ได้ทราบความโดยตลอดแล้ว ก็ทรงมีพระดำริเห็นว่า การเป็นอริราชศัตรูกับกรุงหงสาวดีนั้น ถึงกาลเวลาที่จะต้องเปิดเผยต่อไปแล้ว จึงได้มีรับสั่งให้เรียกประชุมแม่ทัพนายกอง กรมการเมือง เจ้าเมืองแครงรวมทั้งพระยาเกียรติพระยาราม และทหารมอญมาประชุมพร้อมกัน แล้วนิมนต์พระมหาเถรคันฉ่อง และพระสงฆ์มาเป็นสักขีพยาน ทรงแจ้งเรื่องให้คนทั้งปวงที่มาชุมนุม ณ ที่นั้นทราบว่า พระเจ้าหงสาวดีคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ จากนั้นพระองค์ได้ทรงหลั่งน้ำลงสู่แผ่นดินด้วยสุวรรณภิงคาร (พระน้ำเต้าทองคำ) ประกาศแก่เทพดาฟ้าดินว่า

“ด้วยพระเจ้าหงสาวดี มิได้อยู่ในครองสุจริตมิตรภาพชดัตติยราชประเพณี เสียสามัคคีธรรม ประพฤติพาลทุจริต คิดจะทำอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นี้ไป กรุงศรีอยุธยาขาดไมตรีกับกรุงหงสาวดี มิได้เป็นมิตรร่วมสุวรรณภิงคารเดียวกันดุจดั่งแต่ก่อนสืบไป”

จากนั้นพระองค์ได้ตรัสถามชาวเมืองแครงว่าจะเข้าข้างฝ่ายใด พวกมอญทั้งปวงต่างเข้ากับฝ่ายไทย สมเด็จพระนเรศวรจึงให้จับเจ้าเมืองกรมการเมืองมาแล้วเอาเมืองแครงเป็นที่ตั้งประชุมทัพ เมื่อจัดกองทัพเสร็จก็ทรงยกทัพจากเมืองแครง ไปยังเมืองหงสาวดี เมื่อวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๖

ฝ่ายพระมหาอุปราชที่อยู่รักษาเมืองหงสาวดี เมื่อทราบว่าพระยาเกียรติ พระยารามกลับไปเข้ากับสมเด็จพระนเรศวร จึงได้แต่รักษาพระนครมันอยู่ สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตงไปใกล้ถึงเมืองหงสาวดี ได้ทราบความว่า พระเจ้ากรุงหงสาวดีมีชัยชนะได้เมืองอังวะแล้ว กำลังจะยกทัพกลับคืนพระนคร พระองค์เห็นว่าสถานการณ์ครั้งนี้ไม่สมคະเน เห็นว่าจะตีเอาเมืองหงสาวดีในครั้งนี้นี้ยังไม่ได้ จึงให้กองทัพแยกย้ายกันเที่ยวบอกพวกครัวไทย ที่พม่ากวาดต้อนไปแต่ก่อน ให้อพยพกลับบ้านเมือง ได้ผู้คนมาประมาณหมื่นเศษ ให้ออกล่วงหน้าไปก่อน พระองค์ทรงคุมกองทัพยกตามมาข้างหลัง

ฝ่ายพระมหาอุปราชาทราบข่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรกวาดต้อนคนไทยกลับ จึงได้ให้สุภกรรมมาเป็นกองหน้า พระมหาอุปราชเป็นกองหลวง ยกติดตามกองทัพไทยมา กองหน้าของพม่าตามมาทันที่ริมฝั่งแม่น้ำสะโตง ในขณะที่ฝ่ายไทยได้ข้ามแม่น้ำไปแล้ว และคอยป้องกันมิให้ข้าศึกข้ามตามมาได้ ได้มีการต่อสู้กันที่ริมฝั่งแม่น้ำ สมเด็จพระนเรศวรทรงใช้พระแสงปืนนกสับยาวกำหัดบ ยิงถูกสุภกรรมมา แม่ทัพพม่าตายบนคอช้าง กองทัพของพม่าเห็นแม่ทัพตาย ก็พากันเลิกทัพกลับไป เมื่อพระมหาอุปราชแม่ทัพหลวงทรงทราบ จึงให้เลิกทัพกลับไปกรุงหงสาวดี

พระแสงปืนที่ใช้ยิงสุภกรรมมาตายบนคอช้างนี้ได้นามปรากฏต่อมาว่า "พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง" นับเป็นพระแสงอัษฎาวุธ อันเป็นเครื่องราชูปโภค ยังปรากฏอยู่จนถึงทุกวันนี้

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับถึงเมืองแครง ทรงดำริว่าพระมหาเถรคันฉ่องกับพระยาเกียรติ พระยารามได้มีอุปการะมาก สมควรได้รับการตอบแทนให้สมแก่ความชอบ จึงทรงชักชวนให้มาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา พระมหาเถรคันฉ่องกับพระยามอญ ทั้งสองก็มีความยินดี พาพรรคพวกเสด็จเข้ามาด้วยเป็นอันมาก ในการยกกำลังกลับครั้งนี้ สมเด็จพระนเรศวรทรงเกรงว่า ข้าศึกอาจยกทัพตามมาอีก ถ้าเสด็จกลับทางด่านแม่ละเมา มีกองทัพของนั้นทศสุราชสังครำตั้งอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร จะเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง พระองค์จึงรับสั่งให้พระยาเกียรติ พระยาราม นำทัพเดินผ่านหัวเมืองมอญลงมาทางใต้ มาเข้าทางด่านเจดีย์สามองค์

เมื่อกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พวกมอญที่สวามีภักดี ทรงตั้งพระมหาเถรคันฉ่องเป็นพระสังฆราชา ที่สมเด็จพระอริยวงศ์ และให้พระยาเกียรติ พระยารามมีตำแหน่งยศ ได้พระราชทานพานทอง ควบคุมมอญที่เข้ามาด้วย ให้ตั้งบ้านเรือนที่ริมวัดขมิ้น และวัดขุนแสนใกล้วังจันทน์ของสมเด็จพระนเรศวร แล้วทรงมอบการทั้งปวงที่จะเตรียมต่อสู้ข้าศึก ให้สมเด็จพระนเรศวรทรงบังคับบัญชาสิทธิขาดแต่นั้นมา

ยุทธหัตถี

นับตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพเป็นต้นมา หงสาวดีได้เพียงส่งกองทัพเข้ามาหลายครั้ง แต่ก็ถูกกองทัพกรุงศรีอยุธยาตีแตกพ่ายไปทุกครั้ง เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชา เสด็จสวรรคต เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๓ พระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๑๓๓ เมื่อพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระนเรศวร หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒ และโปรดเกล้าฯ ให้พระเอกาทศรถ พระอนุชา ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ แต่มีศักดิ์เสมอพระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง

ตลอดรัชสมัยของพระองค์ทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยา จากหงสาวดี และได้ทำสงครามกับอริราชศัตรูทั้งพม่าและเขมร จนราชอาณาจักรไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคง ขยายพระราชอาณาเขตออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล กว่าครั้งใดในอดีตที่ผ่านมา งานสงครามในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งในดินแดนไทยและดินแดนข้าศึก ได้ชัยชนะทุกครั้ง ทรงมีพระปรีชาสามารถในการนำทัพ ทรงริเริ่มนำยุทธวิธีแบบใหม่มาใช้ในการทำสงคราม และเปลี่ยนแนวความคิดจากการตั้งรับมาเป็นการรุก และริเริ่มการใช้วิธีรบนอกแบบ

ภาพแกะสลักนูนต่ำจำลองเหตุการณ์ยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร ณ ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

การสงครามกับพม่าครั้งสำคัญที่ทำให้พม่าไม่กล้ายกทัพมารุกรานไทยอีกเลย เป็นเวลาเกือบสองร้อยปีคือ สงครามยุทธหัตถี เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๕ นั่นคือเมื่อหงสาวดีนำโดยพระมหาอุปราชามังสามเกียดยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง สมเด็จพระนเรศวรก็นำทัพออกไปจนปะทะกันที่หนองสาหร่าย จังหวัดสุพรรณบุรี บ้างก็ว่าจังหวัดกาญจนบุรี สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาจนกระทั่งสามารถเอาพระแสงง้าวฟันพระมหาอุปราชาขาดสะพรั่งแล้ว ลี้พระชนม์อยู่กับคอช้างนั่นเอง

สวรรคต

พ.ศ. ๒๑๓๗ พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงก็ให้พระเจ้าแปรมาตีกรุงศรีอยุธยาแต่ก็แตกทัพกลับไป พ.ศ. ๒๑๔๒ เสด็จฯออกไปตีกรุงหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีหนีไปเมืองตองอู กองทัพอยุธยาตามไปถึงเมืองตองอู แต่ขาดเสบียง พ.ศ. ๒๑๔๗ ยกกองทัพหลวง ๑๐๐,๐๐๐ นายออกจากกรุงศรีอยุธยาไปตีกรุงอังวะ ผ่านทางเมืองเชียงใหม่ โดยแรมทัพอยู่ที่เมืองเชียงใหม่เป็นเวลา ๑ เดือน ระดมทหารในดินแดนล้านนาสมทบอีก ๑๐๐,๐๐๐ นาย และทรงมอบหมายให้สมเด็จพระเอกาทศรถเป็นทัพหน้าออกเดินทางไปรับไพร่พลทหารล้านนาที่เมืองฝาง (อำเภอฝาง เชียงใหม่) หลังจากนั้นกองทัพหลวงจึงกรีธาทัพออกจากเมืองเชียงใหม่ ไปยังเมืองนายและกรุงอังวะ ครั้นกองทัพหลวงเดินทัพอยู่ระหว่างเมืองเชียงใหม่กับแม่น้ำสาละวิน ครั้นถึงเมืองหลวง หรือเมืองท่าหลวง หรือเมืองหางหลวง หรือเมืองหางหลวง อันเป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่ และเป็นเมืองอยู่ชายพระราชอาณาเขตในสมัยนั้น เมื่อปลายเดือน ๕ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๑๔๘ ได้เสด็จฯ ประทับแรมอยู่ ณ ตำบลทุ่งดอนแก้ว (ขณะที่กองทัพสมเด็จพระเอกาทศรถอยู่ที่เมืองฝางหรืออำเภอฝาง เชียงใหม่) เกิดประชวรเป็นหวัระลอกขึ้น (บ้างว่าถูกตัวสัตว์พวกแมลงมีพิษต่อย) ที่พระพักตร์แล้วเลยเป็นบาดพิษจนเสด็จสวรรคต ณ เมืองหางหลวง หรือ เมืองหางวันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ พ.ศ. ๒๑๔๘ เรื่องวันสวรรคตนี้มีรายละเอียดกล่าวต่างกัน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาบอกว่า เสด็จสวรรคตวันจันทร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ เพลายแล้ว ๒ บาท ปีมะเส็ง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์คำนวณแล้วตรงกับวันจันทร์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๑๔๘ ในหนังสือ A History of Siam ของ W.A.R. Wood กล่าวว่าสวรรคตวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๐๕ (พ.ศ. ๒๑๔๘) พระชันษาได้ ๕๐ ปี เสวยราชสมบัติได้ ๑๕ ปี

พระราชกรณียกิจ

- พ.ศ. ๒๑๑๓ เสด็จออกร่วมรบกับทหารโดยขับไล่กองทัพเขมรได้สำเร็จ
- พ.ศ. ๒๑๑๔ ได้รับสถาปนาให้ปกครองเมืองพิษณุโลก เมื่อพระชนมายุ ๑๖ พรรษา
- พ.ศ. ๒๑๑๗ เสด็จไปรบที่เวียงจันทน์ เผอิญทรงประชวรเป็นไข้ทรพิษจึงเสด็จกลับ
- พ.ศ. ๒๑๒๑ ทรงทำสงครามขับไล่พระยาจันทน์จันทน์ออกไปจากกรุงศรีอยุธยา
- พ.ศ. ๒๑๒๗ ทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง และกวาดต้อนคนไทยกลับพระนคร
- พ.ศ. ๒๑๒๗-พ.ศ. ๒๑๓๐ พม่ายกกองทัพมาตีไทยถึง ๔ ครั้ง แต่ถูกไทยตีแตกพ่ายกลับไป
- พ.ศ. ๒๑๓๓ ทรงเสด็จครองราชย์ ณ กรุงศรีอยุธยาเมื่อพระชนมายุ ๓๕ พรรษา
- พ.ศ. ๒๑๓๕ ทรงทำสงครามยุทธหัตถี จนมังเกยอชะวา ลี้พระชนม์
- พ.ศ. ๒๑๓๖ ทรงยกกองทัพไปตีเขมรและจับพระยาละแวกทำพิธีปฐมกรรม
- พ.ศ. ๒๑๓๘ และ พ.ศ. ๒๑๔๑ ทรงกรีธาทัพไปตีกรุงหงสาวดี ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๑๔๘ ทรงกรีธาทัพไปตีกรุงอังวะ โดยยกทัพหลวง ๑๐๐,๐๐๐ นาย ออกจากอยุธยา ไปทางเมืองเชียงใหม่ และแรมทัพในเชียงใหม่ ๑ เดือน เพื่อรอกการระดมทหารล้านนาเข้าสมทบอีก ๑๐๐,๐๐๐ คนเมื่อยกทัพหลวงออกจากเมืองเชียงใหม่ มุ่งหน้าไปยัง เมืองนาย ครั้นกรีธาทัพช่วงระหว่างเมืองเชียงใหม่กับแม่น้ำสาละวิน และไปถึงเมืองหลวง หรือเมืองท่าหลวง หรือเมืองท่าหลวง หรือเมืองท่าหลวง ก็ทรงพระประชวรโดยเร็วพลัน เป็นหวัระลอกขึ้นที่พระพักตร์ และเสด็จสวรรคต ณ เมืองหลวง ตำบลทุ่งคองแก้ว ตรงกับวันจันทร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง ซึ่งตรงกับวันจันทร์ที่ ๒๕ เมษายน ๒๑๔๘ พระชนมายุ ๕๐ พรรษา ครองราชย์สมบัติได้ ๑๕ ปี

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวัฒนธรรมร่วมสมัย

ตราประจำจังหวัดหนองบัวลำภู

ตราประจำจังหวัดของไทยที่มีพระบรมรูปของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นองค์ประกอบ ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดตาก และจังหวัดหนองบัวลำภู

มีการสร้างพระบรมราชานุสรณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในหลายแห่งทั่วประเทศ เช่น พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ริมหนองบัวลำภู ในจังหวัดหนองบัวลำภู เป็นต้น

มีการนำพระนามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปตั้งเป็นชื่อของมหาวิทยาลัยนเรศวร และค่ายทหารต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น ค่ายนเรศวร ที่จังหวัดลพบุรี ค่ายนเรศวรมหาราช ที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ส่วนทางกรมตำรวจได้นำพระนามของพระองค์มาตั้งเป็นชื่อค่ายตำรวจตระเวนชายแดนที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรีว่า "ค่ายนเรศวร" ด้วยเช่นกัน

ชาวไทยนิยมนำหุ่นรูปไก่ชนพันธุ์เหลืองหางขาวไปบนบานกับพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะเชื่อกันว่าเป็นไก่พันธุ์เดียวกับตัวที่เอาชนะไก่ชนของพระมหาอุปราชาแห่งหงสาวดีได้

ในประเทศไทยได้มีการนำพระราชประวัติมาสร้างเป็นภาพยนตร์ ๒ ครั้ง ครั้งแรก ใช้ชื่อว่า มหาราชดำ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และครั้งที่ ๒ ใช้ชื่อว่า ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐

เคยมีการสร้างละครเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ทางไทยทีวีสีช่อง ๓ และได้รับรางวัลโทรทัศน์ทองคำในปีนั้นถึง ๕ รางวัล ภายหลังมีการนำละครเรื่องนี้มาฉายใหม่ทางช่อง สทท.๑๑ อีกครั้ง (ประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๐)

ไม้ เมืองเดิม ได้นำเหตุการณ์ในสมัยนี้ไปใช้เป็นฉากในนวนิยายเรื่อง ขุนศึก ซึ่งตัวเอกของเรื่องคือเสมา ทหารในสมัยสมเด็จพระนเรศวรซึ่งมีชาติกำเนิดเป็นช่างตีเหล็ก นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เช่นกัน

มีการนำพระราชประวัติของพระองค์ไปเขียนเป็นหนังสือการ์ตูนอยู่หลายครั้ง เช่น มหาเทพกู้แผ่นดิน ผลงานของมนตรี คุ่มเรือน เป็นต้น

ได้มีการสร้างตำนานสมเด็จพระนเรศวรอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งใช้ชื่อว่า *กษัตริยา* ควบคู่กับ *มหाराชกู่แผ่นดิน* เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา ใน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยบริษัท กันตนา จำกัด เป็นผู้ผลิตรายการ ออกฉายทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๕-พ.ศ. ๒๕๔๖

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระปรมาภิไธย	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓
วันพระราชสมภพ	พ.ศ. ๒๑๗๕
วันสวรรคต	พ.ศ. ๒๒๓๑
พระอิสริยยศ	พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา
พระราชบิดา	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
พระราชมารดา	พระนางเจ้าสิริกัลยาณี
พระราชบุตร	๑ พระองค์

การครองราชย์

ราชวงศ์	ราชวงศ์ปราสาททอง
ทรงราชย์	พ.ศ. ๒๑๙๙ - พ.ศ. ๒๒๓๑
ระยะเวลาครองราชย์	๓๒ ปี
รัชกาลก่อนหน้า	สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา
รัชกาลถัดมา	สมเด็จพระเพทราชา

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ (สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสรรเพชญ์) หรือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๗๕ - พ.ศ. ๒๒๓๑ ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๙๙ - พ.ศ. ๒๒๓๑) พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒๗ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พระนารายณ์มหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่เลื่อมลือพระเกียรติยศในพระราชโอบายทางคบค้าสมาคมกับชาวต่างประเทศ รักษาเอกราชของชาติให้พ้นจากการเบียดเบียนของชาวต่างชาติ และรับผลประโยชน์ทั้งทางวิชาการและเศรษฐกิจที่ชนต่างชาตินำเข้ามา นอกจากนี้ ยังได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงกวีและงานด้านวรรณคดีอันเป็นศิลปะที่รุ่งเรืองที่สุดในยุคนั้น เมื่อสมเด็จพระนารายณ์เสด็จเสด็จถึงด้วยราชสมบัติ ณ ราชอาณาจักรศรีอยุธยาแล้ว ปัญหากิจการบ้านเมืองในรัชสมัยของพระองค์เป็นไปในทางเกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ด้วยในขณะนั้น มีชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขาย และอยู่ในราชอาณาจักรไทยมากกว่าที่เคยเป็นมาในกาลก่อน ที่สำคัญมาก คือ ชาวยุโรปซึ่งเป็นชาติใหญ่มีกำลังทรัพย์ กำลังอาวุธ และผู้คน ตลอดจน มีความเจริญรุ่งเรืองทางวิชาการต่างๆ เกือบกว่าชาวเอเชียมาก และชาวยุโรปเหล่านี้กำลังอยู่ในสมัยขยายการค้า ลัทธิคริสต์ศาสนา และอำนาจทางการเมืองของพวกตนมาสู่ดินแดนตะวันออก

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น ชาวฮอลันดาได้กีดกันการเดินทางเรือค้าขายของไทย ครั้งหนึ่งถึงกับส่งเรือรบมาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา ชูจะระดมยิงไทย จนไทยต้องผ่อนผันยอมทำสัญญายกประโยชน์การค้าให้ตามที่ต้องการ แต่เพื่อป้องกันมิให้ฮอลันดาข่มเหงไทยอีก สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงสร้างเมืองลพบุรีไว้เป็นเมืองหลวงสำรอง อยู่เหนือขึ้นไปจากกรุงศรีอยุธยา และเตรียม สร้างป้อมปราการไว้คอยต่อต้านข้าศึก เป็นเหตุให้บาทหลวงฝรั่งเศสที่มีความรู้ทางการช่าง และต้องการเผยแผ่คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ได้เข้ามาอาสาสมัครรับใช้ราชการจัดกิจการเหล่านี้ ข้าราชการฝรั่งเศสที่ทราบการมีความดีความชอบในการปรับปรุงขยายการค้าของไทยขณะนั้นคือ เจ้าพระยาวิชัยนทร์ ซึ่งกำลังมีข้อข้องใจกับบริษัทการค้าของอังกฤษที่เคยคบหาสมาคมกันมาก่อน เจ้าพระยาวิชัยนทร์ จึงดำเนินการเป็นคนกลาง สนับสนุนทางไมตรีระหว่างสมเด็จพระนารายณ์กับทางการฝรั่งเศส ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งราชวงศ์บูร์บงฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์กำลังมีพระทัยระแวงเกรงฮอลันดาข่มขู่ ย้าย และได้ทรงทราบถึงพระเดชาานุภาพของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในยุโรปมาแล้ว จึงเติมพระทัยเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไว้ เพื่อให้ฮอลันดาเกรงขาม ด้วยเหตุนี้ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ จึงได้มีการส่งทูตฝรั่งเศสไปสู่พระราชสำนักฝรั่งเศส และต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการใหญ่ถึงสองคราว แต่การคบหาสมาคมกับชาติมหาอำนาจคือฝรั่งเศสในยุคนั้น ก็มีใ้ว่าจะปลอดภัยนัก ด้วยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีพระราชโอบายที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์ และประชาชนชาวไทยรับนับถือคริสต์ศาสนา ซึ่งบาทหลวงฝรั่งเศสนำมาเผยแผ่ โดยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงส่งพระราชสาสน์มาทูลเชิญสมเด็จพระนารายณ์เข้ารับ นับถือคริสต์ศาสนาพร้อมทั้งเตรียมบาทหลวงมาไว้คอยถวายศีลด้วย แต่สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงใช้พระปริชาญาณตอบปฏิเสธอย่างทะนุถนอมไมตรี ทรงขอบพระทัยพระเจ้าหลุยส์ที่มีพระทัยรักใคร่พระองค์ถึงแสดงพระปรารธนาจะเข้าร่วมศาสนาด้วย แต่เนื่องด้วยพระองค์ยังไม่เกิดศรัทธาในพระทัย ซึ่งก็อาจเป็นเพราะพระเป็นเจ้าประสงค์ที่จะให้นับถือศาสนาคนละแบบคนละวิธี เช่นเดียวกับที่ทรงสร้างมนุษย์ให้ผิดแผกเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ หรือทรงสร้างสัตว์ให้มีหลายชนิดหลายประเภทก็ได้ หากพระเป็นเจ้ามี พระประสงค์จะให้พระองค์ท่านเข้ารับนับถือศาสนาตามแบบตามลัทธิที่พระเจ้าหลุยส์ทรงนับถือแล้ว พระองค์ก็คงเกิดศรัทธาขึ้นในพระทัย และเมื่อนั้นแหละ พระองค์ท่านก็ไม่มีรังเกียจที่จะทำพิธีรับศีลร่วมศาสนาเดียวกัน

สมเด็จพระนารายณ์มิใช่เพียงทรงพระปรีชาสามารถทางด้านกรทูตเท่านั้น หากทรงเป็นกวีและทรงอุปถัมภ์กวีในยุคของพระองค์อย่างมากมาย กวีลือนามแห่งรัชสมัยของพระองค์ก็ได้แก่ พระโหราธิบดี หรือพระมหาราชครู ผู้ประพันธ์หนังสือจินตตามณี ซึ่งเป็นตำราเรียนภาษาไทยเล่มแรก และตอนหนึ่งของเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ (อีกตอนหนึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์) กวีอีกผู้หนึ่งคือ ศรีปราชญ์ ผู้เป็นปฎิภาณกวี เป็นบุตรของพระโหราธิบดี งานชิ้นสำคัญของศรีปราชญ์ คือ หนังสือกำศรวลศรีปราชญ์ และอนุทรคำฉันท์ ด้วยพระปรีชาสามารถดังได้บรรยายมาแล้ว สมเด็จพระนารายณ์จึงได้รับการถวายพระเกียรติเป็น มหาราช พระองค์หนึ่ง

พระราชประวัติ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นพระราชโอรสในพระเจ้าปราสาททอง และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกัลยาณี อัครราชเทวี พระราชมารดาเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อ วันจันทร์ เดือนยี่ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๓๕ และทรงมีพระนามอยู่พระองค์หนึ่งคือ **เจ้าแม่วัดดุสิต** ทรงเป็นพระอนุชาใน สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย และยังทรงมีพระอนุชาก็ได้แก่ เจ้าฟ้าอภัยทศ พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ พระองค์ทอง และพระอินทราชา

ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเล่าว่าเมื่อแรกเสด็จพระบรมราชสมภพนั้น พระองค์มีพระนามเดิมว่า "เจ้าฟ้านรินทร์" แต่เมื่อขึ้นพระอยู่ พระญาติเห็นพระโอรสมีสิ่กร พระราชบิดาจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า "พระนารายณ์" ส่วนในคำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด เล่าว่าเมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งมังคลาภิเษก พระโอรสเสด็จไปช่วยดับเพลิง ผู้คนเห็นเป็นสิ่กร จึงพากันขนานพระนามว่าพระนารายณ์

พระราชประวัติของสมเด็จพระนารายณ์นั้นเกี่ยวกับเรื่องปาฏิหาริย์อยู่มาก แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพราหมณ์ เมื่อเทียบกับกษัตริย์องค์ก่อนๆ ด้วยเหตุนี้เองพระราชประวัติของพระองค์จึงกล่าวถึงปาฏิหาริย์มหัศจรรย์ตามลำดับ คือ

เมื่อพระนารายณ์ทรงมีพระชนม์ได้ ๕ พรรษา ขณะเล่นน้ำ พระองค์ทรงถูกอสณิบาต พวกพี่เลี้ยงนางนม สลบหมดสิ้น แต่พระองค์ไม่เป็นไรแม้แต่บ่อย

เมื่อพระนารายณ์ทรงมีพระชนม์ได้ ๙ พรรษา พระองค์ทรงถูกอสณิบาตที่พระราชวังบางปะอิน แต่พระองค์ก็ปลอดภัยดี

สมเด็จพระนารายณ์ทรงรับการศึกษาจากพระโหราธิบดี ซึ่งเป็นข้าราชการระดับสูงในพระราชวัง และพระอาจารย์พรหม พระพิมลธรรม รวมทั้งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์และพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ระดับสูงในพระนคร

ครองราชย์สมบัติ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อเวลาสองนาฬิกา วันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ จุลศักราช ๑๐๑๘ ปีวอก (ตรงกับวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๑๙๙) มีพระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า 'สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓' เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๒๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา ขณะทรงมีพระชนมายุ ๒๕ พรรษา

หลังจากประทับในกรุงศรีอยุธยาได้ ๑๐ ปี พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๙ และเสด็จไปประทับที่ลพบุรีทุกๆ ปี ครั้งละเป็นเวลานานหลายเดือน กระทั่งเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ ณ พระที่นั่งสุทธาสวรรคต พระนารายณ์ราชธานีเวศน์ จังหวัดลพบุรี รวมครองราชสมบัติเป็นเวลา ๓๒ ปี มีพระชนมายุ ๕๖ พรรษา ทรงมีพระราชธิดาเพียงพระองค์เดียวคือ กรมหลวงโยธาเทพ หรือเจ้าฟ้าหญิงสุดาวดี

ภาพสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จออก โปรดเกล้าฯ ให้คณะราชทูตจากฝรั่งเศสเข้าเฝ้า

พระราชกรณียกิจ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง ทรงสร้างความรู้เรื่อง และความยิ่งใหญ่ให้แก่กรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างมาก

การทหาร

ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทรงปราบปรามเมืองน้อยใหญ่ให้เป็นมาสาวมิภักดิ์ ทั่วหัวเมืองทางเหนือ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ส่วนศึกกับพม่าแม้จะมีอยู่ในเวลานี้ แต่ก็ทรงจัดทัพตีพม่ากลับไปอยู่เบื้องกึ่งการของกองทัพพบว่ารุ่งเรืองและยิ่งใหญ่ สมเด็จพระนารายณ์เองก็ทรงชำนาญในการศึก คล่องซ่าง และทรงซื้ออาวุธจากต่างชาติสำหรับกิจการของกองทัพด้วย

การต่างประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยสมเด็จพระนารายณ์รุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้ง โดยมีการติดต่อทั้งด้านการค้าและการทูตกับประเทศต่างๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น อิหร่าน อังกฤษ และฮอลันดา มีชาวต่างชาติเข้ามาในพระราชอาณาจักรเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนี้รวมถึงเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ฝรั่งเศสที่รับราชการตำแหน่งสูงถึงที่สมุหนายก ขณะเดียวกันยังโปรดฯ ให้แต่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักฝรั่งเศส ในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ถึง ๔ ครั้งด้วยกัน ผู้ที่เขียนเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา และสยามมากที่สุดในสมัยนี้ก็คือ มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงรับเอาวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น กล้องดูดาว และยุทโธปกรณ์บางประการ รวมทั้งยังมีการรับเทคโนโลยีการสร้างน้ำพุ จากชาวยุโรป และวางระบบท่อประปาภายในพระราชวังอีกด้วย

วรรณกรรม

เข้าไปดูบทความเฉพาะของเรื่องนี้ วรรณกรรมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ชาวสยามวาดโดยทูตชาวฝรั่งเศส ลาลูแบร์

วรรณกรรมที่ปรากฏหลักฐานว่าแต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เช่น

สมุทรโฆษคำฉันท์ ส่วนตอนต้นเชื่อกันว่าพระมหาราชครูเป็นผู้แต่งแต่ถึงแก่อนิจกรรมเสียก่อน สมเด็จพระนารายณ์จึงพระราชนิพนธ์ต่อ โดยเริ่มที่ตอน *พิศพระกุฎีอาศรมสถานตระกาลกล* ไปจนถึง *ตนกูตายก็จะตายผู้เดียวใครจะแลดู ไอ้แก้วกับตนกู ฤเห็น*

คำฉันท์กล่อมช้าง (ของเก่า) เป็นผลงานของขุนเทพกวี สันนิษฐานว่าแต่งในคราวสมโภชขึ้นระวาง เจ้าพระยาบรมคเชนทรฉัททันต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๓ เป็นต้น

ทั้งยังส่งเสริมงานงานกวี ทำให้มีหนังสือเรื่องสำคัญๆ ในรัชสมัยนี้เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ของหลวงศรีมิโฮสถ หนังสือจินตามณีของพระโหราธิบดี (จัดเป็นตำราเรียนเล่มแรกของประเทศไทย) และอนิรุทธคำฉันท์ เป็นต้น

กรุงธนบุรี

ประวัติศาสตร์ไทย

บ้านเชียง	ประมาณ ๕๐๐๐ ปีที่แล้ว
ทวารวดี	พุทธศตวรรษที่ ๕ ถึง ๑๕
ศรีวิชัย	พุทธศตวรรษที่ ๕ ถึง ๑๘
ตามพรลิงค์	พุทธศตวรรษที่ ๗ ถึง ๑๙
ละโว้	พ.ศ. ?
หริภุญชัย	พ.ศ. ๑๒๐๖ - ๑๘๓๖
ชนชาติไทย	
เชียงแสน	พ.ศ. ๑๐๘๘ - ๑๑๘๑
เงินยางเชียงแสน	พ.ศ. ๑๑๘๑ - ๑๘๐๕
สุโขทัย	พ.ศ. ๑๗๘๑ - ๑๙๘๑
ล้านนา	พ.ศ. ๑๘๐๒ - ๒๔๘๒
อยุธยา	พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐

ธนบุรี	พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕
รัตนโกสินทร์	พ.ศ. ๒๓๒๕ - ปัจจุบัน
- ปฏิรูปการปกครอง	พ.ศ. ๒๔๗๕

ดูความหมายอื่นของ ธนบุรี ได้ที่ ธนบุรี

กรุงธนบุรี เป็นราชธานีของไทย ในช่วง พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๒๕ มีที่ตั้ง ณ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ที่เมืองธนบุรีเดิม

หลังจากกรุงศรีอยุธยาต้องเสียแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ได้ทรงสถาปนาราชธานีแห่งใหม่ขึ้น พระราชทานนามว่า "กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร" เมื่อจุลศักราช ๑๑๓๐ ปีชวด สัมฤทธิศก ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๑๐ จวบจนถึง พ.ศ. ๒๓๒๕ นับเป็นเวลาแห่งราชธานีเพียง ๑๕ ปีเท่านั้น

ชุมชน และ ก่อนที่จะสถาปนากษัตริย์ธนบุรี

แผนที่ป้อมเมืองธนบุรี สมัยสมเด็จพระเพทราชา

แม้กรุงศรีอยุธยา จะถูกทำลายย่อยยับ พม่าก็ได้รุกรานดินแดนสยามทั้งหมด ทหารพม่ามีกำลังเพียงควบคุมในเมืองหลวง และ เมืองใกล้เคียงเท่านั้น หลังจากเสด็จสิ้นการปล้นสะดม พม่ายกเลิกทัพกลับไปเหลือไว้แต่เพียงกองทัพเล็กๆ ประมาณ ๓,๐๐๐ คน มีสุกี้พระนายกอง เป็นผู้ดูแลรักษากรุงศรีอยุธยา ตั้งค่ายอยู่ที่บ้านโพธิ์สามต้น พร้อมกันนั้น พม่าได้ตั้ง **นายทองอิน** ซึ่งเป็นคนไทย ให้ไปเป็นผู้ดูแลรักษาเมืองธนบุรีไว้แทนพม่า ดังนั้นหัวเมืองอื่นๆ ที่ปลอดภัยจากการรุกรานของพม่า จึงตั้งตนเป็นใหญ่ไม่ขึ้นต่อใคร เรียกว่าชุมชน โดยทั้งหมดมีทั้งหมด ๕ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนพระเจ้าตาก (ตั้งหลังสุด) ชุมชนเจ้าพระยาพิชัยโลก ชุมชนเจ้านครศรีธรรมราช ชุมชนเจ้าพิมาย และ ชุมชนพระเจ้าฟาง

สาเหตุของการหลบหนี

ขณะที่กรุงศรีอยุธยาทำสงครามกับพม่าอยู่นั้น พระยาตากได้เห็นความอ่อนแอของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ และมองไม่เห็นหนทางที่จะเอาชนะข้าศึกได้ จึงไม่ยอมอยู่ร่วมปฏิบัติหน้าที่ราชการต่อไปยังเกิดขึ้นหลายครั้ง ดังนี้

พระยาตากคุมทหารออกไปรบนอกเมือง และสามารถรบชนะข้าศึกได้ แต่ทางการไม่ส่งทหารมาเพิ่ม จึงต้องเสียค่ายนั้นไปอีก

พระยาตากได้รับบัญชาให้ยกกองทัพเรือออกไปรบพร้อมกับพระยาเพชรบุรี แต่พระยาตากเห็นว่าพม่ามีพลที่มากกว่า จึงห้ามไม่ให้พระยาเพชรบุรีไปออกรบ แต่พระยาเพชรบุรีไม่เชื่อฟัง จึงออกไปรบและเสียชีวิตในสนามรบ ทำให้พระยาตากถูกกล่าวหาว่าทิ้งให้พระยาเพชรบุรีเป็นอันตราย

๓ เดือนก่อนกรุงแตก พม่ายกกองมาปล้นทางเหนือของพระนคร พระเจ้าตากเห็นการ จึงจำเป็นต้องขออนุญาตจากกรุงให้ใช้ปืนใหญ่ แต่ทางกรุงไม่อนุญาต

พระยาตากจึงคิดว่าถ้ายังเป็นอย่างนี้ กรุงศรีอยุธยาจะต้องแตก พระยาตากจึงตัดสินใจตีฝ่าวงล้อมของพม่าออกไป พร้อมกับขุนนางนายทหารผู้ใหญ่ตีฝ่าวงล้อมพม่า โดยนายทหารและขุนนางผู้ใหญ่นี้ **พระเชียงเงิน หลวงพรหมเสนา หลวงพิชัยราชา หลวงราชเสนา ขุนอภัยภักดี** และ หมื่นราชเสนาหา ออกไปตั้งค่ายที่ วัดพิชัย เมื่อเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอ จุลศักราช ๑๑๒๘ ตรงกับวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๑๐ พอไปถึงบ้านสำนัชิตเวลาเที่ยงคืนเศษ ก็แลเห็นแสงเพลิงไหม้จากพระนคร

การเดินทางไปยังเมืองจันทบุรี

เมืองระยอง

พระยาตากได้นำทัพผ่านบ้านโพนสามหาร บ้านบางดง ซึ่งมีแต่ทหารพม่า ผ่าน หนองไม้ทรวง เมืองนครนายก เมืองปราจีนบุรี ลงใต้ผ่านพญา สัตหีบ ตลอดทางมีคนอ่อนน้อมเป็นพรรคพวกจำนวนมาก พระยาตากนำทัพเลียบชายฝั่ง จนมาถึงเขตเมืองระยอง ผู้รั้งเมืองระยองเห็นว่า ทัพพระยาตากเป็นทัพใหญ่ จึงพากรมการเมืองไปต้อนรับนอบน้อม

และที่เมืองระยองนี้เอง ที่พระยาตากได้ตั้งตนเป็นเจ้าด้วยความเห็นชอบของบรรดาขุนนาง และกลุ่มชน แต่ต่อมา นายบุญรอด แขนอ่อน นายบุญมาซึ่งเป็นน้องภริยาของพระยาจันทบุรี ที่ได้เข้ามาถวายตัวเข้ารับราชการ ได้กราบทูลความรับให้ทรงทราบว่าเป็น **ขุนรามหมื่นส้อง นายทองอยู่ นกเล็ก** และ พรรคพวก การเมืองระยองคิดร้าย เจ้าตากจึงทรงวางแผนซ่อนตีตอนพวกคิดร้ายแตกพ่ายไป เมื่อเจ้าตากได้เมืองระยองแล้ว ทรงส่งคนไปเกลี้ยกล่อมพระยาจันทบุรี แล้วออกตามจับขุนรามหมื่นส้อง กับ นายทองอยู่ นกเล็ก ต่อไป และในที่สุด นายทองอยู่ นกเล็ก ก็ได้มาอ่อนน้อม พระยาตากจึงทรงแต่งตั้งให้ นายทองอยู่ นกเล็ก เป็น **พระยาอนุราชบุรีศรีมหาสมุทร** ปกครองเมืองชลบุรีต่อไป

เมืองจันทบุรี

เจ้าตากทรงพิจารณาเห็นว่า เมืองจันทบุรีเป็นเมืองที่ใหญ่ และยังมีอุดมสมบูรณ์ บ้านเรือนเป็นปกติสุขอยู่ เจ้าตากจึงทรงเกลี้ยกล่อมเมืองจันทบุรีให้มาช่วยกู้เอกราช

พระยาจันทบุรีรับคำไมตรีในช่วงแรก แต่แล้วพระยาจันทบุรีก็กลับไปร่วมมือกับขุนรามหมีนสั่งวางแผนลวงให้เจ้าตากยกกองทัพเข้าไปตีเมืองจันทบุรี แล้วค่อยกำจัดเสียในภายหลัง แต่พระยาตากทรงรู้ทันจึงทรงหยุดยั้งอยู่หน้าเมือง

ในขณะนั้นหลวงนายศักดิ์ (หมุด) ถูกเจ้าเมืองจันทบุรีคุมขังอยู่ ได้หนีออกมาสมทบเจ้าตาก เพราะรู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน หลวงนายศักดิ์ได้มอบเงินพรรคพวกให้ ๕๐๐ คน กับเงินส่วยสาอากร ๓๐๐ ชั่งที่เก็บจากเจ้าเมืองจันทบุรี

เมื่อเจ้าตากทรงพิจารณาเห็นว่าพระยาจันทบุรีหลงเชื่อคำของขุนรามหมีนสั่ง ไม่ยอมอ่อนน้อมให้แล้ว จึงตรัสให้ทหารทั้งปวง เทอาหารทิ้ง ทูบหม้อทุบต่อยหม้อแกงจนแหลกหมด แล้วจึงตรัสว่า **วันนี้เราจะเอาเมืองจันทบุรีให้ได้ ให้ไปหาข้าวของกินกันในเมือง หากไม่ได้ก็จงตายเสียให้สิ้นด้วยกันเถิด**

ครั้นตึกประมาณ ๓ นาฬิกา เจ้าตากก็สามารถบุกเข้าเมืองได้ ตรงกับวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๑๐ เจ้าตากจึงสามารถรวบรวมหัวเมืองตะวันออก ได้แก่ ชลบุรี และ ระยอง จันทบุรีได้

การสถาปนากรุงธนบุรี

เมื่อพระเจ้าตากทรงขับไล่พม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็รวบรวมผู้คน ทรัพย์สินสมบัติ และสิ่งต่างๆ ซึ่งสุกี้พระนายกองยังมีได้นำไปยังพม่า นำกลับมายังค่ายที่เมืองธนบุรี ปรากฏว่าที่เมืองลพบุรี มีพระบรมวงศานุวงศ์ของราชวงศ์อยุธยาพานักอยู่เป็นจำนวนมาก พระเจ้าตากจึงสั่งให้คนไปอัญเชิญมายังเมืองธนบุรี พระองค์ทรงชุดพระบรมศพของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศขึ้นมถวายพระเพลิงตามราชประเพณี ต่อจากนั้นพระองค์ก็ทรงคิดที่จะปฏิสังขรณ์พระนครศรีอยุธยาให้กลับคืนเป็นดังเดิม แต่แล้วหลังจากตรวจดูความพินาศของเมือง ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อพยพผู้คนเคลื่อนลงมาทางใต้ ตั้งราชธานีใหม่ที่เมืองธนบุรี เรียกว่า **กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทรเหตุผลที่ทรงย้ายราชธานี**

๑. ถึงแม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะเป็นราชธานีที่มีชัยภูมิดี มีแม่น้ำล้อมรอบ แต่พระเจ้าตากไม่มีทหารเพียงพอที่จะปกป้องพระนครได้ จึงอาจจะทำให้ข้าศึก บุกเข้ามาโดยง่าย
๒. กรุงศรีอยุธยาอยู่ในทำเลที่ข้าศึกเข้ามาสะดวก พม่ารู้ประตูทางเข้าออกและจุดอ่อนของกรุงศรีแล้ว จึงทำให้เสียเปรียบต่อการป้องกันพระนคร
๓. กรุงศรีอยุธยาทรุดโทรมมาก ยากแก่การบูรณะสังขรณ์
๔. อยุธยาอยู่ไกลจากทะเล ซึ่งไม่สะดวกในการค้าขาย

เหตุผลที่ทรงเลือกเมืองธนบุรี

๑. ธนบุรีมีแม่น้ำใหญ่กว้างไหลผ่าน เมื่อข้าศึกมา จึงสามารถขึ้นเรือหนีไปที่เมืองจันทบุรีได้
๒. ธนบุรีมีป้อมอยู่ คือ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ หรือ ป้อมวิไชยเอนทร์ ที่สร้างไว้ตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลงเหลืออยู่ พอที่จะใช้ป้องกันข้าศึกได้
๓. ธนบุรีตั้งอยู่บนเกาะเหมือนอยุธยา
๔. ธนบุรีตั้งอยู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเส้นทางที่เมืองเหนือทั้งปวงจะได้ค้าขาย จึงสามารถกีดกันมิให้หัวเมืองเหล่านั้นตั้งตนเป็นใหญ่ ซื้อหาอาวุธจากต่างประเทศได้
๕. ธนบุรีตั้งอยู่ใกล้ทะเล สะดวกแก่การค้าขาย ซึ่งต่างจากอยุธยาที่ต้องขนส่งเรือเล็กก่อน

๖. ธนบุรีเป็นเมืองเก่า มีวัดเก่าแก่มากมาย ดังนั้นจึงไม่ต้องสร้างวัดขึ้นมาใหม่ทั้งหมด
 ๗. ธนบุรีมีคลองมาก ดินดี น้ำมาก จึงสามารถทำไร่ทำสวนได้ตลอดทั้งปี

การปกครอง

การปกครองในสมัยกรุงธนบุรีนั้น ยึดถือแบบการแบบกรุงศรีอยุธยา โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

การปกครองส่วนกลาง

กรุงธนบุรีเป็นศูนย์กลาง มีอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง

สมุหนายก' เป็นอัครมหาเสนาบดีฝ่ายพลเรือน เป็นผู้ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ทั้งในราชการฝ่ายทหาร และ พลเรือน ในฐานะเจ้าเสนาบดีกรมมหาดไทย ผู้เป็นเจมียศเป็น เจ้าพระยาจักรี'หรือที่เรียกว่า ออกญาจักรี

สมุหพระกลาโหม' เป็นอัครมหาเสนาบดีฝ่ายทหาร เป็นผู้ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งปวง ยศนั้นก็จะมี เจ้าพระยามหาเสนา'หรือที่เรียกว่า ออกญากลาโหม

ส่วนจตุสดมภ์นั้นยังมีไว้เหมือนเดิม มีเสนาบดีเป็นผู้ดูแล และมีพระยาโกษาธิบดี เป็นผู้ดูแลอีกทอดหนึ่ง ซึ่งได้แก่ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และ กรมนา

การปกครองส่วนภูมิภาค

หัวเมืองชั้นใน จะมีผู้รั้งเมือง เป็นผู้ปกครอง จะอยู่รอบๆไม่ไกลจากราชธานี

เมืองพระยามหานคร จะแบ่งออกได้เป็น เมืองเอก โท ทรี จัตวา มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง

เมืองประเทศราช คือเมืองที่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้กรุงธนบุรี ซึ่งในขณะนั้น จะมี นครศรีธรรมราช เชียงแสน เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน ปัตตานี ไทรบุรี ตรัง กานู มะริด ตะนาวศรี พุทไธมาศ พนมเปญ จำปาศักดิ์ หลวงพระบาง และ เวียงจันทน์ ฯลฯ

เศรษฐกิจ

ในช่วงแรกๆ ค่อนข้างที่จะมีปัญหาด้านเศรษฐกิจเพราะเกิดปัญหาข้าวยากหมากแพงไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน วิธีแก้ต่างๆ พระเจ้าตากสินได้สละทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ซื้อข้าวแจกกับประชาชน แต่ก็ยังไม่พออยู่ดี จนภายหลังพระองค์จึงให้ราษฎรทุกคนช่วยกันปลูกข้าวในบริเวณรอบๆ พระบรมมหาราชวังเพราะมีดินที่อุดมสมบูรณ์ และทำทั้งนาปรังและนาปีเพื่อให้ข้าวเพียงพอความต้องการของราษฎร ส่วนเรื่องค้าขายค่าน่าจะมีการค้าขายกับชาวจีนบ้างบางส่วน และเราเองก็ได้รับความช่วยเหลือจากคนจีนในบางส่วน สินค้าที่ขายคงเป็นข้าว สภาพเศรษฐกิจของกรุงธนบุรีไม่ค่อยดี เพราะยังมีปัญหาพวกพ่อค้าจากต่างถิ่นไม่ค่อยกล้าเข้ามาทำการค้าขาย เนื่องจากกลัวภัยสงครามในเมืองธนบุรี เนื่องจากกรุงธนบุรีมีการต่อสู้และทำสงครามกับพม่าอยู่ตลอดเวลา

สังคม

เป็นสังคมเล็กๆ เพราะมีคนน้อย

วัฒนธรรม

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแม้จะไม่ยาวนานนักได้ฟื้นฟูปรับปรุงบ้านเมืองในด้านวัฒนธรรมเป็นอันมากเช่น ด้านศาสนาได้แต่งตั้งพระสังฆราช ด้านศิลปะผลงานไม่เด่นชัด ด้านการศึกษา เด็กผู้ชายจะมีโอกาสได้เรียนเท่านั้น

วรรณกรรม

ถึงแม้ว่ากรุงธนบุรีจะดำรงอยู่เป็นเวลาอันสั้น วรรณกรรม วรรณคดีทั้งหลายถูกทำลายลง แต่ก็มีเวลาที่จะมาฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรม

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๓ อันเป็นปีที่ ๓ ในรัชกาลพระองค์ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับนี้มี ๔ ตอน แบ่งออกเป็น ๔ เล่ม

หลวงสรชิต หรือ พระยาพระคลัง (หน)

พระยาพระคลัง(หน) แต่งไว้ทั้งหมด ๒ เรื่อง ในสมัยกรุงธนบุรี

ลิลิตเพชรมงกุฎ แต่งระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๑๐ -๒๓๑๒

อิเหนาคำฉันท์ แต่งปี พ.ศ. ๒๓๑๒

นายสวน มหาดเล็ก

โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔

พระยามหาอำมาตย์

นิราศพระยามหาอำมาตย์ไปเมืองจีน หรือ นิราศกวางตุ้ง แต่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๔

ดูเพิ่ม

ชุมนุมสมัยกรุงธนบุรี : เพื่อดูเกี่ยวกับชุมนุมสมัยกรุงธนบุรี

ความสัมพันธ์กับต่างชาติสมัยกรุงธนบุรี : เพื่อดูเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกรุงธนบุรี และ ต่างชาติ

แหล่งข้อมูลอื่น

พระราชวังเดิม พระราชวังที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
หอมรดกไทย

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระบรมนามาภิไธย	นายหยง แซ่แต้ สิน พระยาตาก หลวงยกกระบัตร พระยาวชิรปราการ
พระปรมาภิไธย	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
วันพระราชสมภพ	๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๒๗๗ (อ้างอิงข้อมูลตามจดหมายเหตุไทร)
วันสวรรคต	๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕
พระอิสริยยศ	พระมหากษัตริย์แห่งกรุงธนบุรี
พระราชบิดา	นายไหฮอง (鄭昭)
พระราชมารดา	นางนกเอี้ยง (ภายหลังเฉลิมพระนามเป็นกรม สมเด็จพระเทพามาตย์)
พระราชบุตร	๓๐ พระองค์

การครองราชย์

ทรงราชย์	พ.ศ. ๒๓๑๐ - พ.ศ. ๒๓๒๕
พิธีบรมราชาภิเษก	๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐
ระยะเวลาครองราชย์	๑๕ ปี
รัชกาลก่อนหน้า	สมเด็จพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ (ราชวงศ์บ้านพลูหลวง กรุงเทพฯ อยุธยา)
รัชกาลถัดมา	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกมหาราช (ราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือ **สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี** (พ.ศ. ๒๒๗๗ - พ.ศ. ๒๓๒๕ ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๑๐ - พ.ศ. ๒๓๒๕) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวแห่งกรุงธนบุรี และเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวแห่งสยามประเทศที่มาจากเชื้อสายจีน มีพระนามเดิมว่า **สิน** พระองค์เป็นโอรสของพระบรมราชชนก **ไหฮอง** และพระบรมราชชนนี **นกเอี้ยง** เสด็จพระราชสมภพในวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๐๙๖ เวลาประมาณ ๕ โมงเช้า ตรงกับวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๒๗๗ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ณ วันพุธ เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๓๐ ปีชวด สัมฤทธิศก ตรงกับวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๐ รวมสิริดำรงราชสมบัติ ๑๕ ปี เสด็จสวรรคตในวันเสาร์เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ จ.ศ.๑๑๔๔ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ รวมพระชนมพรรษา ๔๘ พรรษา

พระองค์เป็นหนึ่งในพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งสยามประเทศ ผู้ทรงกอบกู้อิสรภาพให้ชาวสยาม พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านการสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง การฟื้นฟูบ้านเมืองและศิลปวัฒนธรรมของชาติ พระองค์จึงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญาว่า **สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช** ในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี อนึ่ง ประชาชนทั่วไปนิยมเรียกพระองค์ว่า **พระเจ้าตาก**

พระราชประวัติ

จดหมายเหตุไทร่ได้บันทึกไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๐๙๖ เวลาประมาณ ๕ โมงเช้า ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๒๗๗

มีหนังสือพงศาวดารได้กล่าวไว้ว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีชาวจีนแต่จิวคนหนึ่ง นามว่า **ไหฮอง** (ในหนังสือการเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ของ ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ระบุว่า ไหฮองไม่ใช่ชื่อบุคคล แต่เป็นชื่อตำบลในมณฑลกว๋างตุ้ง) ได้เป็นนายอากรบ่อนเบี้ย มีบรรดาศักดิ์เป็น **ขุนพัฒน์** ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้บ้านของเจ้าพระยาจักรี สมุหนายก ครั้นเวลาล่วงมาถึง ๕ ปีชวด พ.ศ. ๒๒๗๗ ขุนพัฒน์มีบุตรชายคนหนึ่ง เกิดแต่ **นางนกเอี้ยง** ซึ่งเป็นชาวไทย^[๒] ทารกคนนี้คลอดได้ ๓ วัน มีงูเหลือมใหญ่เลื้อยเข้าไปขบตรงรอบตัวทารก เป็นทักษิณาวินิจฉัย ขุนพัฒน์ผู้เป็นบิดาเกรงว่าเรื่องนี้อาจลางร้ายแก่สกุล จึงยกบุตรคนนี้ให้แก่

เจ้าพระยาจักรี แล้วเจ้าพระยาจักรีได้เลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม และตั้งแต่เจ้าพระยาจักรีได้เติบคนน้อยคนนี้มา ลากผลก็เกิดมากมูลพูนเพิ่มมั่งคั่งขึ้นแต่ก่อน เจ้าพระยาจักรีจึงกำหนดเอาเหตุนี้ขนานนามให้ว่า **สิน**

ครั้นเมื่อเด็กชายสิน อายุได้ ๙ ขวบ เจ้าพระยาจักรีนำเข้าฝากให้เล่าเรียนหนังสืออยู่ในสำนักของ พระอาจารย์ทองดี วัดโกษาवास ต่อมาได้เข้าถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็กอยู่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี และในระหว่างนี้ นายสินได้พยายามศึกษาหาความรู้ใน ภาษาต่างประเทศ มี ภาษาจีน ภาษาญวน และ ภาษาแขก จนสามารถพูดคล่องได้ทั้ง ๓ ภาษา ต่อมาได้รับ ราชการภายใต้หลวงนายศักดิ์นายเวร (ภายหลังเป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอโศก)

ต่อมาเมื่อมีอายุได้ ๒๐ ปี บริบูรณ์ เจ้าพระยาจักรีได้จัดการอุปสมบทเป็นพระภิกษุให้ ในระหว่าง อุปสมบทพระภิกษุสินได้ออกบิณฑบาตพร้อมกับพระภิกษุ **ทองด้วง** (ซึ่งต่อมาก็คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เป็นประจำเพราะรับราชการเป็นมหาดเล็กทำงานด้วยกันมาหลายปี ทั้งสองมีความ รักใคร่กลมเกลียวกันมาก ได้อุปสมบทพร้อมกัน เข้าวันหนึ่งพระภิกษุทั้งสองเดินไปตามถนน เพื่อรับบิณฑบาต จากพระราชวังหลวง มีชายจีนผู้หนึ่งเดินผ่านพระภิกษุทั้งสองไปได้ ๓-๔ ก้าว ก็หยุดชะงักหันกลับมาดูแล้วก็ หัวเราะ ทำเช่นนี้ถึง ๕-๖ ครั้ง สองภิกษุมองหน้าแล้วถามว่าหัวเราะเรื่องอะไร ชายจีนผู้นั้นบอกว่าตนเป็น ชินแสหมอดู สามารถทายลักษณะของบุรุษหรือสตรีได้ แล้วทำนายให้พระภิกษุทั้ง ๒ พระองค์ว่าต่อไปภาย หน้าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ พระภิกษุสินได้ดำรงอยู่ในสมณเพศถึง ๓ พรรษา ที่วัดโกษาवास แล้วจึงลาสิกขาบออกมารับราชการใหม่ ในตำแหน่งมหาดเล็กกรายงาน ครั้นถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้า เอกทัศน์ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนตำแหน่งเป็น **หลวงยกกระบัตร** ไปรับราชการอยู่ที่ เมืองตาก^[๓] เมื่อเจ้าเมืองตากถึงแก่อนิจกรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้หลวงยกกระบัตรเป็น **พระยาตาก**

ต่อมาเมื่อมีข้าศึกพม่ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา พระยาตากก็ได้ถูกเรียกตัวให้ลงมาช่วยงานราชการใน กรุงศรีอยุธยา พระยาตากทำการสู้รบกับข้าศึกด้วยความเข้มแข็งสามารถยิง มีบำเหน็จความชอบในสงคราม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนตำแหน่งเป็น **พระยาวชิรปราการ** ผู้สำเร็จราชการเมืองกำแพงเพชร แต่ยังมีได้ขึ้นไปปกครองเมืองกำแพงเพชร เพราะติดราชการสงครามกับพม่าอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๙ เสียก่อน

พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พระยาตาก ก็รวบรวมคนไปตั้งเป็นชุมนุมพระเจ้า ตากที่เมืองจันทบุรี (จันทบุรี) และมากอบกู้เอกราช และสร้างเมืองหลวงใหม่ที่ กรุงธนบุรี

พระราชกรณียกิจ(ก่อนครองราชย์)

ฝ่าวงล้อมทหารพม่า

ในวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๐๙ ซึ่งตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือนยี่ จุลศักราช ๑๑๒๘ ปีจอ อัฐศก พระยาวชิรปราการ (ยศในขณะนั้น) เห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะต้องเสียทีแก่พม่า จึงตัดสินใจรวบรวมทหารกล้า ราว ๕๐๐ คน ติฝ่าวงล้อมทหารพม่า โดยตั้งใจว่าจะกลับมากู้กรุงศรีอยุธยาคลับคืนให้ได้โดยเร็ว

พระยาวชิรปราการ ต้องการยึดเมืองจันทบุรีไว้เป็นที่มั่น เพื่อรวบรวมกำลังกลับมาตีพม่า จึงสั่งทหาร ทุกคนว่า

“เมื่อกินข้าวปลาอาหารอิ่มแล้ว ให้ทุบหม้อข้าวหม้อแกงทิ้งเสีย คินนี้เราจะตีเมืองจันทบุรีให้ได้ แล้วพรุ่งนี้เราจะกินข้าวเช้ากันในเมืองจันทร์”

หลังจากที่พระยาตากพาไพร่พลตีฝ่าวงล้อมพม่า มุ่งไปยังหัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออก ประมาณ ๓ เดือน พม่าก็เข้ายึดกรุงศรีอยุธยาได้ในวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าจุดไฟเผาเมืองจนวอดวาย พระเจ้ามังระกษัตริย์พม่ามีพระบรมราชโองการให้ทำลายทุกอย่างให้ย่อยยับ แล้วให้จับพระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ และรวบรวมสมบัติทั้งหมดของอยุธยาส่งกลับไปพม่า ข้าราชการได้แพร่กระจาย ขณะที่พระยาตากอยู่ที่เมืองระยอง พระยาตากจึงได้ประกาศตนเป็นผู้นำในการที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และกอบกู้กรุงศรีอยุธยาให้กลับรุ่งเรืองดังเดิม บรรดาแม่ทัพนายกองที่สวามีภักดีต่างพร้อมใจกันยกพระยาตากขึ้นเป็นผู้นำขบวนการกอบกู้แผ่นดิน และเรียกพระยาตากว่า *เจ้าตาก* นับตั้งแต่นั้นมา

เจ้าตากได้นำไพร่พลทั้งไทยและจีนเดินทางต่อไปยังฝั่งทะเลด้านตะวันออก รอเวลาที่จะกอบกู้แผ่นดินจากพม่า ทุกชั้น ตอนของแผนกอบกู้เอกราช ล้วนแสดงถึงอัจฉริยะในด้านยุทธวิธีทางทหาร ทั้งทางบกและทางน้ำของเจ้าตาก

เส้นทางเดินทัพของพระยาตาก

พระยาตากพาไพร่พลตีฝ่าวงล้อมของทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยามุ่งตรงไปยังบ้านโพธิ์สังฆาญ หรือ โพธิ์สาวหาญ รุ่งเช้าได้ต่อสู้กับกองทหารพม่า ทหารไทยฆ่าฟันทหารพม่าล้มตายแตกหนีไป พระยาตากจึงนำทหารเดินทางต่อ และไปตั้งค่ายพักอยู่บ้านพรานนก ให้พวกทหารไปเที่ยวหาอาหาร มาเลี้ยงกัน ขณะนั้นมีทหารพม่ากองหนึ่ง ซึ่งมีทหารม้าประมาณ ๓๐ คน ทหารเดินเท้าประมาณ ๒๐๐ คน เดินทางมาจากแขวงเมืองปราจีนบุรี สวนทางมาพบทหารพระยาตากที่เที่ยวหาเสบียงอาหาร ทหารพม่าก็ไล่จับและติดตามมายังบ้านพรานนก พระยาตากจึงให้ทหารแยกออกซุ่มสองทาง ตนเองขึ้นขี่ม้าพร้อมกับทหารอีก ๔ คน ควบตรงไปไล่ฟันทหารม้าพม่า ทหารพม่าไม่ทันรู้ตัวตกใจถอยกลับ ไปปะทะกับทหารเดินเท้าของตนเอง เกิดการอลหม่าน ทหารไทยที่ซุ่มอยู่สองข้างจึงแยกเป็นปีกกาตีโอบทหารพม่าไว้สองข้าง แล้วไล่ฟันทหารพม่า ล้มตายและแตกหนีไป

พวกราษฎรที่หลบซ่อนพม่าอยู่ ครั้นเห็นพระยาตากรบชนะพม่า ก็ดีใจพากัน เข้ามาสมัครเป็นพรรคพวก พระยาตากจึงให้ราษฎรเหล่านั้น ไปเกลี้ยกล่อมหัวหน้านายซ่องมาสวามีภักดี นำช้าง ม้าพาหนะและเสบียงอาหารมามอบให้ นายซ่องใหญ่ที่ไม่ยอมอ่อนน้อม ก็ถูกปราบปรามจนราบคาบ ธิพาหนะ ผู้คน ช้างม้า และศาสตราวุธ ได้เป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นพระยาตากจึงยกกองทหารไปทาง นาเรียง เมืองนครนายก ผ่านด่านกบเจาะข้ามลำน้ำปราจีนบุรี ไปตั้งพักอยู่ชายดงศรีมหาโพธิ์ ข้างฝั่งตะวันออก พม่าที่ตั้งทัพอยู่ปากน้ำเจ้าโล้นได้เมืองปราจีนบุรียกพลตามมา พระยาตากก็นำทหารไล่ติดตามฆ่าฟันทหารพม่า ล้มตายลงเป็นจำนวนมากที่เหลือก็หนีแตกกระจัดกระจายไป นับแต่นั้นมา พม่าก็มีได้ติดตามกองทัพพระยา ตากอีกต่อไป

พระยาตากได้ยกกองทัพผ่านเมืองฉะเชิงเทรา ชลบุรี แล้วจึงเดินทางต่อไปยังบ้านนาเกลือ แขวงเมืองบางละมุง เมื่อถึงเมืองระยอง เจ้าเมืองระยองซึ่งได้ยินกิตติศัพท์ของพระยาตากก็ยอมอ่อนน้อมเชิญให้ เข้าเมือง พระยาตากใช้เวลาไม่ถึงเดือนนับจากตีหักออกจากกรุงศรีอยุธยาที่ยึดเมืองระยองเป็นที่มั่นได้ ความสามารถของพระยาตากในการรวบรวม คนไทยได้เป็นจำนวนมากเช่นนี้ แสดงถึงศักยภาพของพระยาตากที่มีเหนือกลุ่มอื่นๆ ในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา

พระราชวีโศบายในการยึดจันทบุรี

พระยาตากเดินทางจากระยองผ่านแกลงเข้าบางกระจะ มุ่งยึดจันทบุรีซึ่งเป็นเมืองใหญ่ เพื่อใช้เป็นฐาน กำลังฟื้นฟูขวัญของไพร่พล เจ้าเมืองจันทบุรีไม่ยอมสวามิภักดิ์ พระยาตากจึงต้องใช้จิตวิทยาในด้านการรบ มาใช้กับแม่ทัพนายกอง เพื่อต้องการรบให้ชนะ โดยสั่งให้ทุบหม้อข้าวหม้อแกงหายไปกินอาหารมือเปล่า ในเมือง ถ้าตีเมืองไม่ได้ก็ต้องอดตาย

ครั้นถึงเวลาค่ำ พระยาตากจึงได้สั่งให้ทหารไทยจีนลอบเข้าไปอยู่ ตามสถานที่ที่ได้วางแผนไว้แล้ว ให้คอยฟังสัญญาณเข้าตีเมืองพร้อมกัน มิให้ส่งเสียงจนกว่าจะเข้าเมืองได้ จึงให้โห่ขึ้นให้พวกอื่นรู้ พอได้ฤกษ์เวลา ๓ นาฬิกา เจ้าตากก็ขึ้นคอช้างพังศรีบุญชู ให้ยิงปืนสัญญาณ บอกพวกทหารเข้าตีเมืองพร้อมกัน ส่วนพระยาตากก็ไสช้างเข้าพังประตูเมือง ชาวเมืองที่ประจำการอยู่ก็ยิง ปืนใหญ่เข้าใส่ นายท้ายช้างเกรงว่าพระยาตากจะถูกยิงจึงเกี่ยวช้างให้ถอยออกมา พระยาตากชักดาบออกมา จะฟัน นายท้ายช้างจึงได้ขอชีวิตไว้ แล้วไสช้างเข้าชนทำให้บานประตูเมืองพังลง ทหารพระยาตากจึงรุกกัน เข้าเมืองได้ พวกชาวเมืองต่างพากันละทิ้งหน้าที่หนีไป ส่วนพระยาจันทบุรีก็พาครอบครัวลงเรือหนีไปยัง เมืองบันทายมาศ

เมื่อค่ำวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๐๙ ตรงกับวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๐๙ พระยาตาก ได้ตัดสินใจยกกำลังออกจากค่ายวัดพิชัย ตีฝ่าพม่าไปทางทิศตะวันออก ท้าของพระยาตากได้ผ่านไปตั้งพักและหาเสบียงอาหารที่บ้านพรานนก ได้ต่อสู้กับพม่าที่ไล่ติดตามมาจนแตกพ่ายไป พวกราษฎรที่หลบซ่อนเร้นพม่าอยู่ ต่างก็พากันมาเป็นพวกด้วยจำนวนมาก พระองค์พระยาตากได้คุมทหารไปปราบนายช่องเมืองนครนายก

จากนั้นได้ยกทัพผ่านเมืองนครนายก ข้ามลำน้ำเมืองปราจีน ไปตั้งพักที่ชายดงศรีมหาโพธิ์ ทางด้านฝั่งตะวันตก แล้วไปรบกับพม่าอีกครั้งที่ปากน้ำเจ้าโล้ เมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งกองทัพพม่ากองสุดท้ายไปรอดักอยู่ ณ ที่นั้น

เมื่อพระยาตากได้ชัยชนะพม่าแล้ว ได้ยกทัพผ่านเขต เมืองชลบุรี บ้านหัวทองกลาง พานทอง บางปลาสร้อย บ้านนาเกลือ นาจอมเทียน ทุ่งไก่อเตี้ย ชายทะเลสัตหีบ หินโद่งและน้ำเก่า เขตเมืองระยอง พระองค์ได้มีความคิดที่จะรวบรวมเมืองชายทะเลตะวันออก ตั้งแต่เมืองบางละมุง เมืองชลบุรี เมืองจันทบุรี เมืองตราดไว้เป็นพวกเดียวกันเพื่อช่วยกันปราบปรามพม่า ที่ล้อมกรุงศรีอยุธยาและทรงเล็งเห็นว่าเมืองจันทบุรีเป็นเมืองใหญ่กว่าหัวเมืองอื่น มีเจ้าปกครองอยู่เป็นปกติ มีกำลังคนและอาหารอยู่บริบูรณ์ ชัยภูมิก็เหมาะที่จะเป็นที่ตั้งมั่นยิ่งกว่าหัวเมืองใกล้เคียง จึงได้ตีเมืองจันทบุรี และใช้เป็นที่ยึดมั่นสำคัญในการเตรียมกำลังมากอบกู้เอกราช

พระยาตากตีเมืองจันทบุรีได้ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๙ ปีกุน นพศก เพลา ๓ ยามเศษ ตรงกับวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๑๐ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ๒ เดือน

เมื่อยึดเมืองจันทบุรีได้แล้ว พระยาตากได้เคลื่อนทัพไปยังเมืองตราด พวกกรมการและราษฎรเกิดความ เกรงกลัวต่างพากันมาอ่อนน้อมโดยดี ที่ปากน้ำเมืองตราดมีเรือสำเภาจีนมาทอดทุ่นอยู่หลายลำ พระยา

ตาก ได้เรียกนายเรือมาพบ แต่พวกจีนนายเรือขัดขืนต่อสู้ พระยาตากจึงลงเรือรบ คุมกองเรือไปล้อมสำเภาจีน เหล่านั้น ได้ทำการต่อสู้กันอยู่ประมาณครึ่งวัน พระยาตากก็ยึดสำเภาจีนไว้ได้หมด ได้ทรัพย์สิ่งของมาเป็นจำนวนมาก เป็นที่น่าสังเกตว่าเรือรบไทยสมัยนั้น มีขนาดพอ ๆ กับเรือยาวที่ใช้แข่งตามแม่น้ำ เมื่อสามารถเข้าตียึดเรือสำเภานขนาดใหญ่ที่ใช้เดินทะเลและมีปืนใหญ่ประจำเรือด้วยได้นั้น แสดงว่าแม่ทัพเรือและทหารเรือ จะต้องมีความสามารถมาก

การสถาปนากรุงธนบุรี

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงขับไล่พม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็รวบรวมผู้คน ทรัพย์สมบัติ และสิ่งต่างๆ ซึ่งสุกี้พระนายกองยังมีได้นำไปยังพม่า นำกลับมาตั้งค่ายที่เมืองธนบุรี ปรากฏว่าที่เมืองลพบุรี มีพระบรมวงศานุวงศ์ของราชวงศ์อยุธยาพำนักอยู่เป็นจำนวนมาก พระเจ้าตากจึงสั่งให้คนไปอัญเชิญมายังเมืองธนบุรี พระองค์ทรงชุดพระบรมศพของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศขึ้นมาถวายพระเพลิงตามราชประเพณี ต่อจากนั้น พระองค์ก็ทรงคิดที่จะปฏิสังขรณ์พระนครศรีอยุธยาให้กลับคืนเป็นดังเดิม แต่แล้วหลังจากตรวจดูความพินาศของเมือง ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อพยพผู้คนเคลื่อนลงมาทางใต้ ตั้งราชธานีใหม่ขึ้นที่เมืองธนบุรี เรียกนามว่า **กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร ดุบศทวามหลักใต้ที่ กรุงธนบุรี**

ปราบดาภิเษก

พระราชวังกรุงธนบุรี (วังเดิม) เป็นพระราชวังหลวงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ ในพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งของป้อมวิไชยเณร ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ทำการของ กองบัญชาการกองทัพเรือ

หลังจากสร้างพระราชวังบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว เมื่อทรงจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยพอสมควร บรรดาแม่ทัพ นายกอง ขุนนาง ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ตลอดจนสมณะพราหมณาจารย์และอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย จึงพร้อมกันกราบบังคมทูลอัญเชิญขึ้นทรงปราบดาภิเษก เป็นพระมหากษัตริย์ ณ วันพุธ เดือนอ้าย แรก ๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๓๐ ปีชวด สัมฤทธิศก ตรงกับวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๑ ทรงพระนามว่า **พระศรีสรรเพชญ์ หรือ สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔** แต่เรียกขานพระนามของพระองค์ติดปากว่า **สมเด็จพระเจ้าตากสิน หรือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี**

พระราชกรณียกิจ (ขณะที่ครองราชย์)

สามารถจำแนกออกไปสองด้านคือ ๑.การสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ๒.การฟื้นฟูบ้านเมืองทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

การสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง

การปกป้องแผ่นดิน

การปกป้องแผ่นดินเป็นพระราชกรณียกิจที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้กระทำตลอดพระชนม์ชีพ ซึ่งนอกจากการต่อสู้เพื่อรวมแผ่นดินแล้ว ยังต้องป้องกันหัวเมืองชายแดนอีกด้วย ตลอดรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงทำสงครามกับพม่าถึง ๙ ครั้ง แต่ด้วยพระอัจฉริยภาพ ทางยุทธวิธีและความเชี่ยวชาญในการรบของทหาร จึงทำให้ทัพไทยรบชนะพม่าทุกครั้ง

สงครามครั้งที่ ๑ รบพม่าที่บางกุ้ง พ.ศ. ๒๓๑๐

สงครามครั้งที่ ๒ พม่าตีเมืองสวรรคโลก พ.ศ. ๒๓๑๓

สงครามครั้งที่ ๓ ไทยตีเมืองเชียงใหม่ครั้งแรก พ.ศ. ๒๓๑๓ - พ.ศ. ๒๓๑๔

สงครามครั้งที่ ๔ พม่าตีเมืองพิชัยครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๑๕

สงครามครั้งที่ ๕ พม่าตีเมืองพิชัยครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๖

สงครามครั้งที่ ๖ ไทยตีเมืองเชียงใหม่ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๗

สงครามครั้งที่ ๗ รบพม่าที่บางแก้วเมืองราชบุรี พ.ศ. ๒๓๑๗

สงครามครั้งที่ ๘ อะแซห่วนก็ตีหัวเมืองเหนือ พ.ศ. ๒๓๑๘

สงครามครั้งที่ ๙ พม่าตีเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๑๙ สงครามครั้งนี้ถือว่าเป็นการรบครั้งสุดท้ายที่ไทยรบกับพม่าในสมัยกรุงธนบุรี เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้รับการสถาปนาให้เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก มียศอย่างเจ้าต่างกรม คงดำรงตำแหน่งสมุหนายก

การศึกสงครามดังกล่าวนี้ ส่งผลให้พระราชอาณาจักรไทยเป็นเอกราชและมีความมั่นคงสืบต่อมาจนถึง ปัจจุบัน

อาณาเขตประเทศไทยในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

แผนที่แสดงอาณาเขตประเทศไทย ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ในสมัยกรุงธนบุรีได้มีการรวบรวมหัวเมืองต่างๆ เข้ามาในพระราชอาณาจักร ได้แก่ ธนบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี อุทัยธานี นครสวรรค์ ฉะเชิงเทรา นครนายก ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด นครชัยศรี นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์

สมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้ทรงต่อสู้เพื่อขยายพระราชอาณาจักรเกือบตลอดรัชกาล อาณาเขตของประเทศไทยในสมัยนั้น มีดังนี้

ทิศเหนือ ได้ดินแดนหลวงพระบาง และเวียงจันทน์

ทิศใต้ ได้ดินแดนกะลันตัน ตรังกานู และไทรบุรี

ทิศตะวันออก ได้ดินแดนลาว เขมร ทางฝั่งแม่น้ำโขงจดอาณาเขตญวน

ทิศตะวันตก จรดดินแดนเมาะตะมะ ได้ดินแดน เมืองทวาย มะริด ตะนาวศรี

การรวบรวมชุมชนต่างๆ

ดูบทความหลักได้ที่ ชุมชนสมัยกรุงธนบุรี ชุมชนพระยาตาก

ชุมชนพระยาพิชัยโลก

ชุมชนเจ้าพิมาย

ชุมชนนครศรีธรรมราช

ชุมชนเจ้าพระฝาง ดูได้ที่ชุมชนเจ้าพระฝาง

การฟื้นฟูบ้านเมืองทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

มัสยิดต้นสน เป็นศาสนสถานที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีศาสนกิจ ฝังศพ เจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์(หมุด) นายทหารคู่พระทัยและโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์และพระราชทาน ที่ดินขยายพื้นที่จากเดิมที่เจ้าพระยาราชวังสันเสนีย์ (มีะหุด) บุตรเจ้าพระยารามเดโชชัยสร้างไว้ในแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงกู้เอกราชกรุงศรีอยุธยากลับคืนจากพม่าได้นั้นทำให้เกิดทัศนคติที่เลื่องลือไปทั่ว พระเกียรติยศของพระองค์จึงแพร่ไปว่าเป็นผู้สามารถกู้แผ่นดินไทยให้พ้นจากอำนาจพม่าเข้าศึกได้ ทำให้ไพร่บ้านพลเมืองที่ยังหลงเหลืออยู่ตามที่ต่างๆ พากันมาอ่อนน้อมเข้าร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นกำลังในการบูรณะบ้านเมืองต่อไป

หลังจากกู้เอกราชแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีภารกิจสำคัญอีกหลายประการ คือการรวบรวมประเทศ การฟื้นฟูระเบียบการปกครอง ฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินก็ทรงปราบปรามก๊กต่างๆ ได้สำเร็จภายในเวลา ๓ ปี ทำให้ไทยเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้ง รัชสมัยของพระองค์เต็มไปด้วยการสงครามขับไล่ข้าศึกออกไปจากอาณาเขต การป้องกันประเทศ ไม่มีโอกาสที่จะปรับปรุงรูปแบบการปกครองใหม่ เพียงแต่รื้อฟื้นรูปแบบการปกครองที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยากลับมาใช้อีก การบริหารประเทศจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพียงแต่นำมาสร้างเสริมความมั่นคงให้แก่พระราชอาณาจักร เช่น การออกพระราชกำหนดสักเลก พ.ศ. ๒๓๑๖ เพื่อสะดวกในการควบคุมกำลังคน การขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนที่เคยเป็นประเทศราชของไทยในลาวและเขมรเพื่อทำให้ประเทศเข้มแข็งมั่นคง และการเตรียมการให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ ไปปกครองเขมรในฐานะเมืองประเทศราช แต่ได้เกิดจลาจลในกรุงธนบุรีเสียก่อนจึงไม่สำเร็จ ส่วนหัวเมืองใหญ่ๆ ที่เป็นทางผ่านของทัพพม่าก็โปรดให้แม่ทัพนายกองที่มีความสามารถไปปกครอง เช่น พระยาสุรสีห์ ไปครองเมืองพิษณุโลก เจ้าพระยาพิชัยราชา ไปครองเมืองสวรรคโลก นอกจากนั้นทรงแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดการขาดแคลนอาหารเสื้อผ้าอย่างรุนแรงก่อนและหลังการเสียกรุงให้อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ฟื้นฟูการพระศาสนา ฟื้นฟูศิลปะวรรณกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมในสมัยต่อมา

ภารกิจหลักที่สำคัญที่สุดของสมเด็จพระเจ้าตากสิน คือ การรักษาชาติบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัยด้วยไทยเพียงพืนจากความพินาศอย่างใหญ่หลวง กำลังผู้คนไม่มากนัก พม่าส่งทัพมาโจมตีไทยอยู่เสมอ แต่ก็ถูกไทยตีแตกพ่ายไปทุกครั้ง แม่ทัพคู่พระทัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่สำคัญ คือ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ที่สมุหนายก(ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (ต่อมาเป็นสมเด็จพระกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท วังหน้าสมัยรัชกาลที่ ๑) เจ้าเมืองพิษณุโลก กล่าวได้ว่ารัชสมัยของพระองค์ต้องทำสงครามขับไล่ข้าศึกเกือบทุกปี สงครามที่สำคัญ คือ ศึกบางแก้วราชบุรี พ.ศ. ๒๓๑๗ ที่ไทยสามารถล้อมพม่าจนอดอยากอมแพ้แก่ไทยเป็นสงครามที่พระองค์ต้องการแสดงให้เห็นคนไทยเห็นว่าพม่าสู้ไทยไม่ได้ ไทยไม่เกรงกลัวพม่าต่อไปอีกแล้ว สงครามใหญ่อีกครั้งหนึ่งคือ ศึกอะแซหุ่ญกั ติหัวเมืองเหนือ พ.ศ. ๒๓๑๘ เป็นศึกใหญ่ที่พม่าเข้าตีหัวเมืองเหนือตัดกำลังไทยโดยส่งไทยเข้าตีเชียงใหม่ทัพหนึ่ง ทัพใหญ่ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา แต่พม่าก็ตีเชียงใหม่ไม่ได้ อะแซหุ่ญกั ติได้เมืองพิษณุโลกแต่ถูกกองทัพไทยตลบหลัง พอดีเปลี่ยนรัชกาลในพม่า กองทัพจึงถูกเรียกกลับ ไทยยกติดตามโจมตีข้าศึกเสียหายยับเยิน

นอกจากขับไล่พม่าออกไปจากอาณาจักรได้แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินยังได้ขยายอำนาจเข้าไปในลาว ได้หัวเมืองลาวเข้ามาอยู่ในอำนาจจากกล่าวได้ว่าสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นสมัยแห่งการกู้เอกราชของชาติ รวบรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ขับไล่ข้าศึกออกไปจากอาณาเขตไทยและขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง สมัยของพระองค์ ไทยจึงยิ่งใหญ่เท่าเทียมเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาที่มีความรุ่งเรือง

ด้านกฎหมายและศาล

เนื่องจากตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นช่วงเวลาที่มีการทำศึกสงครามเกือบตลอดเวลา จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะชำระพระราชกำหนดกฎหมายต่างๆ ทำให้ต้องใช้กฎหมายที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา โดยให้กรมวัง หรือกระทรวงวังเป็นผู้รับผิดชอบในการพิจารณาว่าคดีใดควรขึ้นศาลใด แล้วส่งคดีไปยังศาลกรมนั้นๆ โดยได้แบ่งงานศาลออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

ฝ่ายรับฟ้อง

มีหน้าที่ในการเขียนคำฟ้องและพิจารณารูปคดีว่าควรจะฟ้องหรือไม่ ก่อนจะส่งขึ้นศาลเพื่อพิจารณาเรื่องปรับโทษและลงโทษผู้กระทำผิด

ฝ่ายตรวจสำนวนและพิพากษา

ฝ่ายนี้เดิมเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายแขนงต่างๆ จำนวน ๑๒ คน โดยเรียกว่า "ลูกขุน ณ ศาลหลวง" ต่อมาได้มีคนไทยที่เชี่ยวชาญกฎหมายเข้ามาทำหน้าที่นี้ด้วย คณะลูกขุน ณ ศาลหลวงนี้ จะไม่มีอำนาจในการปรับหรือลงโทษแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลของพระเจ้าตากสิน พระองค์จะทรงใช้ ศาลทหาร เป็นส่วนใหญ่โดยในการตัดสินคดีทุกครั้ง แม้พระองค์จะตัดสินให้ลงโทษสูงสุดแล้ว แต่ก็จะมีรับสั่งให้ทอยการลงโทษจาก ชั้นต่ำสุดก่อน ซึ่งหลายครั้งจะปรากฏว่านักโทษที่มีความผิดร้ายแรงก็มักจะได้รับการพระราชทานอภัยโทษ หนักโดยให้ไปกระทำการอย่างอื่นเป็นการไถ่โทษแทน

ด้านการต่างประเทศ

กัมพูชา

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ กัมพูชาซึ่งถือเป็นเมืองขึ้นของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ส่งผลให้ไทยต้องจัดทัพไปตีเมืองเขมรหลายครั้งหลายคราว จนกระทั่งพุทธศักราช ๒๓๒๔ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระราชประสงค์จะผนวกดินแดนเขมรเข้ามารวมอยู่ในพระราชอาณาจักรไทย โดยเด็ดขาด แต่ยังมีทันสำเร็จสมดังพระราชประสงค์ก็สิ้นสมัยธนบุรีลงเสียก่อน

จีน

สัมพันธภาพระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินและราชวงศ์ชิง อาจจำแนกได้เป็น ๓ ระยะ ตามกาลเวลา และ พัฒนาการของเหตุการณ์

๑. พุทธศักราช ๒๓๑๐ - ๒๓๑๓ ราชวงศ์ชิงปฏิเสธการรับรอง เนื่องจากในระยะนั้นจีนได้รับรายงานที่ไม่เป็นความจริงจาก ม่อชื่อหลิน แห่งพุทไธมาศ จึงไม่ยอมรับรองกรุงธนบุรี

๒. พุทธศักราช ๒๓๑๓ - ๒๓๑๔ ราชสำนักชิงเริ่มรู้สึกถึงเบื้องหลังรายงานที่ไม่เป็นความจริงของม่อชื่อหลิน และไม่ให้ความเชื่อถือ ดังนั้น ราชสำนักชิงจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงและมีท่าที่เป็นมิตรต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน

๓. พุทธศักราช ๒๓๑๔ - ๒๓๒๕ ราชสำนักชิงให้การรับรองอย่างเป็นทางการต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน รวมทั้งให้การสนับสนุนเป็นพิเศษ

ญวน

ในสมัยกรุงธนบุรีความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญวน แบ่งได้เป็น ๒ ระยะคือ

ระยะแรก ญวนเป็นมิตรกับไทยเพราะญวนหวังพึ่งไทยในการขจัดความยุ่งยากที่เกิดขึ้นภายในประเทศ

ระยะต่อมา ไทยมีเรื่องบาดหมางกับญวนในกรณีกัมพูชา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญวน ในตอนปลายรัชกาลตึงเครียด จนเกือบต้องทำสงครามกัน

นครศรีธรรมราช

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินยกทัพไปได้เมืองนครศรีธรรมราชในพุทธศักราช ๒๓๑๒ ได้คืนอำนาจให้แก่กลุ่มท้องถิ่น โดยโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะของเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นเป็นเมืองประเทศราชอีกเมือง หนึ่งให้เจ้าเมืองมีฐานะเป็น "พระเจ้านครศรีธรรมราช" ซึ่งเปรียบได้กับพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่ง และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันตลอดรัชกาล

พม่า

ในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีแรกของการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ไทยกับพม่าต้องทำสงครามขั้วเคียง กันถึง ๘ ครั้ง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าเป็นไปอย่างศัตรูคู่อาฆาตตลอดสมัย กรุงธนบุรี

มลายู

หัวเมืองมลายูซึ่งมีแคว้นที่สำคัญได้แก่ ปัตตานี ไทรบุรี เประ กลันตัน และตรังกานู เป็นประเทศราชของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตก แคว้นเหล่านี้ได้ตั้งตัวเป็นอิสระ และเนื่องจากเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่พระเจ้าตากสินทรงติดพันศึกกับพม่าและการฟื้นฟูประเทศ หัวเมืองมลายูจึงเป็นอิสระจากไทยจนกระทั่งสิ้นรัชกาล

ล้านนา

หัวเมืองล้านนาที่สำคัญ ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน ซึ่งเป็นแคว้นอิสระที่ปกครองตนเอง โดยเจ้าผู้ครองนคร มีความสำคัญในแง่ยุทธศาสตร์ทั้งแก่ไทยและพม่า ทำให้ทั้งไทยและพม่าได้ต่อสู้กันเพื่อที่ จะเข้าไปปกครองดินแดนแห่งนี้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา

ลาว

ลาวในขณะนั้นแบ่งแยกเป็น ๓ แคว้น คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้ขยายอำนาจไปยังดินแดนลาว ๒ ครั้ง ครั้งแรกในปีพุทธศักราช ๒๓๑๙ กองทัพไทยตีได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง อättปีอ ทั้งยังเกลี้ยกล่อมได้เขมรป่าดง คือเมืองตะลุง สุรินทร์ สังขะ และ ขุขันธ์ จึงทำให้ดินแดนลาว ทางใต้อยู่ใต้อิทธิพลของไทยทั้งหมด ส่วนครั้งที่ ๒ ในปี พุทธศักราช ๒๓๒๑ ไทยยกทัพไปตีเวียงจันทน์ พร้อมทั้งอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางมายังกรุงธนบุรี ฝ่ายแคว้นหลวงพระบาง ซึ่งเป็นศัตรู

กับแคว้น เวียงจันทน์ได้เข้ามาสวามิภักดิ์ต่อไทย ลาวจึงมีฐานะเป็นประเทศราชของไทยจนทุกวันนี้ ดังนั้น พระองค์จึงชื่อว่าเป็น **มหาราช** อีกพระองค์หนึ่งของไทย

ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศ

ความฝืดเคืองยากเข็ญหลังกรุงแตก

ในระยะแรกที่สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงสถาปนารัฐธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี ประชาชนราษฎรมีความยากจนข้นแค้น อาหารขาดแคลนอย่างหนัก นอกจากนั้นเสื้อผ้าก็อืดคืด พระองค์ทรงตระหนักถึงความเดือดร้อนของราษฎรเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงริบแรงแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเพื่อปากท้องของราษฎรเป็นอันดับแรก ด้วยการจ่ายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนมากเพื่อซื้อข้าวสาร พร้อมกับประกาศให้ราคาสูงเป็นพิเศษ เพื่อจูงใจให้พ่อค้าต่างชาตินำเครื่องอุปโภคบริโภคเข้ามาจำหน่าย ในปริมาณที่พอเพียงต่อความต้องการของประชาชน แล้วจึงทรงนำข้าวสารและเครื่องนุ่งห่มนั้นพระราชทานแจกจ่ายแก่บรรดาราษฎรที่ขาดแคลนโดยทั่วหน้ากัน ทำให้ความเดือดร้อนบรรเทาลงทันที บรรดาราษฎรที่แตกกระสานซ่านเซ็นต่างก็พากันอพยพคืนถิ่น เข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม ยังผลให้บ้านเมืองกลับคืนสู่ปกติสุข และเศรษฐกิจของชาติฟื้นคืนมา

การขนส่งและการคมนาคม

นอกเหนือจากการแก้ไขความอดอยากขาดแคลนของราษฎรจนสำเร็จได้ผลดีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสิน ยังทรงริเริ่มการพัฒนาประเทศในแนวทันสมัยอีกด้วย โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนในฤดูหนาวเมื่อว่างจากศึกสงคราม ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกในการคมนาคม เพื่อการค้าขายขนส่งสินค้าของราษฎร นอกจาก นั้นยังทรงพัฒนาการคมนาคมทางน้ำ ด้วยการเร่งให้ดำเนินการขุดคลองท่าข้าม ให้ทะลุไปถึงฝั่งทะเล ตะวันตก เพื่ออำนวยความสะดวกให้เรือบรรทุกสินค้า และเพื่อเป็นการส่งกำลังบำรุงให้แก่กองทัพเรือ ซึ่งประจำอยู่ทางฝั่งตะวันตก ที่เรียกว่าทะเลหนานอก

การค้าทางทะเล

เมื่อบ้านเมืองคืนสู่ปกติสุขแล้ว พระองค์ได้ทรงฟื้นฟูด้านการค้าทางทะเลกับต่างประเทศ เพื่อหารายได้จากการเก็บค่าปากเรือและภาษีขาเข้า - ขาออก เพื่อนำมาใช้จ่ายในการทำนุบำรุงบ้านเมือง ซึ่งได้ช่วยบรรเทาการเรียกเก็บภาษีจากราษฎรได้อีกเป็นจำนวนมาก

การค้าขายกับจีน

ในสมัยธนบุรี มีสำเภาของพ่อค้าจีนเข้ามาติดต่อค้าขายด้วยตลอดรัชกาล สมเด็จพระเจ้าตากสินได้โปรดเกล้าฯ ให้ส่งสำเภาหลวงบรรทุกสินค้าออกไปค้าขายกับจีนอยู่เสมอ จึงนับได้ว่าจีนเป็นชาติสำคัญที่สุดที่ไทย ค้าขายด้วย

ความสัมพันธ์ด้านการค้าระหว่างไทยกับจีนเริ่มต้นจากการค้าข้าวเป็นสำคัญ ต่อมาได้ขยายเพิ่มขึ้น โดยประเทศจีนได้ส่งสินค้าพื้นเมืองจากแต้จิ๋วมาขาย ที่สำคัญ คือ เครื่องลายคราม ผ้าไหม ผักตอง และเสื่อ เป็นต้น เทียวกลับก็จะซื้อสินค้าจากไทย อาทิ ข้าว เครื่องเทศ ไม้สัก ดีบุก ตะกั่ว กลับไปยังเมืองจีนด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๓๒๐ ได้มีหนังสือจีน ฉบับหนึ่งในสมัยราชวงศ์ไต้เซ่ง แห่งแผ่นดินเฉียนหลง ปีที่ ๔๒ ได้บันทึกไว้ว่า "สินค้าของไทยมี อำพัน ทอง ไม้หอม งาช้าง กระวาน พริกไทย ทองคำ หินสีต่าง ๆ ทองคำก้อน ทองคำทราย พลอยหินต่างๆ และตะกั่วแข็ง เป็นต้น"

การค้าขายกับโปรตุเกส

ในสมัยกรุงธนบุรีได้มีการติดต่อค้าขายกับชาวโปรตุเกสอยู่บ้าง โดยทางไทยเคยส่งสำเภาหลวงออกไปค้าขายยังประเทศอินเดียจนถึงเขตเมืองกัว เมืองสุรัต ซึ่งเป็นอาณานิคมของโปรตุเกสในครั้งนั้น แต่ยังไม่มีการเจริญทางพระราชไมตรีเป็นทางการต่อกัน

การค้าขายกับอังกฤษ

ประเทศที่ไทยติดต่อซื้ออาวุธที่สำคัญที่สุดคือ ประเทศอังกฤษ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่อินเดีย ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๙ ชาวอังกฤษชื่อฟรานซิส ไลท์ หรือ กัปตันเหล็ก ซึ่งอยู่ที่ปีนัง ได้ส่งปืนนกสับเข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นจำนวนพันสิ่ร้อยกระบอก พร้อมกับสิ่งของเครื่องราชบรรณาการต่างๆ ต่อมาไทยจึงสั่งซื้ออาวุธปืน จากอังกฤษโดยฟรานซิส ไลท์เป็นผู้ติดต่อ มีการแลกเปลี่ยนพระราชสาส์นกัน และเมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๐ นายยอร์จ สแตรตัน ผู้สำเร็จราชการแห่งมัทราสในขณะนั้นได้ส่งสาส์นพร้อม กับดาบทองคำประดับพลอย มาถวายสมเด็จพระเจ้าตากสิน

ความสัมพันธ์กับฮอลันดา

ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๓ แยกเมืองตรังกานู และแยกเมืองยักตรา (จาการ์ตา) ได้นำปืนคาบศิลา มาถวาย ๒,๒๐๐ กระบอก สมัยนั้นฮอลันดามีอำนาจปกครองเกาะชวาอยู่

ด้านการศึกษา

สมัยนั้นวัดยังเป็นแหล่งที่ให้การศึกษากิจทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำรุงการศึกษาวัดตามต่างๆ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหอหนังสือหลวงขึ้น เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ซึ่งคงจะเทียบได้กับหอพระสมุด ในระยะหลัง ส่วนตำราที่กระจัดกระจายในเมื่อคราวกรุงศรีอยุธยาแตกก็โปรดเกล้าฯ ให้รับเสาะหา มาจำลองไว้เป็นแบบฉบับ สำหรับผู้สนใจอาศัยลอกกันต่อไป และที่แต่งใหม่ก็มี

ด้านศาสนา

ถึงแม้ว่าในรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองจะตกอยู่ในภาวะสงครามเกือบตลอดเวลา แต่พระองค์กลับมิได้ทรงละเลยงานด้านศาสนจักร ได้ทรงมุ่งมั่นทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา พระราชกรณียกิจด้านฟื้นฟูพระพุทธศาสนามีดังนี้

การจัดระเบียบสังฆมณฑล

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบสังฆมณฑลทันทีภายหลังการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ครั้งที่ยกทัพไปปราบชุมนุมเจ้าพระฝางเมื่อทรงเห็นว่าพระสงฆ์ทางฝ่ายหัวเมืองเหนือมัวหมอง ก็ได้อาราธนาพระราชอาคันตุกะ จากในกรุงไปสั่งสอน ทำให้พระสงฆ์กลับบริสุทธิ์และเป็นปกติสุขขึ้น

การรวบรวมพระไตรปิฎก

สมเด็จพระเจ้าตากสิน ยังได้ทรงมุ่งมั่นในการสืบเสาะค้นหาต้นฉบับพระไตรปิฎกที่ยังเหลืออยู่หลังจาก เสียกรุง เพื่อนำมาคัดลอกจำลองไว้สำหรับการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงต่อไป ซึ่งจะเห็นได้จาก เมื่อคราวที่เสด็จไปปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชในปีพุทธศักราช ๒๓๑๒ ได้มีรับสั่งให้ขอมียมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากนครศรีธรรมราชบรรทุกเรือเข้ามาคัดลอกในกรุงธนบุรี และในปีถัดมาในคราวที่เสด็จ ไปปราบชุมนุมเจ้าพระฝางที่เมืองอุดรดิตถ์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้นำพระไตรปิฎกลงมาเพื่อใช้สอบทานกับ ต้นฉบับที่ได้จากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสังคายนาพระไตรปิฎก ในสมัยต่อมา

การสมโภชพระแก้วมรกต

ภายหลังจากที่รบชนะเมืองเวียงจันทน์ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระแก้วมรกต และพระบางกลับมายังกรุงธนบุรีด้วย โดยให้จัดขบวนเรือพยุหยาตรามโหฬารถึง ๒๔๖ ลำ และเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับด้วยพระองค์เอง แล้วให้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐานไว้ ณ พระอุโบสถ วัดอรุณราชวราราม ซึ่งต่อมาก็คือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของไทยมาจนทุกวันนี้

การบูรณะปฏิสังขรณ์วัด

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ เป็นจำนวนมาก และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญขึ้นเป็นพระอารามหลวง เช่น วัดอินทาราม, วัดหงส์รัตนาราม และวัดอรุณราชวราราม

พระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขา

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายว่าด้วยวัตรปฏิบัติในทางธรรมวินัยของพระสงฆ์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๑๖ โดยถือเป็นต้นฉบับ กฎหมายพระสงฆ์ฉบับแรกของไทย และทรงนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นหลักในการจัดระเบียบสังคมในสมัยนั้นด้วย

และหลังจากกอบกู้แผ่นดินได้แล้ว พระองค์ได้ทรงอัญเชิญพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าเอกทัศมาจัดถวายพระเพลิงอย่างสมพระเกียรติและยังทรงรับอุปการะบรรดา เจ้าฟ้า พระองค์ฟ้า พระราชโอรส ตลอดจนพระเจ้าหลานเธอของพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทุกพระองค์ ด้วยความกตัญญู

ด้านศิลปกรรม

ศิลปการช่าง

ภาพเขียนที่งดงามประณีตในสมัยธนบุรีที่สำคัญยิ่ง คือ "สมุดภาพไตรภูมิ" เป็นภาพเขียนที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๙ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสมุดภาพไตรภูมิขนาดใหญ่เล่มหนึ่งของเมืองไทย เมื่อคลี่ออกจะมีความยาวถึง ๓๔.๗๒ เมตร เขียนด้วยสีลงในสมุดทั้ง ๒ ด้าน โดยมีมือช่างเขียน ๔ คน ปัจจุบันได้เก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ

งานฝีมือช่าง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเล็งเห็นว่า ช่างไทยสมัยธนบุรีมีเหลืออยู่น้อยมากจึงโปรดเกล้าฯ ให้ รวบรวมและฟื้นฟูการช่างทุกแขนงขึ้นใหม่ เช่น ช่างต่อเรือ ช่างก่อสร้าง ช่างรัก ช่างประดับ และช่างเขียน แต่เนื่องจากมีเวลาจำกัด บ้านเมืองอยู่ในระหว่างสงคราม สิ่งของที่เป็นฝีมือช่างชั้นดีประณีตงดงามจริง ๆ ในสมัยธนบุรีจึงหาได้ยาก ที่มีให้เห็นอยู่บ้าง ได้แก่

พระแท่นบรรทม ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐาน อยู่ที่วัดอินทาราม ฝั่งธนบุรี

พระแท่นสำหรับทรงเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ประดิษฐานอยู่ภายในพระวิหารเล็กหน้า

พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ฝั่งธนบุรี

ตุ๊กตารัตนน้ำ ที่มีศักราชแจ้งชัดว่าสร้างในสมัยกรุงธนบุรี อยู่ในหอสมุดวชิรญาณ ภายในหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี กรุงเทพฯ

ท้องพระโรงพระราชวังเดิม ซึ่งเคยเป็นที่ประทับและเสด็จออกว่าราชการ ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของกองทัพเรือ

พระราชโอรส พระราชธิดา

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีพระราชโอรส ๒๑ พระองค์ พระราชธิดา ๙ พระองค์

สมเด็จพระมหากุสุมาลา เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ (จ้อย) ประสูติในสมเด็จพระอัครมเหสี กรมหลวงบาทบริจา ถูกสำเร็จโทษในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นต้นราชสกุล "สินศุข" และ "อินทรโยธิน"

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายน้อย ประสูติในสมเด็จพระอัครมเหสี กรมหลวงบาทบริจา ถูกสำเร็จโทษในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕

พระองค์เจ้าชายอัมพวัน ประสูติในเจ้าจอมมารดาทิม บุตรของท้าวทรงกันดารมอญ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายทัศพงศ์ ประสูติในกรมบริจาภักดีศรีสุदारักษ์ (เจ้าหญิงฉิม) ธิดาของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) เป็นต้นราชสกุล "พงษ์สิน"

สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงโกลม (ไม่ทราบนามพระมารดา)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงบุปผา (ไม่ทราบนามพระมารดา)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายสิงหรา (ไม่ทราบนามพระมารดา)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายศิลา (ไม่ทราบนามพระมารดา) เป็นต้นราชสกุล "ศิลานนท์"

พระองค์เจ้าชายอรนิกา ประสูติในเจ้าจอมมารดาอำพัน ธิดาพระยาอินท์อัครราช ต้นสกุล "จันทโรจวงศ์" ถูกสำเร็จโทษในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒

พระองค์เจ้าหญิงสุมาลี (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าชายธำรง (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าชายละมั่ง (ไม่ทราบนามพระมารดา)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายเล็ก (ไม่ทราบนามพระมารดา)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายทศไภย ประสูติในกรมบริจาภักดีศรีสุदारักษ์ ถูกสำเร็จโทษในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ ฐานเป็นชู้กับเจ้าจอมในวัง พระธิดาคือ เจ้าจอมมารดาน้อยในรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นราชสกุล นพวงศ์ และ สุประดิษฐ์

พระองค์เจ้าหญิงจามจุรี (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าหญิงสังวาลย์ (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าหญิงสาลีวรรณ ประสูติในเจ้าจอมมารดาอำพัน เป็นพระชายาในสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ถูกสำเร็จโทษในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ ด้วยข้อหากบฏ เป็นต้นราชสกุล อิศรเสนา

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายนเรนทรราชกุมาร ประสูติในกรมบริจาภักดีศรีสุตารักษ์ เป็นต้นราชสกุล "รุ่งไพโรจน์"

พระองค์เจ้าชายคันธวงศ์ (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าชายเมฆินทร์ (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าชายอิสินธร (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าหญิงประไพพัทธ์ ประสูติในเจ้าจอมมารดาเงิน

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายสุพันธุ์วงศ์ ประสูติในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฉิมใหญ่ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้รับการสถาปนาในรัชกาลที่ ๑ เป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ กรมขุนกระษัตราธิบดี ถูกสำเร็จโทษในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ ด้วยข้อหากบฏ

พระองค์เจ้าชายบัว (ไม่ทราบนามพระมารดา)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงปัญจปาปี ประสูติในกรมบริจาภักดีศรีสุตารักษ์ เป็นพระชายาของพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้าเกษตร กรมขุนอิศราบุรีราชย์ ต้นราชสกุล อิศรางกูร

เจ้าพระยานครน้อย ประสูติในเจ้าจอมมารดา เจ้าหญิงปราง ธิดาของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) (ขนิษฐาของ กรมบริจาภักดีศรีสุตารักษ์) เป็นต้นราชสกุล "โกมารกุล ณ นคร" "ณ นคร" และ "จาทรงกุล"

พระองค์เจ้าชาย (ไม่ปรากฏพระนาม ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าชายหนูแดง (ไม่ทราบนามพระมารดา)

พระองค์เจ้าหญิงสุดชาติ (ไม่ทราบนามพระมารดา)

เจ้าพระยานครราชสีมาทองอินทร์ ประสูติในเจ้าจอมมารดา เจ้าหญิงยวน ธิดาของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) (ขนิษฐาของ กรมบริจาภักดีศรีสุตารักษ์)ต้นราชสกุล อินทรกำแหง มหานคร คชวงศ์ อินทโสฬส ชูกรีช เนียมสุริยะ เชิญธงไชย อินทนุชิต ศิริพร นิลนานนท์

พระราชนิพนธ์

เรื่องที่พระองค์ได้นิพนธ์ไว้นั้นก็คือ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ วันที่ทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ฉบับนี้คือ วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีฉลู จุลศักราช ๑๑๓๒ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๑๓ เป็นปีที่ ๓ แห่งรัชกาลของพระองค์

พระองค์ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฟื้นฟูและสร้างวรรณกรรม นาฏศิลป์ และการละครขึ้นใหม่ แม้ว่าจะมีศึกสงครามตลอดรัชกาล กระนั้นก็ยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ถึง ๔ เล่ม สมุดไทยในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ นับว่าทรงมีอัจฉริยภาพสูงส่งเป็นอย่างมาก และในรัชสมัยของพระองค์มีกวีที่สมควรได้รับการยกย่อง ๒ ท่าน คือ

๑. นายสวน มหาดเล็ก ซึ่งแต่งโคลงสี่สุภาพ แต่งขึ้นเพื่อยกพระเกียรติและสรรเสริญ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๘๕ บท เป็นสำนวนที่เรียบง่าย แต่ทรงคุณค่าด้วยเป็นหลักฐานที่คนรุ่นต่อมาได้ทราบถึงสภาพบ้านเมืองและความเป็นไปในยุคนั้น

๒. หลวงสรวิชิต (हन) ซึ่งต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) งานประพันธ์ของท่านเป็นที่รู้จักและแพร่หลาย จนถึงปัจจุบัน เช่น สามก๊ก เป็นต้น

บทละครเรื่องรามเกียรติ์นั้น มี ๔ ตอน แบ่งออกเป็น ๔ เล่ม สมุดไทย เนื้อเรื่อง และโวหารที่ใช้ในนั้นหนักไปทางธรรม และ อิทธิปาฏิหาริย์ อันให้เห็นพระนิสสัยของพระองค์ ที่ทรงฝึกฝนในธรรม

ปลายรัชสมัย

ในตอนปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เกิดกบฏขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา พวกกบฏได้ปล้นจนพระยาอินทรอภัย ผู้รักษากรุงเก่าจนต้องหลบหนีมายังกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีรับสั่งให้พระยาสุรศักดิ์ขึ้นไปสืบสวนเอาตัวคนผิดมาลงโทษ แต่พระยาสุรศักดิ์กลับไปเข้ากับพวกกบฏ และยกพวกมาปล้นพระราชวังที่กรุงธนบุรีในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ บังคับให้สมเด็จพระเจ้าตากสินออกผนวช และคุมพระองค์ไว้ที่พระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม แล้วพระยาสุรศักดิ์ได้ตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

เหตุการณ์ภายหลังจากนั้นไม่แน่ชัดโดยมีความเชื่อหลายกระแส อาทิ

สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) และ เจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) ซึ่งไปราชการทัพเมืองกัมพูชา และยกกำลังเข้าตีเมืองเสียมราฐ เมื่อทราบข่าวการจลาจลในกรุงธนบุรี จึงรีบยกทัพกลับ ขณะนั้นเป็นเดือน เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกมาถึงในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ก็ได้สืบสวนเรื่องราวความวุ่นวายที่เกิดขึ้น และจับกุมผู้ก่อการกบฏมาลงโทษ รวมทั้งให้ข้าราชการพิจารณาความที่มีผู้ฟ้องร้อง กล่าวโทษว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเป็นต้นเหตุ เนื่องจากพระองค์ทรงเสียพระสติ เพื่อมิให้เกิดปัญหายุ่งยากอีก สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงถูกสำเร็จโทษและเสด็จสวรรคต ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พระชนมายุได้ ๔๘ พรรษา พระองค์ประสูติ และสวรรคต ในเดือนเดียวกัน และบางฉบับก็บอกว่าในวันเดียวกัน ซึ่งยังไม่มีใครทราบเป็นที่แน่ชัด

ในขณะที่นักประวัติศาสตร์บางกษัตริย์ศึก และ เจ้าพระยาพระยาสุรสีห์ ได้ฉวยโอกาสดังกล่าวเข้ายึดครองแผ่นดินและตั้งตนเป็นกษัตริย์เสียเอง เนื่องจากพระเจ้าตากนั้นเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนเป็นอย่างมาก จึงหาเหตุว่าพระเจ้าตากเสียสติและดำเนินการสำเร็จโทษ

นักประวัติศาสตร์บางส่วนเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้ถูกสำเร็จโทษ แต่ทรงจงใจสละราชบัลลังก์เพื่อจะได้ไม่ต้องชำระเงินกู้จากประเทศจีน เมื่อทรงได้รับการปล่อยตัวอย่างลับ ๆ แล้วจึงเสด็จลงเรือสำเภาไปประทับที่เขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช เสด็จสวรรคตที่นั่นในปี พ.ศ. ๒๓๖๘

ถวายสร้อยพระนามมหาราช และการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่

ด้วยพระปรีชาสามารถของพระองค์ตามที่กล่าวมาแล้ว ประชาชนทุกหมู่เหล่าจึงพร้อมใจกันถวายพระราชสมัญญา “มหาราช” แต่ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ในสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งเหล่าพสกนิกรชาวไทย ได้พร้อมใจกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ประดิษฐาน ณ วงเวียนใหญ่ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ซึ่งศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี คณบดีประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นผู้ออกแบบ ทางราชการได้ประกอบพระราชพิธีเปิดและถวายบังคมพระบรมราชานุสาวรีย์ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ และในวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ จึงมีรัฐพิธีเปิดเป็นการอีกครั้งหนึ่ง โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินทรงวางพวงมาลา ถวายราชสักการะ ต่อมาทางราชการจึงกำหนดให้วันที่ ๒๘ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเสวยราชย์ปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ไทย เป็นวันถวายบังคมพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทุ่งนาเซย อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี

ชาวเมืองจันทน์นั้นภาคภูมิใจอย่างยิ่งต่อเกียรติประวัติของจังหวัดจันทบุรี รวมทั้งวีรกรรมของบรรพบุรุษที่ได้ยอมเสียสละเลือดเนื้อและชีวิต เข้าร่วมในกองทัพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกู้เอกราชได้สำเร็จ จึงพร้อมใจกันสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ บริเวณทุ่งนาเซย กลางอำเภอมือง จังหวัดจันทบุรีในปัจจุบัน พิธีเปิดวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้น ตรงกับวันปราบดาภิเษกวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๑ โดยทางกรมศิลปากรนำศิลาจารึกพระนาม “สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี” มาประทับที่พระบรมราชานุสาวรีย์ แต่ถูกชาวจันทบุรีร่วมกันคัดค้าน ขอให้เปลี่ยนเป็นจารึกพระราชสมัญญานามเสียใหม่ว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” โดยทำหนังสือถึงสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีให้นำเรื่องเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้นมา

ความชอบมาก จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น พระยาวชิรปราการ (สิน) สำเร็จราชการเมืองกำแพงเพชรแทนเจ้าเมืองเดิมที่ถึงแก่กรรม

พ.ศ. ๒๓๐๙ เข้ามาช่วยป้องกันพระนคร เห็นความอ่อนแอของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ จึงได้ฝ่าวงล้อมของพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา ไปช่องสุมผู้คน และตระเตรียมกำลังทัพที่ เมืองจันทบุรี โดยตั้งตนเป็นเจ้าเพื่อให้มหาชนเลื่อมใส คนทั่วไปเรียกว่า **เจ้าตาก**

พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชคืนมาได้ในปีเดียวกันนี้เอง ทำให้ไทยเป็นเอกราช ทรงพิจารณาเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาเสียหายมาก ยากแก่การบูรณะ จึงทรงสถาปนาเมืองธนบุรีให้เป็น **กรุงธนบุรี** ราชธานีใหม่ และโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง พระราชวังเดิม

พ.ศ. ๒๓๑๑ เริ่มปราบชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก แต่ไม่สำเร็จ ปราบชุมนุมเจ้าพิมายสำเร็จเป็นชุมนุมแรก

พ.ศ. ๒๓๑๒ ปราบชุมนุมนครศรีธรรมราช ยกไปตีกัมพูชาเป็นครั้งแรก แต่ไม่สำเร็จ

พ.ศ. ๒๓๑๓ รวบรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ปราบชุมนุมพระเจ้าฝาง ทรงพระราชนิพนธ์บทละครรามเกียรติ์ รบชนะพม่าที่เมืองสวรรคโลก ตีเมืองเชียงใหม่ และ ล้านนา เป็นครั้งที่ ๑ จัดการปกครอง และ ศาสนาในหัวเมืองฝ่ายเหนือ

พ.ศ. ๒๓๑๔ ยกไปตีกัมพูชาครั้งที่ ๒ และ สามารถปราบกัมพูชาไว้ในอำนาจ

พ.ศ. ๒๓๑๕ พม่ายกทัพมาตีเมืองพิชัยครั้งที่ ๑ แต่ไม่สำเร็จ

พ.ศ. ๒๓๑๖ พม่ายกทัพมาตีเมืองพิชัยครั้งที่ ๒ แต่ไม่สำเร็จอีก ทำให้เกิดวีรกรรมพระยาพิชัยดาบหัก

พ.ศ. ๒๓๑๗ รบชนะพม่าที่บางแก้ว ราชบุรี ไทยตีเมืองเชียงใหม่ได้อีกเป็นครั้งที่ ๒ สามารถจัดอิทธิพล ของพม่าจากแผ่นดินล้านนา ยกเว้นเชียงใหม่ พระราชอาณาจักรไทยในสมัยกรุงธนบุรี ขยายออกกว้างขวางกว่าสมัยอยุธยามาก ทั้งนี้ เพราะได้เมือง พุทไธมาศ และ กัมพูชา เข้ามาไว้ในราชอาณาจักรด้วย

พ.ศ. ๒๓๑๘ พม่ายกทัพมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่ไม่สำเร็จ ถูกจับเป็นเชลยหลายหมื่นคน

พ.ศ. ๒๓๑๙ พม่ายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จ ไทยได้อาณาเขตลาวใต้ มีนครจำปาศักดิ์ สีสันตร ดินแดนเขมรป่าดงแถบเมืองสุรินทร์ เมืองสังขะและเมืองขุขันธ์

พ.ศ. ๒๓๒๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกับเจ้าพระยาสุรสีห์ ไปตีเวียงจันทน์และหลวงพระบาง หัวเมืองลาวทั้งหมดกลับมาเป็นของไทย ครั้นเสร็จศึกได้อัญเชิญพระพุทธรูปมหาณิรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกตกลับมาไว้ที่กรุงธนบุรีในปีนั้นด้วย

พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพไทยกลับจากเวียงจันทน์ พร้อมกับอัญเชิญพระแก้วมรกตกับพระบาง มาไว้ที่กรุงธนบุรี

ในปีนั้นหลวงสรวิชิต (หน) ได้แต่งอิเหนาคำฉันท

ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและสร้างวัดเพิ่มเติมอีกมาก ทรงรับภาระบำรุงพระพุทธศาสนา รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมือง มาคัดเลือกจัดเป็นรูปแบบพระไตรปิฎกฉบับหลวง

พ.ศ. ๒๓๒๓ เกิดจลาจลในกัมพูชา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เจ้าพระยาสุรสีห์ และเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ (เจ้าฟ้าจุ้ย) ยกทัพไปตีกัมพูชา แต่ยังไม่ทันสำเร็จ ก็เกิดจลาจล ที่กรุงธนบุรี

พ.ศ. ๒๓๒๔ แต่งทูตไปจีน และเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์

พ.ศ. ๒๓๒๕ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ข่าวจลาจลและกบฏในพระนครของพระยาสุรศักดิ์ และชาวกรุง สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงยกทัพกลับจากการทำศึกกับเขมรครั้งที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จึงได้สอบสวนเรื่องที่เกิดขึ้น และปรากฏว่าความผิดนั้นเกิดจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงป่วย (โดยมีการบันทึกว่าพระวิปราต) จึงได้ไต่สวนโทษ และสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขณะที่บวชเป็นพระภิกษุ (เนื่องจากในบันทึกนั้นบอกว่าพระองค์ทรงดับขันธ นันหมายถึงสิ้นพระชนม์ ขณะบวชเป็นพระภิกษุ) ในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ที่วัดอรุณราชวรมหาวิหารแล้วจากนั้นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงตั้งตนเป็นพระปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีโดยใช้พระนามว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. ในวันนั้น^[๒๗]

ความสัมพันธ์เชื้อสายจีน

เนื่องจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีเชื้อสายจีนแท้ จึงได้รับความเคารพบูชาอย่างยิ่งโดยเฉพาะจากคนไทยเชื้อสายจีน มีการเรียกพระนามตามภาษาจีนแท้ชื่อว่า **แต่อ่วงกง** หมายถึง กษัตริย์ชาวแต้จิ๋วที่ได้รับการเคารพบูชา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชทานชื่อมุลแก่ “หมอสมิธ” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีชื่อเรียกขานกันในหมู่ชาวจีนว่า เตีย ชิน ตัด หรือ เตีย ชิน ตวด ซึ่ง “เตีย” คือ แซ่แต้ “ชิน” คือ สิ้น “ตัด” คือ เมืองตาก และยังมีชื่อที่ปรากฏว่า เจิ้งกั๋วอิง แปลว่า เจิ้งวีรบุรุษของประเทศตามหลักฐานจีน พระราชบิดาชื่อ เจิ้ง

หยง สำเนียง แต้จิ๋วว่า “แต้” หรือชื่อ เต้หยง หรือนายหยง แซ่แต้ จากอำเภอไฮ้อง หรือจีนกลางว่า ไห่เฟิง เป็นอำเภอที่อยู่ล่างสุดและเล็กที่สุดของซัวเถาอาซิพหลักคือค้าขาย เจิ้งหยงแต่งงานกับหญิงไทย ชื่อ นกเอี้ยง (ระบุนามในหนังสือเดิมที่เขียนในเมืองจีนว่า ลั่วยั้ง หรือ นางนกยาง) ก่อนเสด็จรับราชการเคยทรงประกอบอาชีพค้าขายต่อจากพระราชบิดา และยังมีหลักฐานที่ชื่อว่าเคยทรงเป็นพ่อค้าเกวียน ทรงรับสั่งได้คล้องแคล้ว ทั้งจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง และจีนฮกเกี้ยน

สรุปโดยรวมความแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระราชสมภพในฐานะสามัญชน ลูกชาวจีน มีอาชีพค้าขายทางเกวียน แม้จะมีถิ่นฐานและญาติพี่น้องในภาคกลางที่อยู่อยุธยาและลพบุรีแต่ก็ได้ทำการค้าขายในหัวเมืองชายแดน เมื่อสบโอกาสได้รับราชการในหัวเมืองไกลคือตากกระแหว และที่รับแต่ตั้งเป็น

เจ้าเมืองตาก ทรงสมรสกับสามัญชนด้วยกัน สงครามครั้งเสียกรุง ได้กวาดต้อนไพร่พลหลบพม่าลงมาเป็นกำลังแก่กรุงศรีอยุธยาได้ความดีความชอบ ระหว่างพม่าล้อมกรุง ก็ได้ทำการต่อสู้จนปรากฏชื่อว่าเป็นแม่ทัพที่เข้มแข็ง ก่อนเสียกรุงแก่พม่า ก็ได้้นำกำลังไพร่พลไทย-จีน พากันตีแหกกองทัพพม่าไปยังหัวเมืองชายฝั่งตะวันออก และเริ่มประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของประเทศ

กรุงรัตนโกสินทร์

กรุงรัตนโกสินทร์ หรือ "กรุงเทพมหานคร" เป็นราชธานีของไทย ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามกับที่ตั้งของกรุงธนบุรี โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระนครขึ้น โดยทำพิธีตั้งเสาหลักเมืองของพระนครใหม่ เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวล่าย่ำรุ่งแล้ว ๔๕ นาที ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕

ทั้งนี้ ได้พระราชทานนามของพระนครว่า "กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุทธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมารอวตารสถิต สักกะทัตติยะ วิษณุกรรมประสิทธิ์" แปลว่า พระนครอันกว้างใหญ่ดุจเทพนคร เป็นที่สถิตย์ของพระแก้วมรกต เป็นพระมหานครที่ไม่มีใครรบชนะ มีความงามอันมั่นคงและเจริญยิ่ง เป็นเมืองหลวงที่บริบูรณ์ไปด้วยแก้วเปราะาธารน้ำร้อนรมย์ยิ่ง พระราชานิเวศน์ใหญ่โตมากมาย เป็นวิมานของเทพผู้อวตารลงมา ซึ่งท้าวสักกเทวราชพระราชทานให้ พระวิษณุกรรมลงมาเนรมิตไว้ เรียกสั้นๆ ว่า "กรุงเทพฯ" "กรุงเทพมหานคร" หรือ "กรุงรัตนโกสินทร์" ซึ่งคำว่ากรุงเทพ ในตอนต้นชื่อนั้น สันนิษฐานว่ามาจากชื่อหน้าของ อยุธยา ว่า กรุงเทพ ทหาราวตีสรีอยุธยา (ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงสร้อยพระนามพระนครจาก "บวรรัตนโกสินทร์" เป็น "อมรรัตนโกสินทร์")

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระบรมนามาภิไธย	ทองด้วง
วันพระราชสมภพ	๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙
วันสวรรคต	๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒
พระราชบิดา	สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก
พระราชมารดา	พระอัครชายา (ดาวเรือง)
พระราชบุตร	๔๒ พระองค์

การครองราชย์

ราชวงศ์	ราชวงศ์จักรี
ทรงราชย์	๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕
ระยะเวลาครองราชย์	๒๗ ปี
รัชกาลก่อนหน้า	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
รัชกาลถัดมา	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
วัดประจำรัชกาล	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจักรีบรมนาถ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๒๗๙ - พ.ศ. ๒๓๕๒ ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๕๒) รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรีวงศ์ เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อ วันพุธ เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เวลา ๓ ยาม ตรงกับวันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๒๗๙ ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นบุตรคนที่ ๔ ของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (พระนามเดิม "ทองดี") และพระอัครชายา (พระนามเดิม "หยก" หรือ ดาวเรือง) ทรงมีพระเชษฐา พระเชษฐภคินี พระอนุชาร่วมพระชนก ประกอบด้วย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี (นามเดิมว่า สภา) พระเชษฐภคินีพระองค์ใหญ่

พระเจ้ารามณรงค์ (บรรดาศักดิ์สมัยกรุงศรีอยุธยาว่าเป็นที่ ขุนรามณรงค์) พระเชษฐา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ (นามเดิมว่า แก้ว) พระเชษฐภคินีพระองค์น้อย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (นามเดิมว่า ทองด้วง)

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (นามเดิมว่า บุญมา) พระอนุชา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าลา กรมหลวงจักรเจษฎา (นามเดิมว่า ลา) พระอนุชา ต่างพระชนนี

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากุ กรมหลวงนรินทรเทวี (นามเดิมว่า กุ) พระชนิษฐา ต่างพระชนนี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ เป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ (ตรงกับ วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ ปีชวด จัตราศก จุลศักราช ๑๑๔๔) ขณะมีพระชนมายุได้ ๔๕ พรรษา

พระนามเต็ม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระนามเต็มว่า "สมเด็จพระบรมราชาธิราชรามธิบดี ศรีสินทรบรมมहाจักรพรรดิราชาธิบดินทร์ ธรณินทราธิราช รัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์ปรมาธิเบศร์ ตรีภูวเนตรวรนายก ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศรัย สมุทัยคโธมนต์ สกลจักรวาลาธิเมนทรต์ สุริเยนทราธิบดินทร์ หริหรินทราธาธาธิบดี ศรีสุวิบูลย์ คุณอภิษฐ ฤทธิราเมศวรมหันท์ บรมธรรมิกราชาธิเบศร์ โลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมงกุฎประเทศศตมา มหาพุทธางกูร บรมบพิตร"

พระราชโอรส พระราชธิดา

บทความหลัก พระราชสันตติวงศ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เมื่อครั้งที่ทรงดำรงตำแหน่งหลวงยกบัตรเมืองราชบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสมรสกับคุณนาค ธิดาของคหบดีใหญ่ตำบลอัมพวา แขวงเมืองสมุทรสงคราม ต่อมาเมื่อขึ้นครองราชย์ แม้จะมีได้ทรงโปรดให้สถาปนายกย่องขึ้นเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่คนทั้งปวงก็เข้าใจว่าท่านผู้หญิงนาค เอกภรรยาตั้งเดิมนั้นเองที่อยู่ในฐานะสมเด็จพระอัครมเหสี จึงพากันขนานพระนามว่า สมเด็จพระพันวษา หรือสมเด็จพระพรรษา ตามอย่างการขนานพระนามสมเด็จพระอัครมเหสีตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระราชโอรส และพระราชธิดาที่ประสูติแต่สมเด็จพระพันวษา พระอัครมเหสี ๑๐ พระองค์ คือ

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชาย (ไม่ปรากฏพระนาม)

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง (ไม่ปรากฏพระนาม)

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงฉิมใหญ่ (บางแห่งพระนามเดิมว่า หวาน)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร - พระนามเดิมว่า ฉิม)

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าแจ่มกระจ่างฟ้า กรมหลวงศรีสุนทรเทพ (พระนามเดิมว่า แจ่ม)

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ (นามเดิมว่า จ้อย)

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประไพวดี กรมหลวงเทพยวดี (พระนามเดิมว่า เอี้ยง)

เจ้าฟ้า (ไม่ปรากฏพระนาม)

เจ้าฟ้า (ไม่ปรากฏพระนาม)

เจ้าฟ้า (ไม่ปรากฏพระนาม)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชโอรส-ราชธิดา รวมทั้งสิ้น ๔๒ พระองค์

ลำดับประวัติศาสตร์เหตุการณ์สำคัญ

ตราพระราชลัญจกรประจำรัชกาลที่ ๑ รูปอุณาโลม ผูกตรานี้ขึ้นในวโรกาสกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๑๐๐ ปี

พ.ศ. ๒๒๗๙

๒๐ มีนาคม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระราชสมภพที่กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระนามเดิม ทองด้วง

พ.ศ. ๒๓๒๕

ขึ้นครองราชย์
สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานี
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าขึ้นเป็นที่ พระมหาอุปราชฝ่ายหน้า
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าทองอิน ขึ้นเป็นที่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศน์ กรมพระราชวังบวรสถานภิมุขฝ่ายหลัง'
องเชียงสือ (ญวน) และน้กองค์เอง (เขมร) ขอเข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
โปรดให้อาลักษณ์คัตินิทานอิหร่านราชธรรม

พ.ศ. ๒๓๒๖

กำหนดระเบียบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอุณรุท

เริ่มงานสร้างพระนคร ขุดคูเมืองทางฝั่งตะวันออก สร้างกำแพงและป้อมปราการรอบพระนคร
สร้างพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พ.ศ. ๒๓๒๗

โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชาธิราชปฏิมากร จากหอพระแก้วในพระราชวังเดิม
แห่เข้ามาประดิษฐาน ณ พระอุโบสถในพระราชวังใหม่ ทรงพระราชทานนามพระอารามว่า วัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเสาชิงช้า

สงครามเก้าทัพ พระเจ้าปดุง กษัตริย์พม่าทรงกรีธาทัพเข้ามาตีเมืองไทยตั้งแต่เหนือ จดได้
รวม ๙ ทัพ กองทัพไทยตีกองทัพพม่าแตกพ่ายยับเยินไปทุกทัพ

พ.ศ. ๒๓๒๘

งานสร้างพระนครและปราสาทราชมนเฑียรสำเร็จเสร็จสิ้น

พระราชทานนามของราชธานีใหม่

พ.ศ. ๒๓๒๙

สงครามรบพม่าที่ท่าดินแดง

ทรงพระราชนิพนธ์ นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง

โปรตุเกสขอเข้ามาเจริญพระราชไมตรี

อังกฤษเช่าเกาะปีนัง จากพระยาไทรบุรี

พ.ศ. ๒๓๓๐

องเชียงสือเขียนหนังสือขอถวายบังคมลา ลอบหนีไปภูบ้านเมือง

อัญเชิญพระพุทธรูปสี่หิมาลัยมาประดิษฐานภายในพระราชวังบวรสถานมงคล

พ.ศ. ๒๓๓๑

โปรดเกล้าฯ ให้สังคายนาพระไตรปิฎก ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

พ.ศ. ๒๓๓๓

องเชียงสือภูบ้านเมืองสำเร็จและจัดต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองมาถวาย

พ.ศ. ๒๓๓๗

ทรงอภิเษกให้นักร้องเอง เป็น สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ไปครองกรุงกัมพูชา

พ.ศ. ๒๓๓๘

โปรดเกล้าฯ ให้ชำระพระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหาพิชัยราชรถ

พ.ศ. ๒๓๓๙

งานสมโภชพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

พ.ศ. ๒๓๔๐

ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่อง รามเกียรติ์

พ.ศ. ๒๓๔๒

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเวชยันตราขรถ

พ.ศ. ๒๓๔๔

ฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดสระเกศ
พื้นฟูการเล่นสักวา

พ.ศ. ๒๓๔๕

ราชาภิเษกพระเจ้าเวียงต๋นนามญาลอง (องเชียงสือ)

พ.ศ. ๒๓๔๗

โปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ข้าราชการกฎหมาย จัดเป็นประมวล กฎหมายตราสามดวง ขึ้น

พ.ศ. ๒๓๔๙

ทรงอภิเษกให้ นักร้องจันท์ เป็น สมเด็จพระอุทัยราชา ครองกรุงกัมพูชา

พ.ศ. ๒๓๕๐

เริ่มสร้างวัดสุทัศน์เทพวราราม

พ.ศ. ๒๓๕๒*

ได้ริเริ่มให้มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนตามวังเจ้านายและบ้านเรือนของข้าราชการผู้ใหญ่ ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อจัดระเบียบการปกครองของสงฆ์ให้เรียบร้อย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอบพระปริยัติธรรม ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสถาปนาพระสังฆราช (ศรี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระบรมนามาภิไธย	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพมหามงกุฎ บวรุษยรัตนราชวรวิวงศ์วรุฒมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร
วันพระราชสมภพ	๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ วันอังคาร เดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง
วันสวรรคต	๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ รวมพระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา
พระราชบิดา	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชมารดา	สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี
พระมเหสี	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
พระราชบุตร	๗๗ พระองค์

การครองราชย์

ราชวงศ์	ราชวงศ์จักรี
ทรงราชย์	๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๐
พิธีบรมราชาภิเษก	ครั้งที่ ๑ : ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑ ครั้งที่ ๒ : ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖

ระยะเวลาครองราชย์	๔๒ ปี
รัชกาลก่อนหน้า	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลถัดมา	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
วัดประจำรัชกาล	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระบรมราชสมภพเมื่อ วันอังคาร เดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ ปีฉลู ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๙ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นที่ ๑ ในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เสวยราชสมบัติ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง (พ.ศ. ๒๔๑๑) รวมสิริดำรงราชสมบัติ ๔๒ ปี เสด็จสวรรคต เมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ ปีจอ (๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓) ด้วยโรคพระวักกะ รวมพระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา

พระองค์ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ ให้ร่มเย็นเป็นสุข ทรงโปรดการเสด็จประพาสต้น เพื่อให้ได้ทรงทราบถึงความเป็นอยู่ที่แท้จริงของราษฎร ทรงสนพระทัยในวิชาความรู้ และวิทยาการแขนงต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และนำมาใช้บริหารประเทศให้ เจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว พระองค์จึงได้รับถวายพระราชสมัญญานามว่า **สมเด็จพระปิยมหาราช** และมีความหมายว่า *พระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชน*

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประสูติแต่กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี (ต่อมาภายหลังในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการเปลี่ยนแปลงพระนามเจ้านายฝ่ายในให้ถูกต้องชัดเจนตามโบราณราชประเพณีนิยมยุคถัดมาเป็น สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี) ได้รับพระราชทานนามว่า **สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพมหามงกุฎ บุษยรัตนราชวรวิวงศ์วรุตมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร**

พระองค์ทรงมีพระชนิษฐาและพระอนุชารวม ๓ พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล กรมหลวงวิสุทธิกระษัตริย์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงษ์ และ สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ ได้รับการสถาปนาให้ขึ้นทรงกรมเป็น **สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมหมื่นพิชนเศวรสวรรค์**^[๑] และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ พระองค์ทรงผนวชตามราชประเพณี ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ภายหลังจากการทรงผนวช พระองค์ได้รับการเฉลิมพระนามาภิไธยขึ้นเป็น **สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพินิตประชานาถ** เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๐ โดยทรงกำกับราชการกรมมหาดเล็ก กรมพระคลังมหาสมบัติ และกรมทหารบกวังหน้า^[๒]

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตภายหลังทรงเสด็จออกทอดพระเนตรสุริยุปราคา โดยก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะสวรรคตนั้น ได้มีพระราชหัตถเลขาไว้ว่า "พระราชดำริทรงเห็นว่า เจ้านายซึ่งจะสืบพระราชวงศ์ต่อไปภายหน้า พระเจ้าน้องยา

เธอก็ได้ พระเจ้าลูกยาเธอก็ได้ พระเจ้าหลานเธอก็ได้ ให้ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ปรึกษากันจงพร้อม สุดแล้วแต่จะเห็นดีพร้อมกันเถิด ท่านผู้ใดมีปรีชาควรจะรักษาแผ่นดินได้ก็ให้เลือกดูตามสมควร" ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเสด็จสวรรคต จึงได้มีการประชุมปรึกษาเรื่องการถวายสิริราชสมบัติแก่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ ซึ่งในที่ประชุมนั้นประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ โดยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ได้เสนอสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิศประชา นารถ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งในที่ประชุมนั้นมีความเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ ดังนั้น พระองค์จึงได้รับการทูลเชิญให้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระราชบิดา^[๓] โดยในขณะนั้น ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา ดังนั้น จึงได้แต่งตั้งเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จนกว่าพระองค์จะทรงมีพระชนมพรรษครบ ๒๐ พรรษา โดยทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑ โดยได้รับการเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว** โดยมีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า

"พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บวรรัตนราชรังวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ จักรีบรมนาถ อติศวรรราชรามวรัญกูร สุภาธิการรังสฤษดิ์ ธิญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรพวงค์ มหาชนโตมางคประนตบาท บงกชยุคล ประสิทธิสรพศุภผลอุดม บรมสุขุมมालย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยวิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิษฐศักดิ์สมญาพิณิตประชา นารถ เปรมกระมลชติยราชประยูร มูลมุขราชดิลก มหาปรีวาร นายกอนันต มหันตวรฤทธิเดช สรรวิเศษสิรินทร อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ ประสิทธิ์วรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตรดิฉัตร สิริรัตโนปลักษณ์มหาบรมราชาภิเษกาภิลิต สรรพทศทิศวิชิตชัย สกลมโหสวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทร มหารามาทิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชาวศรัย พุทธาทิตยรัตนสรณารักษ์ อดุลยศักดิ์อรรคนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสิตลหฤทัย อโนปมัยบุญการสกลไพศาล มหารัษฎาธิบดินทร ปรมินทรธรรมิกหาราชอิราช บรมนาถบพิตร พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว"

เมื่อพระองค์ทรงมีพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา จึงทรงลาผนวชเป็นพระภิกษุ และได้มีการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ โดยได้รับการเฉลิมพระปรมาภิไธยในครั้งนั้นว่า **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** โดยมีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า

"พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บวรรัตนราชรังวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรชติยราชนิกรโธม จาตุรันบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ จักรีบรมนาถ อติศวรรราชรามวรัญกูร สุภาธิการรังสฤษดิ์ ธิญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรพวงค์ มหาชนโตมางคประนตบาท บงกชยุคล ประสิทธิสรพศุภผลอุดม บรมสุขุมมालย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยวิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิษฐศักดิ์สมญาพิณิตประชา นารถ เปรมกระมลชติยราชประยูร มูลมุขราชดิลก มหาปรีวาร นายกอนันต มหันตวรฤทธิเดช สรรวิเศษสิรินทร อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ ประสิทธิ์วรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตรดิฉัตร สิริรัตโนปลักษณ์มหาบรมราชาภิเษกาภิลิต สรรพทศทิศวิชิตชัย สกลมโหสวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทร มหารามาทิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชาวศรัย พุทธาทิตยรัตนสรณารักษ์ อดุลยศักดิ์อรรคนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสิตลหฤทัย อโนปมัยบุญการสกลไพศาล มหารัษฎาธิบดินทร ปรมินทรธรรมิกหาราชอิราช บรมนาถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตด้วยโรคพระวัณโรค เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เวลา ๒.๔๕ นาฬิกา รวมพระชนมายุได้ ๕๘ พรรษา

พระราชลัญจกรประจำพระองค์

พระราชลัญจกรประจำรัชกาลที่ ๕

พระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นตรางา ลักษณะกลมรี กว้าง ๕.๕ ซม. ยาว ๖.๘ ซม. โดยมีตรา พระเกี้ยว หรือ พระจุลมงกุฏ ซึ่งประดิษฐานบนพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น มีฉัตรบริวารตั้งขนาบทั้ง ๒ ข้าง ถัดออกไปจะมีพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น ทางด้านซ้ายวางสมุดตำรา และทางด้านขวาว่างพระแว่นสุริยกานต์เพชร โดยพระราชลัญจกรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการเจริญรอยจำลองมาจากพระราชลัญจกรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การสร้างพระราชลัญจกรประจำพระองค์นั้น จะใช้แนวคิดจากพระบรมนามาภิไธยก่อนทรงราชย์ นั่นคือ "จุฬาลงกรณ์" ซึ่งแปลว่า เครื่องประดับศีรษะ หรือ จุลมงกุฏ ดังนั้น จึงเลือกใช้ พระเกี้ยว หรือ จุลมงกุฏ มาใช้เป็นพระราชลัญจกรประจำพระองค์

พระมเหสี พระราชินี เจ้าจอม พระราชโอรส และ พระราชธิดา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมเหสี และ เจ้าจอม รวมทั้งหมด ๙๒ พระองค์ โดย ๓๖ พระองค์มีพระราชโอรส-ธิดา อีก ๕๖ พระองค์ไม่มี และพระองค์ทรงมีพระราชโอรส-ธิดา รวมทั้งสิ้น ๗๗ พระองค์

ดูเพิ่ม พระมเหสี เจ้าจอม พระราชโอรส และ พระราชธิดา ในพระพุทธเจ้าหลวง

พระราชกรณียกิจที่สำคัญ

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของรัชกาลที่ ๕ ได้แก่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีเลิกทาส การป้องกันการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และจักรวรรดิอังกฤษ ได้มีการประกาศออกมาให้มีการนับถือศาสนาโดยอิสระในประเทศ โดยบุคคลศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามสามารถปฏิบัติการณ์ในศาสนาได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ได้มีมีการนำระบบจากทางยุโรปมาใช้ในประเทศไทย ได้แก่ระบบการใช้นับัตรและเหรียญบาท ใช้ระบบเขตการปกครองใหม่ เช่น มณฑลเทศาภิบาล จังหวัดและอำเภอ และได้มีการสร้างรถไฟ สายแรก คือ กรุงเทพฯ ถึง เมืองนครราชสีมา ลงวันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ.๑๐๙ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๓ นอกจากนี้ได้มีงานพระราชนิพนธ์ ที่สำคัญ

การเสียดินแดน

ภาพการรบระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๒๒ ที่ปากน้ำเมืองสมุทรปราการ ซึ่งนำไปสู่การเสียดินแดนของไทยให้แก่ฝรั่งเศสเป็นจำนวนมาก

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ป้อมพระจุลจอมเกล้า ปากน้ำเมืองสมุทรปราการ

การเสียดินแดนให้ฝรั่งเศส

- ครั้งที่ ๑ เสียดินแดนเขมรส่วนนอก เนื้อที่ประมาณ ๑๒๓,๐๕๐ ตารางกิโลเมตร และเกาะอีก ๖ เกาะ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๔๑๐
- ครั้งที่ ๒ เสียดินแดนจักรล้านช้าง (หรือหัวเมืองลาว) โดยยึดเอาดินแดนสิบสองจุไทย และได้อ้างว่าดินแดนหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์ เคยเป็นประเทศราชของญวนและเขมรมาก่อน จึงบีบบังคับเอาดินแดนเพิ่มอีก เนื้อที่ประมาณ ๓๒๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๓๑ ฝรั่งเศสข่มเหงไทยอย่างรุนแรงโดยส่งเรือรบล่วงเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อถึงป้อมพระจุลจอมเกล้า ฝ่ายไทยยิงปืนไม่บรรจุกระสุน ๓ นัดเพื่อเตือนให้ออกไป แต่ทางฝรั่งเศสกลับระดมยิงปืนใหญ่เข้ามาเป็นอันมาก เกิดการรบกันพักหนึ่ง ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสนำเรือรบมาทอดสมอ หน้าสถานทูตของตนในกรุงเทพฯ ได้สำเร็จ (ทั้งนี้ประเทศอังกฤษ ได้ส่งเรือรบ

เข้ามาลอมล้าอยู่ ๒ ลำ ที่อ่าวไทยเช่นกัน แต่มิได้ช่วยปกป้องไทยแต่อย่างใด) ฝรั่งเศสยื่นคำขาดให้ไทย ๓ ข้อ ให้ตอบใน ๔๘ ชั่วโมง เนื้อหา คือ

ให้ไทยใช้ค่าเสียหายสามล้านแฟรงค์ โดยจ่ายเป็นเหรียญนจากเงินถุงแดง พร้อมส่งเชลยให้สถานทูตฝรั่งเศสแถวบางรัก

ให้ยกดินแดนบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและเกาะต่างๆ ในแม่น้ำด้วย

ให้ถอนทัพไทยจากฝั่งแม่น้ำโขงออกให้หมดและไม่สร้างสถานที่สำหรับการทหาร ในระยะ ๒๕ กิโลเมตร ทางฝ่ายไทยไม่ยอมรับในข้อ ๒ ฝรั่งเศสจึงส่งกองทัพมาปิดอ่าวไทย เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม - ๓ สิงหาคม ๒๔๓๖ และยึดเอาจังหวัดจันทบุรีกับจังหวัดตราดไว้ เพื่อบังคับให้ไทยทำตาม

- ไทยเสียเนื้อที่ประมาณ ๕๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ให้แก่ฝรั่งเศส ในวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ และฝรั่งเศสได้ยึดเอาจันทบุรีกับตราด ไว้ต่ออีก นานถึง ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๓๖ - พ.ศ. ๒๔๔๗)
- ปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ไทยต้องทำสัญญายกดินแดนให้ฝรั่งเศสอีก คือ ยกจังหวัดตราดและเกาะใต้แหลมสิงห์ลงไป (มีเกาะช้างเป็นต้น) ไปถึง ประจันตคีรีเขตร (เกาะกง) ดังนั้นฝรั่งเศสจึงถอนกำลังจากจันทบุรีไปตั้งที่ตราด ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗
- วันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ไทยต้องยกดินแดนมณฑลบูรพา คือเขมรส่วนใน ได้แก่เสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ ให้ฝรั่งเศสอีก ฝรั่งเศสจึงคืนจังหวัดตราดให้ไทย รวมถึงเกาะทั้งหลายจนถึงเกาะกูด

รวมแล้วในคราวนี้ ไทยเสียเนื้อที่ประมาณ ๖๖,๕๕๕ ตารางกิโลเมตร

และไทยการเสียดินแดนอีกครั้งทางด้านขวาของแม่น้ำโขง คืออาณาเขตเมืองหลวงพระบาง ในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๐

การเสียดินแดนให้อังกฤษ

เสียดินแดน รัฐไทรบุรี รัฐกลันตัน รัฐตรังกานู และรัฐปะลิส ให้อังกฤษ เมื่อ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ (นับอย่างใหม่ พ.ศ. ๒๔๕๒) เพื่อขอกู้เงิน ๔ ล้านปอนด์ทองคำอัตราดอกเบี้ย ๔% ต่อปี มีเวลาชำระหนี้ ๔๐ ปี

สถาปนา**พระองค์เจ้ายิ่งยศ** พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น **กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ** พระมหาอุปราชา

พ.ศ. ๒๔๑๒

มีนาคม พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามขึ้นสำหรับเป็นวัดประจำรัชกาล

พ.ศ. ๒๔๑๓

เสด็จประพาสสิงคโปร์และชวาเป็นครั้งแรก
ยกเลิกการไถ้ฝมทรงมหาดไทย
เสด็จประพาส อินเดีย (ปลายปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ต่อปี พ.ศ. ๒๔๑๕)

พ.ศ. ๒๔๑๔

ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง สำหรับสอนบุตรหลานของเจ้านายและขุนนาง

พ.ศ. ๒๔๑๕

เริ่มปรับปรุงการทหารครั้งใหญ่
เริ่มใช้เสื่อราชประแตน

พ.ศ. ๒๔๑๖

ทรงมีพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา สามารถปกครองแผ่นดินโดยพระองค์เอง
ทรงผนวช
๑๖ ตุลาคม พระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒
สถาปนา **เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์** เป็น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
โปรดเกล้าฯ ให้เลิกประเพณีหมอบคลาน เวลาเข้าเฝ้า
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์

พ.ศ. ๒๔๑๗

โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน หรือ รัฐมนตรีสภา และองคมนตรีสภา
วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ ปีมะแม ออกพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาส ลูกไท
กำเนิดโรงเรียนสตรีวังหลัง
ใช้เงินอัฐกระดาศ แทนเหรียญทองแดง
ตั้งพิพิธภัณฑสถาน

พ.ศ. ๒๔๑๘

สงครามปราบฮ่อ ครั้งแรก
เริ่มการโทรเลขครั้งแรกระหว่างกรุงเทพ - สมุทรปราการ

พ.ศ. ๒๔๒๔

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๑๐๐ ปี

พ.ศ. ๒๔๒๕

พ.ศ. ๒๔๒๖

ตั้งกรมไปรษณีย์ เริ่มเปิดบริการไปรษณีย์ครั้งแรกในพระนคร
ตั้งกรมโทรเลข
สงครามปราบฮ่อ ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๒๗

โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วๆ ไป ตามวัดต่างๆ เริ่มแห่งแรกที่ วัดมหารณพาราม

พ.ศ. ๒๔๒๙

โปรดเกล้าฯ ให้เลิกตำแหน่งพระมหากษัตริย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ทรงประกาศตั้งตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร ขึ้น และทรงสถาปนาเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
เป็นสยามมกุฎราชกุมารเป็นพระองค์แรก
สงครามปราบฮ่อ ครั้งที่ ๓
ไทยสมัครเข้าเป็นภาคีสหภาพไปรษณีย์สากล

พ.ศ. ๒๔๓๐

ตั้งกรมยุทธนาธิการทหาร (กระทรวงกลาโหม)
ตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก เมื่อ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๐
ตั้งกระทรวงธรรมการ
สงครามปราบฮ่อ ครั้งที่ ๔

พ.ศ. ๒๔๓๑

ทรงเริ่มการทดลองจัดการปกครองส่วนกลางแผนใหม่
เริ่มดำเนินการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นครั้งแรก สำเร็จออกมา ๓๙ เล่ม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖
ใช้รัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.) เป็นศักราชในราชการ
ตั้งกรมพยาบาล เปิดโรงพยาบาลศิริราช
ตราพระราชบัญญัติ เลิกวิธีพิจารณาโทษตามแบบจารีตนครบาล
เสียดินแดน แคว้นสิบสองจุไทให้ฝรั่งเศส

พ.ศ. ๒๔๓๒

เริ่มใช้วันทางสุริยคติในราชการ

พ.ศ. ๒๔๓๓

เสียฝั่งซ้ายแม่น้ำสาละวิน ให้กับประเทศอังกฤษ เป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ทางด้าน
รัฐศาสตร์ เศรษฐกิจและทรัพยากร อันอุดมด้วยดินแดนผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ยิ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๔

ตั้งกระทรวงยุติธรรม
ตั้งกรมรถไฟ และเริ่มก่อสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพ - นครราชสีมา

พ.ศ. ๒๔๓๕

โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๓๕

ตั้งศาลโบริสภา (ศาลแขวง)
ส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาทหารในยุโรป รุ่นแรก
โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้ง โรงเรียนฝึกหัดครู ปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๕

พ.ศ. ๒๔๓๖

ให้เอกชนเปิดเดินรถไฟสายปากน้ำ เมื่อ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖
ฉลองพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ครั้งแรก
ตั้งมหาวิทยาลัย
ตั้งสภาอุณาโลมแดง (สภากาชาดไทย)
เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส

ตั้งโรงเรียนวัดบวรนิเวศเมื่อ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๖

พ.ศ. ๒๔๓๗

ทรงสถาปนาเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เป็นสยามมกุฎราชกุมาร
เริ่มจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล
ตั้งโรงไฟฟ้า เริ่มกิจการรกราง ไฟฟ้าอย่างแท้จริงแม้จะได้เริ่มการใช้รกรางไฟฟ้าเมื่อ
๑ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๙๓ (นับอย่างเก่าต้อง ร.ศ. ๑๑๑ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๕) โดยที่เจ้าฟ้า
มหาวชิราวุธได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ร.ศ.๑๑๑

พ.ศ. ๒๔๓๗

โปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงพิเศษไปจัดการศาลตามหัวเมือง
จัดทำงบประมาณแผ่นดินครั้งแรก
ตั้งโรงเรียนฝึกหัดวิชาแพทย์ และผดุงครรภ์

พ.ศ. ๒๔๓๙

โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัยขึ้นปรากฏรายละเอียดในราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๑๓ หน้า ๒๖๙ ลงวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๓๙ (รศ. ๑๑๕)
สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เสด็จเปิดโรงเรียนในวันที่ ๒๓
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ (รศ.๑๑๖)

พ.ศ. ๒๔๔๐

เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก ปีระกา
ตราข้อบังคับลักษณะปกครองหัวเมือง
ตั้งโรงเรียนสอนวิชากฎหมาย
เริ่มการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปเรียนในยุโรป ปีละ ๒ ทุน

พ.ศ. ๒๔๔๑

ตั้งกรมเสนาธิการทหารบก
รวมกรมไปรษณีย์และกรมโทรเลขเป็นกรมเดียวกัน
กำเนิดเหรียญ "สตางค์" รุ่นแรก โดยใช้ทองขาว (निकเกิ้ล ราคา ๒๐ สตางค์ ๑๐ สตางค์ ๕ สตางค์ และ ๒ ๑/๒ สตางค์ แต่ไม่เป็นที่นิยมเพราะใช้ยาก

พ.ศ. ๒๔๔๒

เริ่มจัดตั้งกองทหารตามหัวเมือง
เริ่มสร้างวัดเบญจมบพิตร
ได้พระบรมสารีริกธาตุจากอินเดีย
ทำสนธิสัญญากำหนดสิทธิจดทะเบียนคนในบังคับอังกฤษ

พ.ศ. ๒๔๔๔

ตั้งโรงเรียนนายร้อยตำรวจที่นครราชสีมา
เปิดการเดินรถไฟหลวง สายกรุงเทพ - นครราชสีมา เมื่อ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๓
หล่อพระพุทธรชินราชจำลอง
บริษัทสยามไฟฟ้า ได้รับสัมปทานจำหน่ายไฟฟ้า เริ่มจุดโคมไฟตามถนนหลวง
เกิดกบฏเงี้ยวที่เมืองแพร่ ฝิบุญที่อุบลราชธานี และ กบฏแขก ๗ หัวเมืองที่ปัตตานี เพื่อต่อต้านการปกครองแบบเทศาภิบาล

พ.ศ. ๒๔๔๕

ตั้งกรมธนบัตร เริ่มใช้ธนบัตรครั้งแรก
ตราพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ. ๑๒๑
ตั้งสามัคยาจารย์สมาคม
ตั้งโอสถศาลา
ปราบกบฏเงี้ยวที่เมืองแพร่ ปราบฝิบุญอุบลราชธานี และ กบฏแขก ๗ หัวเมืองปัตตานี
สำเร็จ และได้มีการปลดเจ้าเมืองแพร่ เจ้าเมืองปัตตานี หนองจิก รามัน สายบุรี ยะลา ระแงะ
ออกจากตำแหน่ง พร้อมส่งไปจองจำเจ้าเมืองปัตตานีในหลุมที่พิษณุโลก ภายหลังได้ปล่อยตัว
ออกไปตามแรงกดดันของอังกฤษ

พ.ศ. ๒๔๔๖

เปิดการเดินรถไฟหลวงสายใต้ ระหว่างกรุงเทพ-เพชรบุรี เมื่อ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๖

พ.ศ. ๒๔๔๗

เสียดินแดนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส ตรงหัวเมืองจำปาศักดิ์ (ตรงข้ามเมืองปากเซ)
และ หัวเมืองไชยบุรี - ปากลาย (ตรงข้ามหลวงพระบาง)

พ.ศ. ๒๔๔๘

เสด็จประพาสต้นครั้งแรก
ทำอนุสัญญากำหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศส

พ.ศ. ๒๔๔๘

ตราพระราชบัญญัติทาส รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๔
ประกาศให้ลูกทาสเป็นไททั้งหมด ด้วยพระราชบัญญัติลักษณะทาส รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๐
ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ให้เป็นวันที่ทาสหมดสิ้นจากราชอาณาจักรไทย
ตั้งหอสมุดสำหรับพระนคร
ตราพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ฉบับแรก
ทำอนุสัญญากำหนดสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับเดนมาร์ก และอิตาลี
ทดลองจัดสุขาภิบาลที่ตำบลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสาคร

พ.ศ. ๒๔๔๙

เสด็จประพาสต้นครั้งหลัง
เปิดโรงเรียนนายเรือ ที่พระราชวังเดิม เมื่อ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๙
เสียมณฑลบูรพา (เสียมราชู พระตะบอง ศรีโสภณ) ให้ฝรั่งเศส เมื่อ ๒๓ มีนาคม พ.ศ.
๒๔๔๙ เพื่อแลกกับจันทบุรีและด่านซ้ายคืนมา

พ.ศ. ๒๔๕๐

เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ปีมะแม เพื่อรักษาพระโรควัณโรค
จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวครั้งแรก
เปิดการเดินทางไฟหลวง สายกรุงเทพ - ฉะเชิงเทรา เมื่อ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐ (นับ
อย่างใหม่ต้อง พ.ศ. ๒๔๕๑)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ. ๒๔๕๑

จัดการสุขาภิบาลตามหัวเมืองทั่วไป

ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗

เลิกใช้เงินพดด้วง

ตราพระราชบัญญัติทองคำ ร.ศ. ๑๒๗ ใช้ทองคำเป็นมาตรฐานเงินตราแบบสากล โดยให้จ่ายเงินตราต่างประเทศที่เข้ามาตราทองคำแทนการ** ออกเหรียญ ๑๐ บาททองคำตราครุฑ

สร้างพระบรมรูปทรงม้า เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองราชสมบัติ ๔๐ ปี วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ตรงกับวันพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก โดยจ้างช่างที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้ทำหล่อด้วยโลหะชนิดทองสัมฤทธิ์นำมา ติดกับทองสัมฤทธิ์เหมือนกันหนาประมาณ ๒๕ เซนติเมตร เป็นที่ม้ายืน โดยส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๔๕๑ และได้ประดิษฐานบนแท่นหินอ่อน อันเป็นแท่นรอง สูงประมาณ ๖ เมตร กว้าง ๒ เมตรครึ่ง ยาว ๕ เมตร

พ.ศ. ๒๔๕๒

เลิกใช้เงินเฟื้อง ชีก เสี้ยวอัฐ โสฬส

เริ่มกิจการประปา

พ.ศ. ๒๔๕๓

มีการแสดงกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นครั้งแรก

เสด็จสวรรคต เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๑ แรม ๕ ค่ำ ปีจอ ตรงกับวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อเวลา ๒ ยาม ๔๕ นาที (๐ นาฬิกา ๔๕ นาที) ที่พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ด้วยพระโรควิฤกษ์พิการซึ่งแสดงอาการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๔๘ พระชนมายุได้ ๕๘ พรรษา รวมครองราชสมบัติ ๔๒ ปี

พระราชนิพนธ์

ทรงมีพระราชนิพนธ์ ทั้งหมด ๑๐ เรื่อง

ไกลบ้าน

เงาะป่า

นิตราชาคริต

อาบู่หะซัน

พระราชพิธีสิบสองเดือน

กาพย์เห่เรือ

คำเจรจาละครเรื่องอิเหนา

ตำรากับข้าวฝรั่ง

พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี

โคลงบรรยายภาพรามเกียรติ์

การปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕

(เปลี่ยนทางมาจาก การเปลี่ยนระบอบการปกครองไทย)

หนังสือพิมพ์ รายงานเหตุการณ์

การปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ คือการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยคณะราษฎร ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

การเตรียมการเปลี่ยนแปลง

กองกำลังของคณะราษฎร ถ้าย ฌ บริเวณหน้าวังปารุสกวัน

คณะราษฎรได้มีการประชุมเตรียมการหลายครั้ง รวมถึงได้มีการล้มเลิกแผนการบางแผนการ เช่น การเข้ายึดอำนาจในวันพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาซึ่งตรงกับวันที่ ๑๖ มิถุนายน แต่เนื่องจากมีความเสี่ยงสูง จนกระทั่งสุดท้ายได้ข้อสรุปว่าจะดำเนินการในเช้าวันศุกร์ที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นช่วงที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับที่วังไกลกังวล ทำให้เหลือข้าราชการเพียงไม่กี่คนอยู่ในกรุงเทพฯ

ในการวางแผนดังกล่าวกระทำที่บ้าน ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี ในวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยมีเป้าหมายสำคัญในการวางแผนควบคุมสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร โดยมีการเลื่อนวันเข้าดำเนินการหลายครั้งเพื่อความพร้อม

ประชาชนหลังไหลเข้ามาดูเหตุการณ์ ณ ลานพระราชวังดุสิต

หลังจากนั้นยังได้มีการประชุมกำหนดแผนการเพิ่มเติมอีกที่บ้านพระยาทรงสุรเดช โดยมีการวางแผนว่าในวันที่ ๒๔ มิถุนายน จะดำเนินการอย่างไร และมีการแบ่งงานให้แก่แต่ละกลุ่ม แบ่งออกเป็น ๔ หน่วยด้วยกัน คือ

- หน่วยที่ ๑ ทำหน้าที่ทำลายการสื่อสารและการคมนาคมที่สำคัญ เช่น โทรศัพท์ โทรเลข ดำเนินการโดยทั้งฝ่ายทหารบกและพลเรือน ทหารบกจะทำการตัดสายโทรศัพท์ของทหาร ส่วนโทรศัพท์กลางที่วัด

เลียบบมี นายควง อภัยวงศ์ นายประจวบ บุณนาค นายวิลาศ โอสถานนท์ ดำเนินการ โดยมีทหารเรือทำหน้าที่อารักขา ส่วนสายโทรศัพท์และสายโทรเลขตามทางรถไฟและกรมไปรษณีย์เป็นหน้าที่ของ หลวงสุนทรเทพหัสติน หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ เป็นต้น ซึ่งหน่วยนี้ยังรับผิดชอบคอยกันมิให้รถไฟจากต่างจังหวัดแล่นเข้ามาด้วย โดยเริ่มงานตั้งแต่วันที่ ๐๖.๐๐ น.

- หน่วยที่ ๒ เป็นหน่วยเผ่าคุ้ม โดยมากเป็นฝ่ายพลเรือนผสมกับทหาร ทำหน้าที่ควบคุมตัวเจ้านายและบุคคลสำคัญต่าง ๆ เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต จากวังสวนผักกาดมายังพระที่นั่งอนันตสมาคม พระประยูทธอริยัน จากกรมทหารบางซื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการวางแผนให้เตรียมรถยนต์สำหรับลากปืนใหญ่มาตั้งเตรียมพร้อมไว้ โดยทำที่ท่าเป็นตรวจตรารถยนต์อีกด้วย โดยหน่วยนี้ดำเนินงานโดย นายทวี บุญยเกตุ นายจรูญ สืบแสง นายตั้ว ลพานุกรม หลวงอำนวยสงคราม เป็นต้น โดยฝ่ายนี้เริ่มงานตั้งแต่วันที่ ๐๑.๐๐ น.
- หน่วยที่ ๓ เป็นหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนย้ายกำลัง ซึ่งทำหน้าที่ประสานทั้งฝ่ายทหารบกและทหารเรือ เช่น ทหารเรือจะติดไฟเรือรบ และเรือยามฝั่ง ออกเตรียมปฏิบัติการตามลำน้ำได้ทันที
- หน่วยที่ ๔ เป็นฝ่าย " มั่นสมอง " มี นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า ทำหน้าที่ร่างคำแถลงการณ์ร่างรัฐธรรมนูญ และหลักกฎหมายปกครองประเทศต่าง ๆ รวมทั้งการเจรจากับต่างประเทศเพื่อทำความเข้าใจภายหลังการปฏิบัติการสำเร็จแล้ว

แม้ว่าทางคณะราษฎรจะพยายามที่ทำลายหลักฐานต่าง ๆ แล้ว ยังมีข่าวลือรอดไปยังทางตำรวจ ซึ่งได้ออกหมายจับกลุ่มผู้ก่อการ ๔ คน คือ หลวงประดิษฐมนูธรรม พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี และ นายตั้ว ลพานุกรม อย่างไรก็ตามเมื่อนำเข้าแจ้งแก่สมเด็จพระนครสวรรค์ วรพินิต ก็ถูกระงับเรื่องไว้ก่อน เนื่องจากไม่ทรงเห็นว่าน่าจะเป็นอันตราย และให้ทำการสืบสวนให้ชัดเจนก่อน

การยึดอำนาจในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

หมุด ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ มีข้อความว่า "...ณ ที่นี้ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลาบ่ายรุ่ง คณะราษฎร ได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญ เพื่อความเจริญของชาติ"

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎร ได้ใช้กลลวง นำทหารบกและทหารเรือมารวมตัวกัน บริเวณรอบ พระที่นั่งอนันตสมาคม ประมาณ ๒๐๐๐ คน ตั้งแต่เวลาประมาณ ๕ นาฬิกา โดยอ้างว่าเป็นการ

สวนสนาม จากนั้นนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ได้อ่าน ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ ๑ ณ บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า เสมือน ประกาศยึดอำนาจการปกครอง ก่อนจะนำกำลังแยกย้ายไปปฏิบัติการต่อไป

หลักฐานประวัติศาสตร์ในเหตุการณ์ครั้งนี้ เป็นหมุดทองเหลือง ฝังอยู่กับพื้นถนน บนลานพระบรมรูปทรงม้า ด้านสนามเสือป่า

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์สังคม

อาจกล่าวได้ว่า "กบฏ ร.ศ. ๑๓๐" เป็นแรงขับเคลื่อนให้คณะราษฎร ก่อการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยภายหลังการยึดอำนาจแล้ว พระยาพลพลพยุหเสนาได้เชิญผู้นำการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ไปพบและกล่าวกับ ขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) ว่า "ถ้าไม่มีคณะคุณ ก็เห็นจะไม่มีคณะผม" และหลวงประดิษมนูธรรมก็ได้กล่าวในโอกาสเดียวกันว่า "พวกผมถือว่าการปฏิวัติครั้งนี้เป็นการกระทำต่อเนื่องจากการกระทำเมื่อ ร.ศ. ๑๓๐"

อ้างอิง

สมบัติ อารังธวงค์. *การเมืองการปกครองไทย: พ.ศ. ๑๗๖๒ - ๒๕๐๐*. สำนักพิมพ์เสมาธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พ.ศ. ๒๕๔๙.

๑. ^ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "ประวัติการเมืองไทย ๒๔๗๕-๒๕๐๐" มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พ.ศ. ๒๕๔๙

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ข้อมูลส่วนพระองค์

พระบรมนามาภิไธย	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช
พระปรมาภิไธย	พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร
วันพระราชสมภพ	๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ วันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ นพศก
พระอิสริยยศ	จอมทัพไทย
พระราชบิดา	สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
พระราชมารดา	สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
พระมเหสี	สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
พระราชบุตร	- ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี - สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

การครองราชย์

ราชวงศ์	ราชวงศ์จักรี
ทรงราชย์	๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙
พิธีบรมราชาภิเษก	๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓

รัชกาลก่อนหน้า	พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
วัดประจำรัชกาล	วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ จนถึงปัจจุบัน ทรงพระสถานะประมุขแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร โดยมีสถิติว่าทรงเป็นประมุขแห่งรัฐที่มีพระชนมชีพอยู่และทรงอยู่ในตำแหน่งยาวนานที่สุดในโลก

พระองค์ได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า **สมเด็จพระภัทรมหาราช** มีความหมายว่า **พระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐยิ่ง** ต่อมามีการถวายพระราชสมัญญาใหม่ว่า **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ และ **พระภูมิพลมหาราช** อนุโลมตามธรรมเนียมเช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงได้รับพระราชสมัญญาว่า **พระปิยมหาราช** อนึ่ง ประชาชนทั่วไปนิยมเรียกพระองค์ว่า **ในหลวง** คำดังกล่าวคาดว่าย่อมาจาก "ใน (พระบรมมหาราชวัง) หลวง" บ้างก็ว่าเพี้ยนมาจากคำว่า "นายหลวง" ซึ่งแปลว่าเจ้านายผู้เป็นใหญ่

พระราชประวัติ

พระบรมฉายาลักษณ์ **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(ขวา) สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี(กลาง) และ พระเชษฐาธิราช** ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยมี กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ทรงเป็นผู้ฉายพระรูป สามารถเห็นพระองค์ในกระจกด้านหลัง ซึ่งพระองค์ได้ประทับนั่งอยู่ ตรงข้าม และสมเด็จพระเจ้านั้นพระองค์ได้ประทับอยู่ทางซ้ายติดกับพระเชษฐาธิราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จพระราชสมภพในราชสกุลมหิดล อันเป็นสายหนึ่งในพระบรมราชจักรีวงศ์ พระราชสมภพ ณ โรงพยาบาลเม้าท์ออเพอริ่ง เมืองเคมบริดจ์ มลรัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่จันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จุลศักราช ๑๒๘๙ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เหตุที่พระราชสมภพในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากพระบรมราชชนกและพระบรมราชชนนี กำลังทรงศึกษาวิชาการอยู่ที่นั่น ใกล้สถานที่พระราชสมภพ มีจัตุรัสแห่งหนึ่งซึ่งนายกเทศมนตรีเมืองเคมบริดจ์ ขอพระราชทานพระนามว่า “จัตุรัสภูมิพลอดุลยเดช” (King Bhumibol Adulyadej Square) เพื่อเป็นเกียรติแก่เมืองเคมบริดจ์ และโรงพยาบาลอันเป็นที่พระราชสมภพ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬา

ภรณ์วลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้เสด็จไปทรงรับมอบในพิธีอุทิศจตุรัสเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๓ ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงเปิดผ้าแพรคลุมป้ายแผ่นจารึกพระราชประวัติ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕^[๒]

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นพระโอรสองค์ที่ ๓ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) และหม่อมสังวาล ตละภักฎ์ (ชูกระมล) (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) ทรงมีพระนามขณะนั้นว่า *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช* ทรงมีพระเชษฐภคินีและสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา อานันทมหิดล สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงออกพระนามเรียกพระองค์เป็นการลำลองว่า **เล็ก** ^[๓]

พระนาม ภูมิพลอดุลยเดช ได้รับพระราชทานทางโทรเลขจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยทรงกำกับตัวสะกดภาษาอังกฤษว่า *Bhumibala Aduladeja* โดยในระยะแรกสะกดเป็นภาษาไทยว่า "ภูมิพลอดุลยเดช" ต่อมาทรงเขียนว่า "ภูมิพลอดุลยเดช" ทรงเขียนทั้งสองแบบ จนมานิยมใช้แบบหลัง ซึ่งมีตัว "ย" สะกด มาจนถึงปัจจุบัน ^[๓]

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้เสด็จกลับสู่ประเทศไทยพร้อมพระบรมราชชนก ซึ่งทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยม มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระพี่นางเธอ และสมเด็จพระเชษฐาธิราช โดยประทับ ณ วังสระปทุม ต่อมาวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระบรมราชชนกสวรรคต ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุไม่ถึง ๒ ปี

พระราชวงศ์ไทย

- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
- สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
- ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี
- คุณพลอยไพลิน เจนเซน
- คุณพุ่ม เจนเซน
- คุณสิริกิติยา เจนเซน
- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร
- พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
- พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์
- พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
- พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์
- พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ
- สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริ โสภภาพันณวดี
- สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

- ท่านผู้หญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดา มาตุ

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อเจริญพระชนมายุได้ ๕ ปี เสด็จเข้าศึกษาที่โรงเรียนมาแตร์เดอี จนถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมด้วยพระบรมราชชนนี พระเชษฐภคินี และสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เพื่อการศึกษาและพระพลานามัยของ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช จากนั้นทรงเข้าศึกษาต่อชั้นประถมศึกษา ณ โรงเรียนเมียร์มองต์ เมืองโลซาน ใน เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ทรงศึกษาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และภาษาอังกฤษ แล้วทรงเข้าชั้น มัธยมศึกษาในโรงเรียนเอกอล นูเวล เดอ ลา ซืออิส โรมองต์ เมืองแซลลี-ซีอ-โลซาน

พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ผู้เป็นพระบรมเชษฐาธิราช เสด็จขึ้นครองราชย์เป็น พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรี ทรงได้รับการสถาปนาฐานันดรศักดิ์เป็น *สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช* เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้โดยเสด็จฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัตประเทศไทย เป็นเวลา ๒ เดือน โดยประทับที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต จากนั้นเสด็จกลับไปศึกษา ต่อที่สวิตเซอร์แลนด์จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงรับประกาศนียบัตรทางอักษรศาสตร์ จากโรงเรียนยิมนาส คลาซิค กังโตนาล แล้วทรงเข้าศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยโลซาน แผนกวิทยาศาสตร์ โดยเสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นครั้งที่สอง ประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

เสด็จขึ้นครองราชย์

ดูบทความหลักที่ เหตุการณ์สวรรคตของรัชกาลที่ ๘

วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตอย่างกะทันหัน โดยต้องพระแสงปืนที่พระกระหม่อม ณ พระที่นั่งบรมพิมาน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้ตัดสินพระทัยรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ สืบราชสันตติวงศ์ในวัน เดียวกันนั้น แต่เนื่องจากยังมีพระราชกิจด้านการศึกษา จึงทรงอัญเชิญประชาชนชาวไทย เสด็จพระราชดำเนิน ไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยแห่งเดิม แต่เปลี่ยนสาขาจากวิทยาศาสตร์ ไปเป็นสังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ และ รัฐศาสตร์ ซึ่งจำเป็นสำหรับตำแหน่งประมุขของประเทศ

การตัดสินพระทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงแต่ทำให้ประเทศไทยและคนไทยคลาย ความโศกเศร้า จากการทำที่ต้องเสียดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเท่านั้น แต่ยังทำให้ประเทศไทย ได้พระเจ้ายู่หัวพระองค์ใหม่ ที่ทรงมีพระราชปณิธานอันแน่วแน่ ที่จะอุทิศพระวรกายและพระราชหฤทัยเพื่อ ประโยชน์สุขของประชาชน

ทรงตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เดิมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชหฤทัยว่า จะทรงครองราชสมบัติเฉพาะในช่วงการจัดงานพระบรมศพของพระบรมเชษฐาเท่านั้น เพราะยังทรงพระเยาว์และไม่เคยเตรียมพระองค์ในการเป็นพระมหากษัตริย์มาก่อน เหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินไปยังสนามบินดอนเมือง เพื่อทรงศึกษาเพิ่มเติมที่สวีตเซอร์แลนด์ ทรงได้ยินเสียงราษฎรคนหนึ่งตะโกนลั่นว่า "ในหลวง อย่าทิ้งประชาชน" ทำให้ทรงนึกตอบบุคคลผู้นั้นในพระราชหฤทัยว่า "ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะทิ้งประชาชนอย่างไรได้" เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ใจว่าต่อมาอีกประมาณ ๒๐ ปี ขณะทรงเยี่ยมราษฎรในต่างจังหวัด ทรงได้พบชายผู้ร้องตะโกนคนนั้น ชายผู้นั้นกราบบังคมทูลว่า ที่เขาร้องตะโกนออกไปเช่นนั้นเพราะรู้สึกว่าเขาห่วยและใจหาย เขาเห็นพระพักตร์เศร้ามาก จึงร้องไปเหมือนคนบ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตอบว่า "นั่นแหละ ทำให้เรานึกถึงหน้าที่ จึงต้องกลับมา"

ทรงประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์

ระหว่างประทับในต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพบกับ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร และทรงประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้เข้ารับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาลในเมืองโลซาน โดย ม.ร.ว. สิริกิติ์ ได้มีโอกาสเยี่ยมเป็นประจำจนหายประชวร นับตั้งแต่นั้นมาทั้งสองพระองค์ก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส

ทรงฉายพระบรมฉายาลักษณ์ร่วมกับสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ในวันราชาภิเษกสมรส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหมั้นกับ ม.ร.ว.สิริกิติ์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ เสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนครในปีถัดมา โดยประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ต่อมาวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ณ พระตำหนักสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในวังสระปทุม ซึ่งในการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสนี้ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์หญิงสิริกิติ์ กิติยากร ขึ้นเป็น *สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์*

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ดูบทความหลักที่ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในรัชกาลที่ ๙

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีขึ้น ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เสด็จประพาสโดยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า *"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"* และในโอกาสนี้ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระนามาภิไธย สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เป็น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

ทรงผนวช

ทรงรับบาตร ขณะทรงผนวช

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ออกผนวชเป็นเวลา ๑๕ วัน ระหว่างวันที่ ๒๒ ตุลาคม - ๕ พฤศจิกายน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมณนามว่า *ภูมิพลโลกิยกุ* และเสด็จฯ ไปประทับจำพรรษา ณ พระตำหนักปั้นหย่า วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างที่ผนวช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ

พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในภายหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระนามาภิไธย เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ปีเดียวกันนั้น

พระราชโอรส-ธิดา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชโอรส และพระราชธิดา ๔ พระองค์ ดังนี้

- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ประสูติ ณ สถานพยาบาล มอญซัวซี นครโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๔ ต่อมาได้ทรงลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งราชวงศ์ (ปัจจุบัน ทรงพระนามว่า *ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี*) เพื่อทรงสมรสกับ นายปีเตอร์ เจนเซน ชาวอเมริกัน ทรงมีพระโอรส ๑ องค์ และพระธิดา ๒ องค์
- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ บรมจักรยาดิศรสันตติวงศ เทเวศรธำรงสุบริบาล อภิคุณูปการมหิตลาดุลเดช ภูมิพลนเรศวรางกูร กิตติสิริสมบูรณสวางควัฒน์ บรมขัตติยราชกุมาร ประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ต่อมา ทรงได้รับการสถาปนา ขึ้นเป็น *สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร* ทรงอภิเษกสมรสกับ หม่อมหลวงโสสมสวัสดิ กิติยากร (ปัจจุบัน ทรงพระนามว่า *พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสสมสวัสดิ พระวรราชทินนิตตามาตุ*), นางสาวยุวธิดา ผลประเสริฐ (หรือ *หม่อมสุจาริณี มหิตล ณ อยุธยา* ปัจจุบันคือ *คุณสุจาริณี วิวัชรวงศ์*) และ นางสาวศรีรัศมิ์ อัครพงศ์ปรีชา (หรือ *หม่อมศรีรัศมิ์ มหิตล ณ อยุธยา* ปัจจุบันทรงพระนามว่า *พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ*) ทรงมีพระโอรส ๑ พระองค์ กับ ๔ องค์ และ พระธิดา ๒ พระองค์
- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ ประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ต่อมา ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอิสริยยศเป็น *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี* เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๐
- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประสูติ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ทรงอภิเษกสมรสกับ นาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน (ในขณะนั้น มียศเรืออากาศโท) ทรงมีพระธิดา ๒ พระองค์

(จากขวา) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี และ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ

พระราชกรณียกิจ พระราชนิพนธ์ และผลงานอื่นโดยสังเขป

ดูบทความหลักที่ พระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช และ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

- มุลินธิชัยพัฒนา
- มุลินธิโครงการหลวง
- โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา
- โครงการหลวงอ่างขา
- โครงการปลูกป่าถาวร
- โครงการแก้มลิง
- โครงการฝนหลวง
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน
- โครงการแก้มลิงดิน
- กังหันชัยพัฒนา
- แนวพระราชดำริ ผลิตแก๊สโซฮอลล์ในโครงการส่วนพระองค์ (พ.ศ. ๒๕๒๘)
- แนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง
- เพลงพระราชนิพนธ์
- พระสมเด็จจิตรลดา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลและเกียรติยศต่าง ๆ มากมาย ทั้งจากบุคคลและคณะบุคคลในประเทศและต่างประเทศ อันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจและพระราชอัจฉริยภาพในการแสวงหาความรู้ ที่สำคัญเป็นต้นว่า

- ประธานรัฐสภายุโรปและสมาชิกร่วมกันทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญรัฐสภายุโรป" (๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙)
- ประธานคณะกรรมการเพื่อสันติภาพของสมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ ทูลเกล้าฯ ถวาย "รางวัลสันติภาพ" (๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙)

- สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณในการนำชนบทให้พัฒนา" (๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๐)
- ผู้อำนวยการใหญ่โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) ทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญทองประกาศพระเกียรติคุณด้านสิ่งแวดล้อม" (๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕)
- ผู้อำนวยการใหญ่องค์การอนามัยโลก (WHO) ทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญทองสาธารณสุขเพื่อมวลชน" (๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕)
- คณะกรรมการสมาคมนิเวศวิทยาเชิงเคมีสากล (International Society of Chemical Ecology) ทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญรางวัลเทิดพระเกียรติในการสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ" (๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖)
- หัวหน้าสาขาเกษตร ฝ่ายวิชาการภูมิภาคเอเชียของธนาคารโลก ทูลเกล้าฯ ถวาย "รางวัลหญ้าแฝกชุบสำริด" สถิติพระเกียรติคุณในฐานะที่ทรงเป็นนักรักษ์ดินและน้ำ (๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖)
- ผู้อำนวยการบริหารของยูเอ็นดีซีพี (UNDCP) แห่งสหประชาชาติ ทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญทองคำสถิติพระเกียรติคุณด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด" (๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗)
- องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ทูลเกล้าฯ ถวาย "เหรียญสถิติพระเกียรติคุณในการพัฒนาการเกษตร" (๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙)
- สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ทูลเกล้าฯ ถวาย "รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์" จากการศึกษาที่ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและทรงพระวิริยะอุตสาหะในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ เพื่อยังประโยชน์และความเจริญอย่างยั่งยืนมาสู่ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศมาโดยตลอด (๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙)

พระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พระราชทรัพย์

พระราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของที่ดินและหุ้น โดยแบ่งออกได้เป็นส่วนๆ โดยสังเขป คือ **ทรัพย์สินส่วนพระองค์** และ **ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์**

ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

เป็นการบริหารงานในรูปแบบองค์กรนิติบุคคล ดูแลและจัดประโยชน์อันเกี่ยวกับทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ ภายใต้ชื่อ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทรัพย์สินส่วนใหญ่ได้แก่ที่ดินและหุ้น โดยปัจจุบันมีผู้เช่าที่ดินทั่วประเทศมากกว่า ๓ หมื่นสัญญา โดยแปลงสำคัญๆ ประกอบด้วย ที่ดินโรงแรมโฟร์ซีซั่น ที่ดินสยามพารากอน ที่ดินเซ็นทรัลเวิลด์พลาซ่า ที่ดินองค์การสะพานปลา และ ที่ดินริมถนนพระรามที่ ๔ ผังเหนือ จากสวนลุมไนท์บาร์ซาร์ ยาวจรด ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ทั้งนี้ บริษัทซีพีริชาร์ดเอลลิส บริษัทโบรกเกอร์ด้านอสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ของโลก ได้เคยประมาณการตัวเลขพื้นที่ที่อยู่ในการดูแลของสำนักงานทรัพย์สินฯ อยู่ที่ ๓๒,๕๐๐ ไร่ (๑๓,๐๐๐ เอเคอร์) โดยในบางพื้นที่มีมูลค่าสูงกว่า ๓๘๐ ล้านบาทต่อไร่^[๗] ทั้งนี้สำนักงานทรัพย์สินฯ ยังได้ลงทุนในหุ้นของบริษัทต่างๆ อีกด้วย โดยถ้านับรวมทั้งหมด หุ้นที่สำนักงานทรัพย์สินฯ มีอยู่ทั้งหมดคิดเป็น ๗.๕% ของมูลค่าตลาดรวมของตลาดหุ้นไทย^[๗] ทำให้พระองค์ทรงได้รับการจัดอันดับให้เป็นหนึ่งในกษัตริย์ที่ร่ำรวยที่สุดในโลก ทรัพย์สินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์นั้น ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากถือว่าเป็นทรัพย์ของแผ่นดิน^[๖]

ทรัพย์สินส่วนพระองค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงมีการลงทุนส่วนพระองค์เอง โดยไม่ผ่านสำนักงานทรัพย์สินฯ โดยการเป็นผู้ถือหุ้นใน บริษัท สัมมากร จำกัด (มหาชน) ๔๓.๘๗% บริษัท ไทยประกันภัย จำกัด (มหาชน) ๑๘.๕๖% บริษัท ไมเนอร์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด (มหาชน) ๒.๐๔% เป็นต้น ทรัพย์สินส่วนพระองค์นี้ยังหมายรวมถึง เงินทูลเกล้าถวายฯ ตามพระราชอัธยาศัยต่างๆ อีกด้วย ทรัพย์สินส่วนพระองค์นั้นไม่ได้รับการยกเว้นเรื่องภาษี ดังนั้นต้องเสียภาษีอากรตามกฎหมาย

ตราสัญลักษณ์ประจำพระองค์

ลำดับประวัติศาสตร์เหตุการณ์สำคัญ

พ.ศ. ๒๔๗๐

วันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม เสด็จพระราชสมภพ ณ โรงพยาบาลในสหรัฐอเมริกา มีพระนามเดิมว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช

พ.ศ. ๒๔๗๑

เสด็จนิวัตประเทศไทยครั้งแรก พร้อมพระบรมราชชนก พระบรมราชชนนี สมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี และสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช

พ.ศ. ๒๔๗๒

สมเด็จพระบรมราชชนกสิ้นพระชนม์

พ.ศ. ๒๔๗๕

ทรงเข้าศึกษาที่โรงเรียนมาแตร์เดอี กรุงเทพฯ
๒๔ มิถุนายน คณะราษฎร ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย

พ.ศ. ๒๔๗๖

เสด็จไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ สวิตเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๔๗๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราชสมบัติ
รัฐบาลอัญเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรี ขณะมีพระชนมายุ ๙ พรรษา เถลิงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พ.ศ. ๒๔๗๘

ทรงได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช

พ.ศ. ๒๔๘๑

เสด็จนิวัตประเทศไทยครั้งที่ ๒ ช่วงปลายปี

พ.ศ. ๒๔๘๒

เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒
เสด็จกลับไปประทับที่สวิตเซอร์แลนด์อีกครั้ง

พ.ศ. ๒๔๘๘

ทรงรับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนยมนาคลาสสิก กังโตนาล
๕ ธันวาคม เสด็จนิวัตกลับประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๓

พ.ศ. ๒๔๘๙

๙ มิถุนายน พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต
๙ มิถุนายน รัฐบาลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชขึ้นครองราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี เถลิงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๑๙ สิงหาคม เสด็จกลับไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโลซานน์ สวิตเซอร์แลนด์ โดยเปลี่ยนจาก
ด้านวิทยาศาสตร์เป็นรัฐศาสตร์
ไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกลำดับที่ ๕๕ ขององค์การสหประชาชาติ

พ.ศ. ๒๔๙๑

ทรงประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ที่สวิตเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๔๙๑

ทรงหมั้นกับ ม.ร.ว.สิริกิติ์ กิติยากร ที่เมืองโลซานน์

พ.ศ. ๒๔๙๓

๒๔ มีนาคม เสด็จนิวัตกลับประเทศไทยพร้อมพระคู่หมั้น

๒๙ มีนาคม พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันท
มหิดล

๒๘ เมษายน พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม ทั้งสถาปนา **ม.ร.ว.สิริกิติ์ กิติ
ยากร** เป็น **สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์**

๕ พฤษภาคม พระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณี

๕ พฤษภาคม พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า **เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อ
ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม**

สถาปนา**สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์** เป็น **สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี**

๙ มิถุนายน เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เพื่อ
รักษาพระองค์ที่สวิตเซอร์แลนด์

เกิดสงครามเกาหลี ไทยส่งทหารเข้าร่วมสงคราม

พ.ศ. ๒๔๙๔

๕ เมษายน **สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา ประสูติ** ณ เมืองโลซานน์
สวิตเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๔๙๕

๒๘ กรกฎาคม **สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ ประสูติ** ณ พระที่นั่ง
อัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นภายในพระที่นั่งอัมพรสถาน
พระราชทานชื่อว่า **สถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต**

พ.ศ. ๒๔๙๗

พระราชทานพระราชทรัพย์ให้กระทรวงสาธารณสุข เพื่อจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่
พระราชทานเพื่อรักษาประชาชนตามชนบท

พ.ศ. ๒๔๙๘

๒ เมษายน **สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุภาฯ ประสูติ** ณ พระที่นั่งอัมพร
สถาน พระราชวังดุสิต

เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในภาคต่างๆ
ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เสด็จเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มีแนวพระราชดำริให้ทำฝนเทียม เพื่อช่วยเหลือราษฎร
พระราชทานพระราชทรัพย์ในการจัดตั้งกองทุนอานันท์มหิตล
เกิดสถานีวิจัยโทรทัศนขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๙๙

๒๒ ตุลาคม ทรงผนวชที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยทรงตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีเป็นผู้สำเร็จราชการ
๕ ธันวาคม สถาปนาพระอิสริยยศ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็น สมเด็จพระ
พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
หลังทรงศึกษาว่าทำได้จริงแล้ว จึงพระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการทำฝนเทียมให้
ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ไปศึกษาทดลอง

พ.ศ. ๒๕๐๐

พฤษภาคม โปรดเกล้าฯ ให้มีงานเฉลิมฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ
ก่อสร้างพุทธมณฑลที่จังหวัดนครปฐม
๔ กรกฎาคม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประสูติ
ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

พ.ศ. ๒๕๐๑

เสด็จเยี่ยมราษฎรภาคเหนือทุกจังหวัด

พ.ศ. ๒๕๐๒

เสด็จเยี่ยมราษฎรภาคใต้ทุกจังหวัด
เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ โดยประเทศเวียดนามเป็นประเทศ
แรก

พ.ศ. ๒๕๐๓

โปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ
เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและประเทศในยุโรปรวม ๑๔ ประเทศ ใช้เวลา
ทั้งสิ้นประมาณ ๗ เดือน

พ.ศ. ๒๕๐๔

ทรงเริ่มโครงการนาสาธิตในสวนจิตรลดา

พ.ศ. ๒๕๐๕

เสด็จพระราชดำเนินเยือนออสเตรเลียอย่างเป็นทางการ
เกิดวาทภัยครั้งร้ายแรงในภาคใต้ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สถานีวิจัย อ.ส. ประกาศชักชวนให้
ประชาชนบริจาคทรัพย์และสิ่งของเพื่อช่วยเหลือ

มีผู้ถวายโคมม ๖ ตัว จึงพระราชทานพระราชทรัพย์สร้างโรงโคมมขึ้นในสวนจิตรลดา เพื่อศึกษาการเลี้ยงโคมม

พ.ศ. ๒๕๐๖

เริ่มกิจการมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. ๒๕๐๗

สถาบันดนตรีและศิลปะการแสดงแห่งกรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาและตำแหน่งสมาชิกกิตติมศักดิ์ ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ที่มีอายุน้อยที่สุดและเป็นชาวเอเชียคนแรกที่ได้รับเกียรตินี้

มีพระราชดำริให้ตั้งโครงการพัฒนาที่ดินขึ้นแห่งแรกที่ ตำบลหุบกระพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

เจ้าฟ้าอาภรณ์ มกุฎราชกุมารแห่งประเทศไทย ถวายปลาให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์พระราชทานชื่อว่า **ปลานิล** ซึ่งพระองค์ให้มีการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ในสวนจิตรลดา ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้นำพันธุ์ปลาแจกจ่ายแก่ประชาชนทั่วไป

พ.ศ. ๒๕๐๙

ประกาศใช้พระราชบัญญัติหอการค้า

พ.ศ. ๒๕๑๐

๑๖ ธันวาคม ทรงได้รับเหรียญทองการแข่งขันกีฬาเรือใบในกีฬาแหลมทองครั้งที่ ๔

พ.ศ. ๒๕๑๑

ทรงมีพระราชดำริให้จัดทำสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน

พ.ศ. ๒๕๑๖

เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม

ทรงมีพระราชดำรัสผ่านทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยเกี่ยวกับเหตุการณ์นองเลือด ๑๔ ตุลาคม

เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงเยี่ยมผู้ได้รับบาดเจ็บตามโรงพยาบาลต่าง ๆ และสำหรับผู้เสียชีวิตทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพระราชทานเพลิงศพผู้เสียชีวิตที่ทิศเหนือท้องสนามหลวงด้วย และอัฐินำไปลอยอังคารด้วยเครื่องบินของกองทัพอากาศที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา อ่าวไทย

พ.ศ. ๒๕๑๙

เกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลา

พ.ศ. ๒๕๓๕

เกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

๒๐ พฤษภาคม มีรับสั่งให้ พล.อ.สุจินดา คราประยูร และ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าโดยผู้ที่นำเข้าเฝ้าคือ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์

พ.ศ. ๒๕๓๘

๑๘ กรกฎาคม สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคต

พ.ศ. ๒๕๔๘

ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนา หม่อมศรีรัศมิ์ มหิดล ณ อยุธยา ขึ้นเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ

๒๙ เมษายน พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ ประสูติ ณ โรงพยาบาล ศิริราช

พ.ศ. ๒๕๔๙

กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตรลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

๑๙ กันยายน พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ทำรัฐประหาร

ทรงแต่งตั้ง พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

พ.ศ. ๒๕๕๑

๒ มกราคม สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชนม์